

Інститут кормів та сільського господарства Поділля НААН

Ю. В. Алескерова, І.С. Воронецька, Г.В. Корнійчук,
О.О. Кравчук

***Фінансово-економічний словник-довідник по
сільському господарству***

Вінниця- 2015

УДК 336(03)
ББК 65.26я2
Ф - 59

Ю. В. Алескерова, І.С. Воронецька, Г.В. Корнійчук, О.О. Кравчук
Фінансово-економічний словник-довідник по сільському господарству. Ю. В. Алескерова. – В. : Інститут кормів та сільського господарства Поділля НААН, 2015 – 216 с.

Автор: Алескерова Ю. В. – к. е. н., старший науковий співробітник
Воронецька І.С. - к. е. н., завідувача лабораторією економічних досліджень та маркетингу
Корнійчук Г.В. – к.е.н., старший науковий співробітник
Кравчук О.О. –к.е.н., старший науковий співробітник

Рецензенти:

Гудзь О.Є.– д. е. н., професор
Стецюк П.А.– д. е. н., професор

Відповідальний за випуск:

Корнійчук Г.В.

Рекомендовано Вченою радою «Інститут кормів та сільського господарства Поділля» (Протокол № 10 від 19 жовтня 2015 р.)

Алескерова Ю.В., Воронецька І.С., Корнійчук Г.В., Кравчук О.О.

Ф – 59 Фінансово-економічний словник-довідник по сільському господарству—
Вінниця: ПП «ТД«Едельвейс і К»., 2015. – 126 с.

ISBN 978-966-2462-98-2

Фінансово – економічний словник – довідник по сільському господарству подано визначення близько **846** термінів, які охоплюють найбільш важливі аспекти фінансово – економічної теорії та практики сільського господарства. Особливу увагу приділено тематиці кормовиробництва.

Фінансово – економічний словник – довідник по сільському господарству може бути корисним для науковців, викладачів вузів, студентів, керівників аграрних підприємств та страхових компаній.

УДК 336(03)
ББК 65.26я2

ISBN 978-966-2462-98-2

© Ю. В. Алескерова, І.С. Воронецька, Г.В. Корнійчук, О.О. Кравчук, 2015

© Інститут кормів та сільського господарства Поділля НААН

ЗМІСТ

ВСТУП	5
А	6
Б	10
В	14
Г	21
Д	23
Е	28
Ж	31
З	31
І	39
Й	43
К	44
Л	53
М	59
Н	62
О	66
П	70
Р	79
С	82
Т	98
У	103
Ф	104
Х	105
Ц	105
Ч	106
Ш	107
Щ	108
Ю	108

Я	108
ЗАКОНОДАВСТВО В СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	110
СТРУКТУРА АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК:	112
АБЕТКОВИЙ ПОКАЖЧИК.....	115

ВСТУП

Україна стала на шлях трансформацій та радикальних реформ. Відсутність досконалої стратегії, спрямованої на здійснення послідовних фінансово – економічних перетворень, призводить до зниження ефективності державної економічної політики. В умовах мінливості ситуацій як на світових ринках продовольства, так і на ринку сільськогосподарської продукції в Україні посилюється необхідність теоретичних розробок з фінансово - економічних питань в галузі сільського господарства.

Реалії сьогодення вимагають підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. Вагомим чинником фінансово - економічного зростання сільськогосподарських підприємств є достатні обсяги його теоретичного забезпечення. Також слід відзначити, що проблеми теоретичного визначення фінансово – економічних показників по сільському господарству, набули значного загострення. Саме тому проблеми теоретичного визначення фінансово – економічних показників по сільському господарству потрібно розглядати з погляду системного підходу, що в результаті, на нашу думку, допомогло виокремленню ключових теоретичних понять.

Використання фінансово – економічного словника – довідника по сільському господарству дозволить комплексно і ґрунтовно дослідити та поглибити знання в галузі сільського господарства з точки фінансово – економічних визначень.

Фінансово – економічний словник – довідник по сільському господарству може бути корисним для науковців, викладачів вузів, студентів, керівників аграрних підприємств та страхових компаній.

А

Абандон – відмова страхувальника від своїх прав на застрахований об'єкт (застраховане майно) на користь страховика при отриманні від нього страхової суми в повному обсязі (зобов'язанні виплатити страхову суму повністю у зазначений строк). Застосовується у випадку тотальної загибелі об'єкта страхування, зникнення безвісти, економічної недоцільності усунення пошкоджень чи доставки вантажу за призначенням. Наприклад, в автострахованні при виплаті за постраждалий автомобіль 100% можливого відшкодування залишки автомобілю переходять у власність страховика. Також використовується у морському страхуванні: при зникненні судна без вісти, при економічній недоцільності відновлення або ремонту застрахованого судна. Зазвичай страхові компанії передають такі об'єкти у вторинну переробку сировини.

Аварійний комісар – фахівець, який за дорученням страховика (іноді із залученням експерта – сюрвейера) визначає причину, характер і розмір збитків і видає аварійний сертифікат. На нього може покладатися участь у проведенні превентивних заходів, а також ліквідації наслідків страхового випадку. Іноді страховик може доручати А.к. розгляд претензій страхувальника.

Аварійний сертифікат – документ, який видається страхувальникові аварійним комісаром, агентом або іншим уповноваженим представником страховика на підставі наслідків огляду пошкодженого майна. В А. с. фіксуються можливі причини, характер і розмір збитку, зумовленого страховим випадком. А. с. є для страхувальника підставою для висунення претензії страховикові. Проте А. с. не може розглядатися як безумовний доказ відповідальності страховика.

Аверсія ризику – негативне ставлення до ризику, яке доходить до невизнання його значення й ролі, а також виявляється як протидія ризиковій діяльності.

Авіаційне страхування – страхування ризиків, пов'язаних із використанням авіаційної та космічної техніки. Іноді страхування космічних ризиків виділяється в окремий вид. До А. с. входить: страхування літаків, вертольотів та іншої авіаційної техніки від пошкодження й знищення; страхування відповідальності перед пасажирями й третіми особами за шкоду, заподіяну їхньому здоров'ю та майну; відповідальність власників повітряних суден як роботодавців; страхування деяких інших ризиків.

Автомобільне страхування - страхування авто- і мототранспортних засобів , а також водіїв і пасажирів. У сферу автомобільного страхування включається страхування цивільної відповідальності власника автотранспортного засобу за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю або майну третіх осіб у зв'язку з

експлуатацією автомобіля або мотоцикла як джерела підвищеної небезпеки (у більшості країн носить обов'язковий характер).

Агент страховий – фізична або юридична особа, яка діє від імені страховика і в межах наданих ним повноважень. До повноважень страхового агента можуть входити: укладання договорів страхування, врегулювання страхових випадків тощо.

Агрохімічний аналіз ґрунту – це швидкий, економічний та надійний спосіб визначення необхідної норми кожного елемента на кожному конкретному полі під час передпосівного та вегетативного періоду.

Адаптація – це сукупність пристосувань, реакцій живої системи (організму, популяції, виду, біоценозу), спрямованих на підтримання функціональної стабільності при зміні умов зовнішнього середовища, а також сумісного співіснування компонентів в екосистемах певного виду.

Адаптивне рослинництво – новий перспективний етап розвитку рослинництва, в якому використано адаптивний потенціал усіх біологічних компонентів агроєкосистеми для забезпечення високого рівня утилізації сонячної енергії та інших відновлюваних ресурсів природного середовища в інтересах людини.

Адекватність моделі - її відповідність до об'єкта або процесу, що моделюється. Це деякою мірою умовне поняття, оскільки повної відповідності моделі реальному об'єкту бути не може: тоді б це була не модель, а сам об'єкт. При моделюванні мається на увазі не адекватність взагалі, а за тими властивостями моделі, які є важливими для дослідження.

Адендум – письмове доповнення до раніше укладеного договору страхування чи перестрахування, в якому містяться узгоджені між сторонами зміни до раніше обумовлених умов.

Аквізиція – укладення нових договорів страхування. Вважається, що аквізиційна діяльність нормальна, коли кількість нових договорів страхування перевищує число договорів, за якими закінчився термін дії.

Акт про нещасний випадок – документ, який складається адміністрацією й комітетом професійної спілки підприємства чи установи, якщо з їхнім працівником стався нещасний випадок, пов'язаний з виконанням службових обов'язків. У випадках із пасажиром відповідний документ складається на транспорті. У разі, якщо потерпілий застрахований від нещасних випадків, акт надсилається до страхової організації з метою оформлення страхових виплат.

Акт страховий - документ із зазначенням місця, часу, причин, страхового випадку, розмірів збитку і т.д., при необхідності містить висновки експертів та інших компетентних органів. Складається страховою компанією за участю страхувальника або його представника при настанні страхового випадку; служить підставою для виплати страхового відшкодування.

Активи страховика – кошти страховика, інвестовані в цінні папери, придбану нерухомість, інші матеріальні цінності, розміщені на рахунках у банках. Джерелами цих коштів є статутний фонд, страхові резерви та інші пасиви. Від величини й структури А. с. залежить платоспроможність страховика.

Активне вентилювання сіна – видалення вологи з прив'язаної до 35-40% вологості трави з використанням повітря, що нагнітається спеціальними установками.

Актуарій – офіційно уповноважена особа, фахівець, який за допомогою методів математичної статистики розраховує страхові тарифи. На А. покладається відповідальність за те, щоб страхові фонди були достатніми на той момент, коли компанії доведеться виконувати свої зобов'язання за виданими полісами.

Актуарні розрахунки – система математичних і статистичних методів розрахунку страхових тарифів. Методологія А. р. ґрунтується на застосуванні теорії ймовірностей, демографічної статистики та довгострокових фінансових обчислень інвестиційного доходу страховика. А. р. дають змогу визначити частку кожного страхувальника у створенні страхового фонду.

Акцепт – згода однієї сторони страхових відносин (страхувальника або страховика) з пропозиціями іншої сторони про укладення договору страхування або перестрахування на умовах, які відповідають цим пропозиціям.

Акція – цінний папір без визначеного часу обігу, який свідчить про внесення паю до статутного фонду акціонерного товариства, підтверджує членство в цьому товаристві і дає його власникові право на отримання доходу в формі дивіденду, а також на участь в розподілі майна в разі ліквідації товариства. А. можуть бути простими чи привілейованими, іменними або на пред'явника.

Аміди корму – азотисті речовини небілкової природи, які містяться в сирому протеїні.

Амонізація корму – обробка кормів аміаком чи його похідними з метою підвищення вмісту в них азоту чи з метою консервування.

Амортизація — процес поступового перенесення вартості засобів праці в міру їх зношуваності на виготовлену продукцію і використання цієї вартості для відтворення зношених засобів праці. Розрахунок норм амортизаційних відрахувань на повне відновлення основних фондів здійснюється за формулою $H_{ав} = (\Phi - Л) / (A_n \cdot \Phi) \times 100$, де Φ - балансова (початкова) вартість основних фондів, $Л$ - ліквідна (залишкова) вартість основних фондів, A_n — амортизаційний період основних фондів. Амортизаційні відрахування включають до собівартості продукції, які після реалізації продукції нагромаджуються в амортизаційному фонді, який використовується для

оновлення основних фондів.

Аналітична модель - формула, яка показує математичну залежність в економіці і показує, що результати перебувають у функціональній залежності від затрат. У загальному вигляді: $U = f(x)$, де x — сукупність (вектор) витрат, U — сукупність (вектор) результатів, f - функція. В оптимізаційних моделях знаходять такий вектор змінних x_i (i - номер із числа векторів, що розглядаються), при якому критерій, що характеризує якість функціонування системи - звичайно, це скаляр, а не вектор, одержує найбільше чи найменше значення. Це записується так: $U = f(x_i, y_i) \rightarrow \max$, де y_i - змінні, що не піддаються управлінню, але впливають на U , а f - функція, яка задає відношення між усіма вказаними величинами. Якщо вона відома, то може бути знайдений аналітичний розв'язок заданого рівняння.

Андеррайтер – а) у страхуванні – висококваліфікована й відповідальна особа, вповноважена страховиком виконати необхідні процедури з розгляду пропозицій і прийняття ризиків на страхування (перестраховування); А. оформляє страхові поліси, оцінює ризик, визначає ставки премій та інші умови страхування; б) у банківській справі – особа, яка гарантує емітенту розміщення на ринку його облігаційної позики або пакета акцій на узгоджених умовах за спеціальну винагороду; в) маклер в операціях з цінними паперами.

Андеррайтерська практика – політика, яка проводиться страховою компанією зодо прийняття на страхування відповідних ризиків (повна відмова від прийому, прийом у встановлених лімітах чи на обмежених умовах).

Андеррайтинг – процес аналізу запропонованих до страхування ризиків, прийняття рішень про страхування певного ризику та визначення тарифної ставки, адекватної ризику, франшизи та інших умов договору.

Ануїтет – договір страхування пенсій або ренти, за яким виплачується визначена річна сума доходу протягом життя ануїтента замість попередньої сплати одноразової страхової премії.

Асистанс – 1) сервісний диспетчерський центр, який цілодобово надає консультаційну та організаційну підтримку страховикам; 2) спеціалізована компанія, яка за дорученням страховика виконує частину роботи страховика із врегулювання страхової події.

Асистанс – перелік послуг (у рамках договору страхування), які надаються в потрібний момент через медичне, технічне й фінансове сприяння. Широко використовується в зарубіжних країнах для забезпечення безпеки мандрівників під час поїздок за кордон (у разі хвороби, нещасного випадку).

Асортимент страхового ринку – набір видів страхових послуг, які пропонуються страхувальникам у даній країні, регіоні.

Асоціації - найпростіша форма договірної об'єднання підприємств для

постійної координації господарської діяльності.

Аудит – незалежна перевірка бухгалтерської звітності та іншої обліково-звітної інформації про діяльність фірми з метою підтвердження їх достовірності й законності. Всі страховики зобов'язані щорічно проходити зовнішній А. Він здійснюється юридичними або фізичними особами, які мають сертифікати й ліцензії, видані Аудиторською палатою України.

Аутсайдер – страховик або посередник (брокер, агент), який не є членом страхових об'єднань (асоціацій) і не дотримується в своїй діяльності тарифних та інших угод, тобто виступає як конкурент зазначених об'єднань.

Б

Базисний розв'язок - термін лінійного програмування. Так називають один з допустимих розв'язків, які містяться у вершинах області допустимих розв'язків. При розв'язуванні задачі лінійного програмування діють так: знайти будь-який із розв'язків, що є у вершині многокутника розв'язків, не обов'язково оптимальний, і прийняти його для розрахунків. Якщо виявиться, що він оптимальний, то розрахунки припиняються, а якщо ні, то послідовно перевіряють на оптимальність розв'язки в усіх інших вершинах.

Бактеріальні препарати – екологічно безпечні добрива комплексної дії, оскільки мікроорганізми, на основі яких вони створені, не тільки фіксують азот атмосфери або трансформують фосфати ґрунту, а й продукують амінокислоти, рідт активуючі сполуки та речовини антибіотичної природи, що стримують розвиток фітопатогенів.

Баланс - підсумковий документ, в якому відображаються майно підприємства та джерела його утворення. Він має дві частини: актив, який показує напрями розміщення коштів (капіталу), і пасив, що характеризує їх джерела.

Банк - кредитно-фінансова установа, яка здійснює фінансове посередництво, залучаючи і нагромаджуючи вільні грошові кошти підприємств, організацій, населення.

Банківське страхування - це вторгнення комерційних банків у сферу страхування (переважно особистого страхування); виражається в придбанні діючих страхових компаній та/або (якщо це дозволено законодавством) організацій системи продажів страхових полісів через розгалужену мережу банківських філій і відділень.

Банківський кредит - тимчасове надання у борг грошових коштів фізичним і юридичним особам.

Барда – корм, що отримується як побічний продукт з картопляно-зернової сировини при виробництві спирту.

Безвітря під час запилення – відсутність вітру в період запилення; згубно впливає на врожайність, особливо для рослин перехресного запилення .

Урожай різко знижується, оскільки відсутність вітру призводить до поганого запліднення рослин. Тягне за собою пустоколісся, відсутність плодів і ягід. Об'єктивна ризикова обставина.

Безводдя (маловоддя) в джерелах зрошення – брак води в джерелах зрошення (водах річок, озер, підземного та місцевого поверхневого стоків), придатних для поливу сільгоспкультур в посушливих зонах викликає або повну загибель посівів, або різке зниження врожаю. Об'єктивна ризикова обставина.

Бенефіціар – особа, на користь якої страхувальник уклав договір страхування, третя сторона – вигодонабувач за страховим полісом.

Бізнес-план страховика – формалізована програма діяльності компанії на декілька років, яка містить, зокрема, систему заходів, пов'язаних часом і місцем реалізації, узгоджених із стратегією і ресурсами і розрахованих на отримання максимального прибутку, зокрема за рахунок додаткових інвестицій. Основними розділами Б.-п. с. є: характеристика страхових послуг компанії, оцінка ринку збуту страхових послуг, оцінка конкурентоспроможності компанії, план маркетингу, організаційний план, ресурси, оцінка ризику виконання плану, фінансовий план.

Білковий концентрат - кормова добавка, що містить не менше 20 % протеїну в сухій речовині.

Багатоукісність – спосіб травостою давати 2-3 та більше врожаїв зеленої маси на протязі вегетаційного періоду за рахунок інтенсивного росту після кожного укусу при збереження продуктивного довголіття.

Біндер (binder) – тимчасова форма угоди між страхувальником і страховиком з приводу наступного укладання страхового договору. Б. здебільшого застосовується в зарубіжній практиці в разі, коли укладення договору вимагає тривалого часу на опрацювання нестандартних умов страхування.

Біржа товарна - здійснює оптову торгівлю головним чином сировиною, матеріалами і продовольчими товарами. Товари продають за зразками або стандартами, які мають перелік основних характеристик. Біржа товарна створює і регулює біржовий товарний ринок, який діє відповідно до прийнятих норм і правил біржової торгівлі. Сама біржа не може виступати у ролі продавця чи покупця в оформлених нею угодах купівлі-продажу продукції і товарів. На товарній біржі укладають угоди з реальним товаром, цінними паперами й інші, згідно з рішенням біржової ради.

Біржа фондова - спеціалізована фінансова організація, яка зосереджує попит і пропозицію цінних паперів, сприяє формуванню біржового курсу; створюється як акціонерне товариство, засновниками якого можуть бути торговці цінними паперами, котрі мають дозвіл на здійснення комерційної та комісійної діяльності за цінними паперами.

Блокове страхування - покриває ризики, пов'язані з кількох видах товарів , що відвантажуються з різних видів транспорту і зі значною кількістю дрібних партій.

Білок корму – частина сирого протеїну, що складається з амінокислот.

Брикетування кормів – приготування кормів з однорідної чи різнорідної сировини шляхом пресування їх вбрикети для отримання зручних форм при транспортуванні, механізованій роздачі та кращого самозбереження поживних речовин.

Бонус – знижка, яку надає страховик із суми страхової премії за оформлення договору страхування на особливо вигідних умовах. Б. визначається переважно у відсотках або проміле.

Бонус-малус – система надбавок і знижок, яка застосовується в страхуванні, здебільшого транспортних засобів або цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів.

Бордеро – перелік ризиків, прийнятих на страхування в частині, яка передається цедентом на перестраховання. Б. надсилається цедентом страховикові у визначені договором перестраховання строки. Б. бувають попередніми й остаточними.

Бригадна організація праці - форма організації та стимулювання колективної праці, що базується на зацікавленості та відповідальності всіх членів колективу за кінцеві результати роботи.

Брикетований корм – пресований корм у вигляді правильної форми певних розмірів з вмістом не менше 83% сухої речовини.

Брокер Ллойда – страховий брокер, зареєстрований на страховому ринку Ллойда (Лондон).

Брокер страховий – юридична або фізична особа, яка має дозвіл виступати посередником між страхувальниками й страховиками. Б. с. діє від імені й за дорученням страхувальників. До його завдань входить пошук страхової компанії (компаній), де можна було б розмістити ризик на оптимальних умовах з погляду надійності страховика й розміру страхових премій. У разі страхового випадку Б.с. надає допомогу страхувальникові в отриманні відшкодування, а також залучається до розміщення ризиків, які передаються на перестраховання. Оплату за послуги Б. с. здійснює страховик.

Брунька — зародок пагона рослин, що забезпечує його верхівкове наростання та галуження. Зазвичай знаходиться в пазусі листка або на верхівці стебла. Після формування брунька може знаходитися деякий час в стані спокою або одразу давати початок пагону.

Типи бруньок

Вегетативна (та що росте) брунька являє собою зародковий пагін, в ній знаходиться сильно вкорочена вісь — зародок стебла з конусом проростання на верхівці та тісно розташовані зародки листків.

Генеративна (квіткова) брунька несе в собі також зародки квіток та суцвіть. Квіткова брунька, що несе в собі лише одну квітку називається **бутоном**. Листкові зародки розвиваються на конусі наростання в акропетальному порядку, тобто знизу догори, і внаслідок нерівномірного росту загинаються до верхівки, утворюючи замкнену бруньку. Зовнішні листкові органи захищають внутрішні меристематичні частини від висихання та пошкоджень, та утворюють всередині бруньки темну вологу камеру. При розгортанні бруньки листки відгинаються від стебла та розсуваються завдяки росту міжвузль стебла, які майже не виражені в бруньці. Розрізняють **верхівкові**, або термінальні, бруньки, за рахунок яких йде ріст пагона або його частин в довжину, та **бокові**, що забезпечують галуження та утворення системи пагонів, і представленні у більшості насінних рослин пазушними бруньками (знаходяться в пазухах листків). Зовнішні листки або їх частини інколи перетворюються на луски, утворюючи так звані **закриті** бруньки (характерні головним чином для багаторічних деревесних рослин холодних та помірних широт, а також тропічних і субтропічних областей з сухим періодом). При розгортанні таких бруньок луски відпадають, а міжвузля залишаються короткими. В результаті утворюються брунькові кільця, завдяки яким можна визначити межі річних приростів та вік гілки. **Відкриті**, або голі, бруньки (без лусок) характерні для багатьох дерев вологих тропічних лісів, але часто зустрічаються також в помірному поясі на незимуючих (інколи і на зимуючих, як у горлянки) пагонах трав. У багаторічних рослин бруньки переживають період спокою (**сплячі** бруньки), часто пов'язаний з несприятливими умовами середовища, і лише з початком теплого або вологого сезону дають пагін (**бруньки поновлення**). Бруньки можуть закладатися в пазухах всіх листків, але не всі з них розгортаються одночасно. Сплячі бруньки зберігають життєздатність протягом багатьох років, і з них у випадку пошкодження вищерозташованих частин стебла або гілки розвиваються пагони. Цю здатність бруньок використовують для створення крони плодкових і декоративних дерев. Велике значення має формування додаткових бруньок, які закладаються на стеблах, листках, коренях і служать для вегетативного розмноження рослин. **Сплячі бруньки** характерні для листяних дерев, чагарників, чагарничків і деяких багаторічних трав. Це – бруньки, які утворюються на пагоні як і звичні бруньки відновлення, але не розвиваються в нормальні пагони протягом декількох, іноді багатьох, років. Нерідко вони сплять протягом всього життя рослини і гинуть разом з пагоном, на якому утворилися. Зрозуміло, наскільки велике біологічне значення цих бруньок, що становлять резерв і забезпечують не тільки тривале природне оновлення пагонової системи, але і відновлення рослини навіть при дуже серйозних травмах.

Брутто-премія – загальна сума страхових внесків, визначена на підставі страхової суми й брутто-ставки (страхового тарифу).

Брутто-ставка – сума визначеної нетто-премії і навантаження. Ці складові брутто-ставки мають різне призначення. Нетто-ставка має забезпечити відшкодування витрат на покриття збитків з ризикових видів страхування й на виплати зі страхування життя. Навантаження призначене для фінансування витрат страховика на ведення справи і отримання планового прибутку від страхових операцій.

Буряковий жом – корм, який отримується в результаті виробництва цукру з цукрового буряка.

Бутон — квіткова брунька рослини, що після розпускання утворює квітку. Бутон зазвичай більший за листові бруньки і має більш притуплену верхівку. У бутоні всі частини квітки вже сформовані.

Бюджет державний - основний фінансовий план країни, в якому відображено всі доходи і витрати держави. Через посередництво бюджету розподіляється і перерозподіляється більше половини національного доходу.

Бюджетна лінія - лінія можливостей споживання, або лінія цін. Якщо відкласти на осі абсцис кількість одиниць одного товару, який можна купити, а на осі ординат - це ж саме для іншого товару, то пряма лінія, яка об'єднує вказані точки, показує будь-яку комбінацію цих двох товарів, які можна придбати за певну суму грошей. Якщо g_1, g_2 - кількість товарів, відповідно, першого і другого видів, p_1, p_2 - їхні ціни, z - загальні витрати, то

$$z = g_1 p_1 + g_2 p_2 = \sum_{i=1}^2 q_i p_i$$

- бюджетна лінія для двох товарів.

Бюджетний дефіцит - перевищення видатків по державному бюджету над доходами, показник кризового стану державних фінансів, один з факторів розвитку інфляції.

В

Валова енергія корму – загальна кількість енергії, яка міститься в одиниці органічної речовини корму, виражається в джоулях.

Валова продукція - статистичний показник, який характеризує обсяг продукції народного господарства, сфер і галузей економіки, об'єднань і організацій в грошовому вираженні за певний період. Розраховується як сума добутку цін на обсяг продукції. Валова продукція, або валовий продукт - один з основних показників міжгалузевого балансу. Валова продукція - сума проміжного продукту і кінцевого продукту даної галузі. Якщо розглядати цей показник щодо витрат на виробництво продукції, то валова продукція утворює суму поточних матеріальних витрат, амортизації і чистої продукції.

В сумі валові продукти всіх галузей дають один результат - загальний обсяг сукупного суспільного продукту.

Валове утримання – сумарний обсяг зобов'язань, узятих страховиком на свій ризик за всіма договорами страхування.

Валовий дохід — частина вартості валової продукції підприємства, яка залишається після покриття всіх матеріальних витрат, або новостворена на підприємстві вартість як результат живої праці колективу підприємства.

Валовий збиток – збиток, який зумовлює потребу виплати всієї страхової суми.

Валютна криза — криза системи організації грошових відносин, яка виражається у неможливості обміну банкнот на золото, переходу від стійкої валюти до інфляційного паперово-грошового обігу й охоплює як сферу внутрішнього обороту країни, так і міжнародні розрахунки.

Валютний курс – ціна грошової одиниці однієї країни, виражена через грошову одиницю іншої країни або міжнародну грошову одиницю. Має вирішальне значення для забезпечення еквівалентності в стосунках з суб'єктами інших держав. В Україні В. к. визначається Національним банком України.

Вапнування соломи – обробка соломи негашеним вапном з метою покращення її поїдання та підвищення поживності.

Вартісна матриця - матриця нормативних коефіцієнтів прямих витрат у вартісному вираженні (у міжгалузевому балансі).

Вартість - втілена й уречевлена в товарі суспільна праця: економічна категорія, виражає відносини між суб'єктами господарської діяльності, що пов'язані суспільним поділом праці й обміном товарами та послугами.

Вартість виробництва - вартість, яка формується на основі виробничих відносин у процесі безпосереднього виробництва і виступає як втілена у

$$W = \frac{\sum_{i=1}^n T_i N_i}{\sum_{i=1}^n N_i}$$

продукті абстрактна праця, де T_i - індивідуальний робочий час, затрачений на виготовлення одиниці продукції; N_i - кількість виробленої продукції робітником; n - кількість виробників.

Взаємне страхування – форма страхового захисту, за якої страхувальники, які мають споріднені майнові інтереси та ризики, одночасно є членами страхового товариства. В. с. – довготермінова домовленість між групою осіб (юридичних і фізичних) про відшкодування в певних частках збитків один одному в разі настання страхових випадків. Зараз В. с. має значне поширення в зарубіжних країнах, особливо в особистому страхуванні, страхуванні

сільськогосподарських, морських ризиків. В. с. в Україні ще не набрало належного розвитку.

Взаємність – умова, згідно з якою цедент перестраховує свої договори в компаніях, які, в свою чергу, власні договори страхування передають йому на перестраховування. В. може застосовуватися за критеріями обсягу премій або наслідків проходження договорів.

Вигодонабувач – особа, визначена страхувальником для отримання належних сум страхових виплат у разі, якщо страхувальник (застрахований) не буде здатний скористатися ними самостійно.

Вид страхування – страхування однорідних об'єктів від характерних для них небезпек.

Викупна вартість – сума, на яку може претендувати власник полісу зі страхування життя в разі припинення дії полісу.

Вилягання рослин – нахил пагонів внаслідок вигину, зламу нижніх міжвузлів стебла або слабого зчеплення коренів з ґрунтом. Вилягання рослин сприяють рясні опади, нестача світла, посилене азотне живлення, грибкові захворювання. У полеглих рослин порушуються фізіологічні функції, ненормально протікає наливання зерна, знижується урожай, збирання утруднене, збільшуються втрати. Може розглядатися як об'єктивна ризикова обставина. Заходи для попередження вилягання рослин: стійкі сорти, дотримання норм висіву насіння й глибше їх закладення, внесення азотних добрив в поєднанні з фосфорно-калійними.

Вимерзання – загибель озимих та інших культур в період зимування; є подією, включеною в страхову відповідальність за деякими видами страхування сільськогосподарських культур (страхування витрат на посів загиблих озимих культур). Під впливом морозу в тканинах рослин утворюється лід, клітини зневоднюються, і рослини гинуть. Для попередження вимерзання необхідна правильна обробка ґрунту, своєчасний посів озимих із внесенням фосфорно-калійних добрив, підживлення навесні азотними добривами, утеплення посівів (посадок) шляхом снігозатримання, укриття виноградних лоз землею і т.д.

Вимірювання економічних величин — ще не знайдений еталон, єдина міра, яка застосовувалася б до різних економічних величин і дозволяла вимірювати їх. Це - основна особливість економічних величин взагалі. Існують три основні системи виміру економічних величин: натуральні, трудові і грошові, хоч у принципі можливі й інші, наприклад: енергетичні. Кожна з цих систем має свої особливості, недоліки і застосовується в різних ситуаціях, що не дозволяє вважати будь-яку із них основною.

Вимокання – загибель озимих та інших зимуючих культур при застої води на полі, що призводить до порушення дихання рослин; є подією, включеною в страхову відповідальність за деякими видами страхування

сільськогосподарських культур (страхування витрат на посів загиблих озимих культур). Відбувається зазвичай навесні під час тривалих відлиг взимку в понижених місцях на глинистих та інших ґрунтах, через які утруднене проникнення води.

Вина страхувальника – суб'єктивне ставлення юридичної або фізичної особи до своєї протиправної поведінки і її можливих наслідків, що може спричинитися до завдання шкоди. Розрізняють вину двох видів: навмисні дії і необережність. Остання, у свою чергу, поділяється на просту й грубу необережність. Наявність навмисної дії або грубої необережності може бути підставою для звільнення страховика від його обов'язків з виплати страхового відшкодування.

Випасання – згодовування травостою пасовищ тваринами на корені.

Випирання рослин – вид пошкодження сільськогосподарських культур, який полягає в обриві коренів у зимуючих рослин і витіснення їх з ґрунту на поверхню з оголенням вузлів кущіння, кореневих шийок і коренів; включається в страхову відповідальність за деякими видами страхування сільськогосподарських культур (страхування витрат на пересівання загиблих озимих культур). Випирання відбувається взимку й навесні внаслідок багаторазового поперемінного замерзання й танення тяжких і не осілих після оранки, перенасичених вологою ґрунтів, а також при утворенні крижаної кірки, в яку вмержають рослини. Страждають від нього багаторічні трави, озимі, технічні культури та інші рослини зі слаборозвиненою кореневою системою. Заходами попередження є: посів сортів, які вирізняються глибоким закладенням вузлів кущіння; своєчасний посів на добре обробленій поверхні ґрунту; розпушування ґрунту до і після посіву, внесення органічних добрив. Випирання розглядається як страховий випадок.

Випрівання – часткова або повна загибель озимих багаторічних трав та інших культур у зимово-весняний період від виснаження в результаті тривалого перебування під глибоким сніговим покривом; включається до складу страхової відповідальності за деякими видами страхування сільськогосподарських культур (страхування витрат на пересівання загиблих озимих культур). Спостерігається зазвичай у північних і центральних областях країни у м'які зими, коли перерослі з осені посіви при неглибокому промерзанні ґрунту покриваються товстим шаром снігу. Активна життєдіяльність рослин триває, посилюється їхнім диханням, але поживних речовин не вистачає, і настає виснаження й загибель посівів. Для попередження випрівання рекомендується уникати занадто ранніх і загущених посівів, а також надлишкового внесення азотних добрив. Ефективним є застосування гребних посівів, на яких ґрунт раніше охолоджується восени й швидше звільняється від ваги снігу навесні. Випрівання розглядається як страховий випадок або ризикова обставина.

Виробнича функція - економіко-математичне рівняння, що пов'язує змінні величини витрат (ресурсів) з величинами продукції (випуску). Математичні виробничі функції (ВФ) можуть бути представлені в різних формах - від простих, як лінійна залежність результату виробництва від одного фактора, до складних систем рівнянь, що включають рекурентні співвідношення, якими пов'язується стан об'єкта, що вивчається в різні проміжки часу. ВФ застосовуються для аналізу впливу різних факторів на обсяг випуску у визначений момент часу і для аналізу, а також прогнозування відношення обсягів факторів і обсягів випуску в різні моменти часу. ВФ застосовується не лише в макроекономічних розрахунках народного господарства, а й на рівні підприємств. У загальному вигляді ця функція записується так: $P = Kb_1^{\alpha_1} b_2^{\alpha_2} \dots b_n^{\alpha_n}$ або $P = K \prod b_i^{\alpha_i}$, де коефіцієнт K - розмірність, він залежить від вибраної одиниці виміру витрат і випуску. Співмножники b_i - від першого до n -го можуть мати різний зміст залежно від того, які фактори впливають на загальний результат.

Виробничий процес - сукупність взаємопов'язаних дій людей, засобів праці та природи, потрібних для виготовлення продукції.

Виробничий цикл — інтервал часу від початку до закінчення процесу виготовлення продукції.

Виробничі фонди - сукупність засобів і предметів праці, необхідних для ведення виробництва, виражена у грошовій формі. Вони поділяються на основні та оборотні.

Виторг від реалізації - грошові кошти, що надійшли підприємству за реалізовану продукцію, надані послуги, продане майно, цінні папери й т. ін.

Витрати - розповсюджене в економічній літературі поняття, яке не має загальноприйнятого визначення. Загалом — це ресурси, які знищуються в процесі виробництва, для одержання продуктів цього виробництва. В економіко-математичних моделях враховуються витрати живої праці, витрати матеріальні, витрати природних ресурсів у натуральних і грошових вимірниках. Вони виступають або як поточні витрати - собівартість продукції, або як капітальні витрати (капіталовкладення). Основна задача всіх економіко-математичних досліджень — пошук можливостей оптимального перетворення витрат у результати.

Витрати граничні - додаткові витрати, пов'язані з виробництвом ще однієї (додаткової) одиниці продукції.

Витрати змінні - витрати, величина яких змінюється залежно від зміни обсягу виробництва: на сировину, паливо, електроенергію, транспортні послуги, зарплату виробничого персоналу та ін.

Витрати матеріалів - витрати на виробництво продукції ($M_{\text{ВВ}}$)

підраховуються за формулою матеріалів:
$$M_{\text{вв}} = \sum_{i=1}^m N_i M_{n_i} \pm M_{\text{н.в.}}$$
, де n – кількість найменувань виготовлюваної продукції; N_i - обсяг випуску продукції i -го найменування у натуральному вимірі; M_{n_i} - норма витрат матеріалу на одиницю i -го виробу; $M_{\text{н.в.}}$ - витрати матеріалу на зміну залишків незавершеного виробництва.

Витрати постійні - витрати, величина яких не змінюється залежно від зміни обсягу виробництва: оплата зобов'язань за облігаційними позиками, рентні платежі, частина відрахувань на амортизацію обладнання, споруд, страхові внески, зарплата і стипендія.

Витрати середні загальні - сума постійних і змінних витрат у розрахунку на одиницю продукції. Отримують шляхом ділення суми загальних витрат на кількість виробленої продукції.

Витрати середні постійні - сума постійних витрат, поділена на кількість випущеної продукції.

Витрати фактичні - грошовий вираз понесених фірмою витрат: зарплата робітників і службовців, витрати на сировину, орендна плата та ін.

Вівчарство — галузь тваринництва з розведення овець. Виготовляє сировину для легкої промисловості (шерсть, овчину, смушки) і харчові продукти (м'ясо, сало, молоко). Найціннішим продуктом є шерсть, яку використовують у виробництві тканин, трикотажу, килимів, валяних виробів тощо. Зі шкір овець виготовляють хутрянні вироби. З молока грубошерстих овець виробляють сири. Виділяють піт, у якому є сірка та жирні кислоти.

Відкрита модель - така, що враховує зовнішні впливи на об'єкт, що моделюється на протиположності закритій, де такі впливи не беруться до уваги. Наприклад: у модель економіки вводять показники, що характеризують її експорт й імпорт. Що відкритіша модель, то більше можливих варіантів її поведінки, то ширша область допустимих розв'язків при плануванні.

Відкритий ковер – форма автоматичного страхування вантажів на тривалий час без визначення будь-яких загальних лімітів. В. к. діє в межах генерального полісу. Самостійно юридичної сили не має.

Відновлення страхування – продовження дії договору страхування на новий термін. На практиці В. с. здійснюється укладанням нового договору або оформленням спеціального додатка до діючого договору. Часто страховики надають страхувальникам, які щороку й своєчасно поновлюють поліси, пільги у вигляді знижок зі страхових премій, якщо в період дії договору страхування не відбувались страхові випадки..

Відповідальність по першому страховому випадку – система страхового забезпечення, при якій усі збитки за страховою подією, яка відбулася й про яку було заявлено страховику страхувальником, відшкодовуються в повному обсязі в межах страхової суми та з урахуванням встановлених договором страхування франшиз. Після виплати страхового відшкодування такий договір страхування припиняє свою дію.

Відрядна форма оплати праці - проводиться за нормами і розцінками, встановленими виходячи з розряду виконуваних робіт.

Відшкодування збитків – повна або часткова компенсація втрат вартості майна внаслідок його загибелі чи пошкодження в результаті страхового випадку або поповнення втраченого доходу, відшкодування шкоди життю чи здоров'ю.

Відшкодування страхове – сума, яка виплачується страховиком відповідно до умов договору на компенсацію збитку, заподіяного страховим випадком на об'єктах страхування майна й відповідальності. Якщо страхова сума менша від збитку, В. с. здійснюється пропорційно відношенню страхової суми до страхової вартості об'єкта. У разі подвійного страхування В. с. фактичного збитку здійснюється всіма страховиками в межах страхової вартості об'єкта страхування пропорційно до частки кожного в загальній страховій сумі. Умовами договору страхування може передбачатися заміна виплати страхового відшкодування компенсацією збитку в натуральній формі.

Вірогідність страхового випадку – кількісна оцінка (на базі статистичних даних) можливості настання та періодичності виникнення небезпек, внаслідок прояву яких може настати страховий випадок, за яким здійснюється виплата страхового відшкодування. Ступінь вірогідності настання страхового випадку є основою для встановлення страхових тарифів, ставок премії, знижок та надбавок до них, а звідси й стійкості страхових операцій страхової компанії та її фінансової стійкості.

Вітамінна кормова добавка – кормова добавка, яка містить вітаміни чи їх концентрати, застосовується для збалансованого вітамінного складу раціону.

Вітамінне борошно з деревної зелені – продукт, що отримано з штучно висушеної деревної зелені хвойних та листяних порід з підвищеним вмістом вітамінів.

Вітер – рух повітря відносно земної поверхні. Переважає горизонтальне перенесення повітря; вертикальна складова швидкості вітру зазвичай незначна й лише іноді може досягати декількох метрів в секунду, як правило, вона не вимірюється. В. характеризується швидкістю й напрямом. Для приблизного визначення швидкості в. в балах (від 0 до 12-17) користуються шкалою Бофорта. Для сільського господарства в. може мати негативні наслідки й розглядатися як об'єктивна ризикова обставина. В. посилює

випаровування вологи з поверхні ґрунту й рослин. При великих швидкостях в. (вище 12 метрів в секунду) виникають пилові (чорні) бурі, які можуть завдавати шкоду землеробству; суха імла з найдрібнішого пилу викликає порушення основних фізіологічних процесів в рослинах і їх загибель. Сильний в. ускладнює виконання багатьох сільськогосподарських робіт (посів, внесення добрив, застосування гербіцидів, отрутохімікатів та інших), збиває плоди в садах, викликає вилягання рослин. Хуртовини та завірюхи зносять сніг з відкритих піднесених місць, оголюють ґрунт.

Вклади - грошові кошти населення, підприємств і організацій, що зберігаються в банках.

Власні оборотні засоби - сформовані підприємством на правах власності або надані йому в постійне користування.

Власність - багатопланова соціологічна категорія, яка виражає сукупність суспільних відносин (економічних, соціальних, правових, психологічних, національних та інших), що прямо й опосередковано стосуються привласнення предметів природи у процесі праці та привласнення матеріальних і духовних благ через соціально-економічну форму суспільного способу виробництва.

Водопроникність дернини – кількість води, які пропускає дернина в певний інтервал часу.

Ворущіння трав – перевертання та розрихлювання скошеної трави для кращого просушування.

Врегулювання претензій - остаточне оголошення про виплату та виплата грошей за претензією .

Врожайність - кількість продуктів рослинництва з одиниці земельної площі. Врожайність обчислюється в центнерах з 1 га.

Всебічний страховий поліс - страхування експорту (експортного кредиту) одночасно від політичного та кредитного ризиків.

Вторинні матеріальні ресурси - залишки сировини і матеріалів, відходи виробництва і споживання, які можуть бути повторно використані для виготовлення продукції.

Г

Галузь - історично складена сукупність фірм або підприємств, які виготовляють однакову або схожу продукцію.

Гарантія страхова – письмові поруки страховика за свого клієнта щодо його кредитоспроможності. Це означає, що страхова компанія бере на себе зобов'язання в разі настання обумовлених подій сплатити суму неплатежу за свій рахунок.

Генеральний поліс (договір) – договір страхування між Страховиком та

Страхувальником щодо страхування всіх заявлених на період дії договору предметів страхування на визначених між сторонами умовах.

Гідротехнічні заходи на сінокосах (пасовищах) – регулювання водного режиму сінокосів (пасовищ) за рахунок зрошення чи осушення.

Гілковий корм - корм, що заготовляється з одно- дворічних пагонів певних деревних порід

Гірські луки – луки, розташовані на гірських схилах чи плато різних висотних поясів та експозицій.

Готова продукція - повністю закінчені на даному підприємстві і в даному періоді готові вироби та напівфабрикати, що відпускають іншим організаціям.

Град – різновид атмосферних опадів, який випадає в теплу пору року з потужних купчасто-дощових хмар у вигляді щільних крижаних утворень різної величини й форми. Град відноситься до числа найбільш частих стихійних лих (для сільськогосподарського виробництва) і небезпечних погодних умов (для цивільної авіації). Зазвичай град буває при грозі разом зі зливою. Град відноситься до числа ризикових обставин чи страхових випадків, в результаті яких об'єкту страхування заподіюється матеріальний збиток. У зарубіжній практиці страхування від граду рослин розглядається в якості самостійного виду страхування, орієнтованого переважно на страхові інтереси власників виноградників, фруктових садів і тютюнових плантацій, теплично-парникових комплексів, а також організаторів великих видовищних заходів на відкритих сценічних майданчиках.

Гранична витрата - кожна додаткова (нова) витрата виробництва, що приносить ще одну одиницю продукції; один з показників, з допомогою якого фірми формують свою виробничу стратегію.

Гранична витрата на ресурси — величина приросту витрат на придбання ресурсів, зумовлена кожною додатковою одиницею ресурсу.

Гранична відповідальність – система страхового забезпечення, при якій збитки відшкодовуються в чітко встановлених межах. При цьому визначається мінімальний рівень збитків, які підлягають компенсації, та їх максимальна величина.

Граничний ефект витрат - додатковий економічний ефект (дохід чи прибуток), зумовлений додатковою витратою одиниці ресурсу при незмінній величині інших. Це границя відношення приросту результату і витрат, тобто похідна результуючої функції по даному аргументу. Граничний ефект в оптимізаційних задачах застосовується для знаходження оптимального обсягу виробництва при заданих ресурсах, а також при знаходженні оптимального розподілу обмежених ресурсів за різними напрямками їх використання.

Граничний (маржинальний) ресурс – це додаткові витрати ресурсу, використані для виробництва додаткової продукції.

Граничний продукт - кожний доданий продукт (продукт виробництва) від застосування додаткової (ще однієї) одиниці певного ресурсу (фактора виробництва), тобто віддача кожної нової одиниці ресурсу, залученої у виробництво.

Граничні витрати - характеризують їх приріст на одиницю приросту обсягу виробництва: $C_r = \Delta C / \Delta N$, де C_r - граничні витрати; ΔC – приріст загальних витрат; ΔN - приріст обсягу продукції на одиницю його натурального виміру.

Гранулювання корму – приготування подрібнених кормів у вигляді гранул для забезпечення кращого збереження поживних речовин, транспортування чи механізованої роздачі.

Гранульований корм – пресований подрібнений корм циліндричної або прямокутної форми певних розмірів з вмістом сухої речовини у відповідності до вимог нормативно- технічної документації.

Громадянська відповідальність - або відповідальність перед третіми особами - договір страхування, при якому будь-яка юридична або фізична особа, яка має якісь претензії до учасників страхового договору, іменується третьою особою.

Гроші - особливий товар, який є загальним еквівалентом (рівноцінністю) при обміні товарів, є для них формою вартості.

Грубий корм – корм, що містить не більше 22% вологи та 0,65 кормових одиниць в 1 кг сухої речовини.

Групове страхування – страхування групи осіб за одним договором особистого страхування. Наприклад, при груповому страхуванні договори особистого страхування укладаються страховиком з адміністрацією підприємства чи профспілкою, які виступають в ролі страхувальника. Застрахованими є наймані особи, які працюють на підприємстві. При страхуванні медичних витрат страхувальником виступає одна особа, а застрахованими особами є особи, визначені в переліку застрахованих осіб.

Гудвілл – комплекс заходів, спрямованих на збільшення прибутку компанії без відповідного збільшення активних операцій, включно з використанням кращих управлінських рішень, домінуючою позицією на ринку страхових послуг, новими технологіями.

Д

Дані — відомості про стан будь-якого об'єкта - економічного чи не економічного, великої системи чи її елемента, які представлені у формальному вигляді і призначені для опрацювання чи аналізу (або вже опрацьовані). Дані не обов'язково повинні бути числовими. На будь-якому

економічному об'єкті — підприємстві, в галузі — існує велика кількість даних. Дані - це величина, число чи відношення, які вводяться в процес опрацювання чи виводяться з нього, а інформація визначається як знання, отримане з цих даних. Економічні дані можна поділити на два класи: умовно-постійні та змінні. Умовно-постійні час від часу оновлюються - це нормативи, норми, дані про виробництво. Змінні дані після розрахунку повністю змінюються - дані про запаси на складі, про продуктивність працівників.

Девальвація - знецінення національної грошової одиниці порівняно з іноземною валютою чи міжнародними валютними одиницями. Виявляється вона в зниженні курсу національної валюти. Причиною девальвації є інфляція, коли вона розвивається в різних країнах різними темпами. Девальвація може відбуватися стихійно, а може проводитись цілеспрямовано як елемент грошово-кредитної політики держави з метою впливу на розвиток економіки.

Декларація страхова – заява страхувальника про об'єкт страхування й характер ризику. Д. с. містить дані про склад, місцезнаходження, вартість, умови зберігання й використання та іншу інформацію щодо об'єктів, які підлягають страхуванню.

Демографічний прогноз - прогноз майбутнього приросту населення країни в цілому і його окремих сукупностей, які мають значення для комплексного прогнозування соціально-економічних процесів у суспільстві, наприклад, чисельності населення у працездатному віці, чисельності дітей, пенсіонерів та інших категорій працюючих. У математичній демографії демографічні процеси описуються моделями, в яких важливу роль відіграє вікова структура населення. Інші його параметри розглядаються як функції цієї структури. Широко використовуються так звані демографічні таблиці (таблиці народжуваності, смертності та ін.).

Демографічний цикл - повний цикл виробництва трудових ресурсів. Застосовується у моделях перспективного планування і прогнозування.

Депозит премій – частина страхової премії, яка належить перестраховикові, але тимчасово утримується перестраховальником з метою підвищення гарантії своєчасного виконання зобов'язань, передбачених договором перестраховування. Д. п. підлягає поверненню з припиненням дії договору. Д. п. застосовується переважно в договорах із зарубіжними перестраховиками. На кошти, розміщені в Д. п., перестраховикові нараховуються відсотки.

Депозит (вклад) – а) кошти, які надаються фізичними чи юридичними особами в управління резидентів, визначеному фінансовою організацією

згідно із законодавством України, або нерезидентів на строк та під відсоток. Залежно від терміну зберігання Д. поділяються на три групи: до запитання, строкові та ощадні. Найпривабливішими є строкові Д. За зберігання грошей на вкладах банки виплачують відсотки. Д. є одним з основних каналів розміщення тимчасово вільних коштів страхових резервів. До страховиків ставиться вимога, щоб грошові кошти зберігалися на рахунках не менш ніж трьох банків; б) грошові кошти, які вносяться власниками вантажів на спеціальний рахунок у банку для забезпечення сплати ними внеску за загальною аварією. Якщо вантаж застрахований на умовах, які передбачають покриття загальної аварії, то на вимогу страхувальника депозит має бути внесений страховиком.

Депресія - застійний стан господарства, який настає слідом за економічною кризою перевиробництва. Період депресії характеризується призупиненням подальшого падіння рівня виробництва, торгівлі й т. д., але одночасно з цим і малим попитом на товари, масовим безробіттям, зниженням заробітної плати працівників.

Державна підтримка в страхуванні – надання сільськогосподарському товаровиробнику в порядку, встановленому законом, грошових коштів з державного бюджету у вигляді субсидій для оплати частини страхового платежу (страхової премії), нарахованого за договором страхування.

Державне обов'язкове страхування – форма страхування, при якій визначені законодавством страхувальники сплачують страхові внески за рахунок державного бюджету. Сюди належать обов'язкове страхування військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, податкової і митної служби, народних депутатів та деяких інших категорій працівників.

Державний бюджет - фінансова програма діяльності уряду на певний строк (переважно на рік); склад майбутніх доходів і видатків держави; кошти, які концентруються в руках держави для виконання своїх функцій.

Дернина – верхній шар ґрунту цілини, багаторічні поклади чи пласти посівних трав, пронизаний живими та відмершими коренями травянистої рослинності.

Детальний сертифікат – документ, який містить характеристику кожного випадку перестрахування, прийнятого перестраховиком від цедента.

Джерела підвищення ефективності - зростання продуктивності праці (економія витрат живої праці), зниження фондомісткості (капіталомісткості) і матеріаломісткості продукції, поліпшення використання природних ресурсів.

Джерело підвищеної небезпеки - діяльність, пов'язана з експлуатацією певних об'єктів, особливі властивості яких створюють підвищену ймовірність заподіяння шкоди оточуючим.

Діазофіт - препарат на основі азотфіксуючих мікроорганізмів, дія якого

спрямована на підвищення активності процесу фіксації азоту атмосфери в кореневій зоні оброблених рослин, забезпечення підвищення польової схожості й енергії проростання насіння, формування розвиненої кореневої системи, інтенсифікацію використання поживних речовин, підвищення стійкості рослин до захворювань, підвищення вмісту незамінних амінокислот у білках.

Диверсифікація – у страхуванні здійснюється з метою зменшення ризику й отримання більшого прибутку шляхом: а) одночасного розвитку кількох, не пов'язаних один з одним видів страхування, розширення страховиком спектра страхових послуг; б) поширення активності страховиків за межі основного бізнесу, що досягається розміщенням активів (із додержанням існуючих нормативів) серед різних, не пов'язаних між собою об'єктів (акції, облігації, нерухомість, банківські депозити). Чим більше видів страхування у страховика, і чим більше збалансований страховий портфель страховика в бік менш збиткових видів страхування, тим вищий рівень диверсифікації.

Дивіденди – 1) частина прибутку акціонерного товариства, яка щорічно розподіляється серед акціонерів; 2) доходи, отримані суб'єктом оподаткування за корпоративними правами у вигляді частини прибутку юридичної особи, включаючи доходи, нараховані як відсотки на акції чи на внески до статутних фондів (за винятком доходів, отриманих від інших видів цінних паперів, від їх продажу і доходів від операцій з борговими зобов'язаннями та вимогами).

Дисклоуз – прийнята в багатьох країнах норма страхового права, згідно з якою страхувальник зобов'язаний негайно сповістити страховика про будь-які чинники, які можуть мати істотне значення щодо ризику, прийнятого на страхування.

Дисконт – 1) різниця між сумою, зазначеною в векселі, і сумою, яка виплачується векселетримачу; 2) різниця між цінами на один і той самий товар з різними термінами постачання; 3) різниця між номінальною вартістю цінних паперів та їх біржовим курсом, якщо останній є нижчим за вартість.

Дисконтування - зведення економічних показників різних років до зіставленого за часом вигляду. При розв'язуванні задач прийнято використовувати коефіцієнт дисконтування, який заснований на формулі складних процентів.

Диспаша – розрахунок витрат, пов'язаних із загальною аварією, який складає диспашер. Д. містить докладний виклад причин загальної аварії, а також розподіл витрат між учасниками морських перевезень; виконується на підставі заяви зацікавленої особи й висновку диспашера про визнання аварії загальною.

Добробут - забезпечення населення країни необхідними для життя матеріальними і духовними благами, характеризується рівнем і динамікою

доходів, споживанням матеріальних благ, забезпеченням житлом, комунальними, побутовими, транспортними та іншими послугами, охороною здоров'я, культурою обслуговування, тривалістю робочого та вільного часу. На рівень добробуту впливає розвиток продуктивних сил, інші економічні та соціальні фактори.

Добровільне страхування – форма страхування, яка здійснюється на підставі добровільно укладеного договору між страховиком і страхувальником. Д. с. здійснюється згідно з правилами страхування, які розробляє страховик і реєструє в Укрстрахнагляді. Договір Д. с. вступає в дію, як правило, після сплати страхової премії.

Договір перестраховання – двостороння юридична угода між цедентом (перестраховувальником) та перестраховиком, при якій одна сторона – цедент (перестраховувальник) – зобов'язується передавати, а інша сторона – перестраховик – приймати ризики на перестраховання на зазначених умовах. Законодавством України встановлені граничні розміри відповідальності за договорами страхування, яку страховик має право нести самостійно за укладеними договорами страхування без передачі частини відповідальності на перестраховання.

Договір страхування – угода між страхувальником і страховиком, яка передбачає зобов'язання страховика в разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальникові або іншій особі, на користь якої укладено договір, а страхувальник зобов'язується сплатити страхову премію у визначені строки. Д. с. укладається на підставі заяви страхувальника. Факт укладення Д. с. може засвідчуватися також страховим полісом, свідоцтвом. У Д. с. зазначається вид страхування, страхова сума, страхова премія, реквізити сторін, строки початку й закінчення дії договору. Як правило, Д. с. вступає в дію після сплати всього страхового платежу або суми, визначеної за першим строком платежу.

Договір страхування (стандартний договір страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою від сільськогосподарських виробничих ризиків) – договір страхування, який укладається між страховиком і страхувальником – сільськогосподарським товаровиробником зі страхування сільськогосподарської продукції на умовах, встановлених законом. Типові договори страхування розробляються для кожного страхового продукту та/або для окремої культури й погоджуються з центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування державної аграрної політики й реалізує її, та національною комісією, яка здійснює регулювання в сфері ринків фінансових послуг. У рамках програми державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції страхові компанії використовують тільки стандартні договори страхування.

Додаткова заробітна плата — встановлюється переважно залежно від кінцевих результатів діяльності підприємства.

Додаткова комісія – надбавка, яка виплачується цеденту на покриття витрат, пов'язаних із залученням нових страхувальників.

Додаткова премія – додатковий страховий внесок, який сплачується страхувальником за те, що до умов страхування вносяться додаткові ризики, або за страхування ризиків з підвищеною небезпекою. Д. п. застосовується здебільшого в особистому страхуванні в разі, коли андеррайтер вважає, що застрахувати заявника на звичайних умовах, з урахуванням його віку, стану здоров'я, небезпечної професії, складних кліматичних умов, неможливо.

Додатковий прибуток - прибуток, отриманий підприємством понад середньогалузевий рівень за рахунок зниження індивідуальних витрат виробництва.

Допустимий план - такий варіант плану, який задовольняє всі задані обмеження задачі, але не є обов'язково оптимальний. При розв'язуванні задач лінійного програмування симплекс-методом (чи іншими методами послідовного поліпшення плану) перший знайдений допустимий план, який міститься в одній з вершин області можливих (допустимих) розв'язків, розглядається як базисний. Оскільки план виражається у вигляді вектора, то часто замість терміна «допустимий план» говорять «допустимий вектор».

Дохід — це вииторг від підприємницької діяльності за вирахуванням матеріальних і прирівняних до них витрат.

Доходи — грошові надходження за одиницю часу юридичних та фізичних осіб; показник господарської діяльності підприємств, установ, організацій.

Доходи населення - грошові та натуральні надходження громадян з різних джерел.

Дріжджування корму – обробка кормів активною культурою дріжджових грибів з метою підвищення їх поживності.

Е

ЕВІТДА — аналітичний показник, рівний об'єму прибутку до вирахування витрат по виплаті відсотків і податків, і нарахованої амортизації.

Економіка - найважливіша сфера суспільних відносин, виробництва, розподілу, обміну й споживання результатів людської діяльності, а також їх ефективного використання.

Економіко-математична модель - математичний опис економічного процесу чи об'єкта, що досліджується. Модель — умовний образ об'єкта дослідження, сконструйований для спрощення цього дослідження. За властивостями моделі можемо мати поняття не про всі властивості об'єкта, а лише про ті, які аналогічні і в моделі, і в об'єкті. Велике значення в економіці мають оптимізаційні, чи оптимальні, моделі, які виражаються системою

рівнянь та, крім умов, включають також таке рівняння, що називається функціоналом, чи критерієм, оптимальність.

Економічна оцінка системи кормовиробництва проводиться за показниками рівня виробництва кормо протеїнових одиниць на 1 га кормової площі і с/г угідь, собівартості кормів і продуктивності праці на їх виробництві, обсягу та економічної ефективності виробництва продуктів тваринництва.

Економічний експеримент - активне втручання в хід економічного процесу (що проходить у штучно створених чи природних обставинах) і контроль за результатами, включаючи їх вимірювання, з метою перевірки наукових гіпотез і побудови наукової теорії процесу, що вивчається, а також для перевірки практичних рекомендацій у сфері управління економічними системами. Експеримент в економіці сприяє проникненню в суть тих явищ, що вивчаються. При аналізі ходу і результатів економічних експериментів застосовуються прийоми математичної статистики (частково), кореляційного аналізу в тому числі.

Економічний ефект - відображає різні вартісні показники, що характеризують проміжні і кінцеві результати виробництва на підприємстві.

Економічні функції - у системі національних розрахунків цим терміном об'єднують споріднені господарські операції. Основні функції цієї системи такі: виробництво, капіталовкладення, перерозподіл засобів.

Економічно-математичне моделювання - 1) опис економічних процесів і явищ у вигляді економіко-математичних моделей; 2) реалізація економіко-математичної моделі на ЕОМ; 3) машинне розв'язування економіко-математичної задачі.

Експертна рада з питань страхування – рада, створена в 1996 році при Кабінеті міністрів України як дорадчий орган для підготовки висновків щодо формування державної політики в сфері страхування, розробки пріоритетних напрямків розвитку страхового ринку.

Експорт — вивезення товарів, вироблених, добутих або вирощених у даній країні.

Екстенсивні сорти – це сорти, які дають не високий, але стабільний урожай при обмеженні використання добрив та інших заходів інтенсифікації і характеризуються низьким потенціалом продуктивності.

Екструдкування кормів – обробка кормів чи їх сумішей нагріванням, пропарюванням при різкому перепаді штучно створюваного тиску на спеціальних установках.

Екседент – залишок страхової суми, який створюється понад власне утримання страховика або перестраховикай повністю надходить у перестраховування.

Ексцедент збитковості – договір непропорційного перестраховання. Дає змогу страховій компанії захищати себе за певними видами страхування на випадок, якщо загальні наслідки здійснення страхового бізнесу перевищують рівень збитковості, врахований при визначенні премій за страховими договорами.

Ексцедент суми – ексцедентний договір перестраховання. Згідно з його умовами всі прийняті на страхування ризику, страхова сума яких перевищує власне утримання цедента, підлягають переданню на перестраховання в межах визначеного ліміту або ексцеденту, тобто суми власного утримання цедента (лінія), помноженої на обумовлене число раз саму на себе.

Ексцедентне перестраховання – давня й найважливіша форма пропорційного перестраховання. Застосовується в тих випадках, коли ризики, які приймаються на страхування, за розміром страхових сум дуже коливаються. Е. п. сприяє досягненню необхідного збалансування страхового портфеля цедента. Е. п. найчастіше застосовується при страхуванні від вогню, стихійного лиха, крадіжки, нещасних випадків і при страхуванні життя.

Еластичність попиту від доходів - коефіцієнт, який показує відносну зміну споживання (попиту) при зміні доходу на одиницю. Коефіцієнти еластичності різні для різних товарів. Від'ємні коефіцієнти для таких товарів, як хліб, продуктів низького сорту і т. д. Від'ємний коефіцієнт означає, що із збільшенням доходів споживання таких товарів не збільшується, а зменшується. Що більший коефіцієнт, то швидше збільшується споживання товарів при збільшенні доходів. Тоді говорять, що товар еластичний щодо доходу.

Енергетична поживність корму – показник якості корму, що характеризує як джерело сирого протеїну, білка та амінокислот.

Ерозія ґрунтів – руйнування водою й вітром верхнього шару ґрунту, переміщення продуктів руйнування з місця на місце. Нормальна е. ґ. протікає повільно, не знижує родючості ґрунтів. Прискорену е. ґ. викликає господарська діяльність людини – нерозумне, нераціональне використання земель при вирощуванні сільськогосподарських культур, випасі худоби, заготівлі лісу тощо без виконання протиерозійних заходів. Природні фактори е. ґ.: характер опадів, температурний режим, вітрова активність, рельєф, стан ґрунту. Е. ґ. завдає величезної шкоди сільському господарству багатьох країн: знижує родючість ґрунтів, пошкоджуються посіви, яри призводять до незручності в обробці, руйнуються дороги. Наукою доведено, що легше попередити ерозію ґрунтів, ніж боротися з її наслідками. Заходи боротьби з водною ерозією: агротехнічні спрямовані стоки вод, чергування глибокої і звичайної оранки; оранка й посів уперек схилу або по горизонталях; снігозатримання – накопичення снігу знижує промерзання, покращує вбирання вод.

Ефективність - досягнення найбільших результатів при найменших затратах живої та уречевленої праці.

Ефективність виробництва - комплексне відображення кінцевих результатів використання засобів виробництва і робочої сили за певний проміжок часу. Узагальнюючий показник ефективності ресурсів $E_{зр}$

$$E_{зр} = \frac{P}{\Pi + (\Phi_{oc} + \Phi_{об})K_{нен}}$$

визначають за формулою: де P - госпрозрахункова чиста продукція за зіставленими цінами (обсяг реалізованої у розрахунковому році продукції за вирахуванням матеріальних витрат, плати за ресурси, процента за кредит); Π - чисельність працюючих на підприємстві; $\Phi_{об}$ - вартість оборотних фондів підприємства; $K_{нен}$ - коефіцієнт повних витрат праці (визначається відношенням чисельності працюючих у сфері матеріального виробництва до обсягу утвореного національного доходу; застосовується для перерахунку уречевленої у виробничих фондах праці у середньорічну кількість працівників).

Ефективність людського капіталу у кормовиробництві – розраховується як відношення ефекту від використання людського капіталу у кормо виробництві до обсягу людського капіталу.

Ефективність оборотного капіталу у кормовиробництві – розраховується як відношення ефекту від використання оборотного капіталу у кормо виробництві до обсягу оборотного капіталу.

Ефективність основного капіталу у кормовиробництві – розраховується як відношення ефекту від використання основного капіталу у кормовиробництві до обсягу основного капіталу.

Рентабельність по ЕВІТДА - прибуток до вирахування відсотків, податків і амортизації. Коефіцієнт показує фінансовий результат організації, виключаючи вплив структури капіталу (відсотків, сплачених за кредитами), податків та нарахованої амортизації.

Ж

Життєвий рівень населення - економічна категорія, яка характеризує забезпеченість населення матеріальними, духовними благами, ступінь задоволення особистих потреб людей, що виникають на певному етапі розвитку суспільства.

З

Завод - промислове підприємство з відповідним рівнем механізації виробничих процесів.

Загальна величина доходу - включає дохід від: 1) реалізації продукції, робіт, послуг; 2) реалізації матеріальних цінностей, майна; 3) позареалізаційних операцій (надання майна в оренду, цінних паперів, товарного кредиту).

Загальна величина прибутку підприємства - включає прибуток від: 1) реалізації продукції; 2) матеріальних цінностей, майна; 3) реалізаційних операцій.

Загальна ефективність у кормовиробництві – розраховується як відношення загального ефекту від кормовиробництва до загального обсягу витрат капіталу всіх видів. Загальний ефект у кормо виробництві визначається як позитивні грошові потоки власне у кормо виробництві та відповідна частка прибутку тварин.

Загибель сільськогосподарських культур – знищення або пошкодження рослин на окремому полі або частині поля, які попали під вплив несприятливих подій – страхових ризиків, і не можуть відновити подальшу вегетацію.

Загнивання насіння й коренеплодів – стан, спричинений грибами та деякими бактеріями, які живуть у ґрунті. Загнивання насіння зернових і соняшнику відбувається при ранній сівбі в холодну і вологий ґрунт. Якщо холодна пора року триває задовго, ґрунт на глибині загортання насіння не прогрівається до оптимальної температури, при якій насіння починає проростати й давати сходи, і насіння загниває. Можливість загнивання коренеплодів існує в другій половині літа або на початку осені, коли коренеплоди вже дозрівають, а в цей час ідуть сильні й тривалі дощі і різко знижується температура повітря й ґрунту. В ґрунті створюються анаеробні умови, які сприяють гниттю. З. н. к. може розглядатися як об'єктивна ризикова обставина.

Задача дієти (або задача про раціон) - задача лінійного програмування (ЗЛП), в якій необхідно визначити такий раціон, що задовольняв би потреби людини чи тварини у поживних речовинах при мінімальній загальній вартості продуктів, що використовуються. Модель задачі можна записати

так: знайти мінімум добових витрат на продукти харчування: $\sum_{j=1}^n c_j x_j \rightarrow \min$, де c_j - ціна, X_j — кількість продукту під номером j , n - кількість таких продуктів

при умові: $\sum_{j=1}^n a_{ij} x_j \geq b_i$, тобто в раціоні повинно бути не менше b_i поживної речовини з номером i , a_{ij} - кількість i -ої речовини в одиниці j -го продукту, При умові $x_j \geq 0$.

Задача заміни - полягає в прогнозі витрат, пов'язаних з оновленням устаткування, і в продуктивності найбільш економічної стратегії проведення цієї роботи. В дослідженні операцій розроблено ряд методів, які дозволяють розв'язувати задачі двох типів: а) коли потужність устаткування зменшується в процесі експлуатації (внаслідок зношеності) і воно старіє морально в результаті появи сучасних, більш досконалих машин; б) коли обладнання не старіє, але в деякий момент виходить з ладу. У першому випадку

порівнюються витрати на придбання нового обладнання із процентом зношеності діючого обладнання, знаходиться оптимальний момент заміни. Для розв'язування деяких задач застосовуються методи динамічного програмування. У другому випадку визначають, які саме одиниці необхідно замінити і як часто виконувати заміну, щоб мінімізувати загальні витрати, що пов'язані з купівлею нового обладнання. В цих задачах використовуються математично-статистичні методи.

Задача про призначення - вид ЗЛП, з допомогою якої вирішуються питання: як розподілити робочих за верстатами, щоб продуктивність була найвищою або витрати на заробітну плату найменшими. В цих задачах обсяги ресурсів для виконання кожної роботи дорівнюють одиниці, тобто $a_{ij} = b_i = 1$ і всі $x_{ij} = 1$, якщо працівник i призначений на роботу j , чи дорівнюють нулю в решта випадках. Для виконання кожної роботи використовується лише один вид ресурсу, а кожен ресурс може бути використаний на одній роботі: ресурси неподільні між роботами, а роботи — між ресурсами. Кількість можливих варіантів призначень дорівнює факторіалу числа робіт і ресурсів, і є велика навіть у малій задачі. Тому для знаходження оптимального варіанта застосовуються спеціальні алгоритми.

Задача про розміщення складів - одна із задач дослідження операцій, розв'язується методом нелінійного програмування (може зводитися до звичайної транспортної ЗЛП). Полягає в мінімізації загальної суми транспортних і складських витрат при певних обмеженнях. По суті все зводиться до пошуку тричленних комбінацій: підприємство - склад — споживач, які в сукупності забезпечують мінімум витрат.

Зайве зволоження – у весняний період при зайвому зволоженні, як правило, знижується температура ґрунту, і сходи замість 6-7 днів з'являються на 19-23 день. Частина насіння загниває, пошкоджується шкідниками та хворобами. Сходи з'являються пізно і є блідими, змученими, розрідженими. Це призводить до різкого зниження врожаю. Може розглядатися як об'єктивна ризикова обставина.

Заквашування кормів – внесення в масу для силосування спеціальних молочнокислих та інших бактеріальних заквасок, які забезпечують консервування корму.

Закон «Про страхування» – прийнятий 7 березня 1996 року Верховною Радою України. Регулює відносини у сфері страхування й спрямований на розвиток ринку страхових послуг, посилення надійності страхового захисту юридичних і фізичних осіб. Дія цього закону не поширюється на державне соціальне страхування. Документ містить 5 розділів (загальні положення, договори страхування, забезпечення платоспроможності страховиків, державний нагляд за страховою діяльністю в Україні, заключні положення).

Закон попиту і пропозиції - особливий економічний закон, який виражає взаємозалежність між кількістю товарів і послуг, які хоче купити або

отримати споживач, та обсягом товарів і послуг, які в даний час пропонує виробник.

Залуження – сівба багаторічних трав з метою створення травостою різноманітного господарського використання.

Заморозок – несприятливе природне явище, яке виражається в зниженні температури повітря навесні, влітку та восени до нуля градусів і нижче. Може розглядатися як страховий випадок. Заподіяна шкода залежить від ступеня й тривалості похолодання, виду культур, фази їх розвитку, а також умов, які складаються після заморожування. Сходи ярої пшениці витримують температуру до -9°C , а пшениця у фазі цвітіння пошкоджується вже при $-1\text{...}-2^{\circ}\text{C}$. Посівам кукурудзи небезпечна температура $-2\text{...}-4^{\circ}\text{C}$. Якщо після заморозку настає волога погода, то замерзлі рослини повільно відтають і вплив заморозку зменшується; навпаки, сонячна вітряна погода прискорює випаровування залишків вологи, що збільшує загибель рослин. Наслідки заморозку – відмирання листя, квітів або рослин повністю. Зменшення шкоди від заморозку досягається вирощуванням культур, для дозрівання яких порівняно безморозний період у даній місцевості достатній, дотриманням строків сівби (посадки). На невеликих площах безпосередньо перед очікуваним заморозків можливі попереджувальні заходи (укриття, задимлення за допомогою багаття і т. под.). Може розглядатися як об'єктивна ризикова обставина.

Замулювання посівів – відбувається на низинних площах у заплавах і долинах річок, поблизу озер і великих водойм, у передгір'ях. Під час весняних паводків і швидкого танення снігів у горах відбувається швидке переповнення річок, озер та інших водойм. Вони виходять з берегів, несучи з собою розчинені ґрунтові залишки та залишки гірських порід, побутове й будівельне сміття, заповнюють всі низькі місця заплав річок. Спад води йде повільно, і тому весь мул і сміття осідає, заливаючи луки, сінокоси, посіви та насадження. Може розглядатися як об'єктивна ризикова обставина.

Занесення посівів – явище, яке спостерігається в зонах, де переважають легкі піщані або супіщані ґрунти, а також потужні чорноземи з великим вмістом гумусу. При сильних тривалих вітрах тут утворюються піщані та ґрунтові бурі. Такі бурі здатні піднімати в повітря й переміщувати з місця на місце тисячі тонн піску та ґрунту, засипаючи на своєму шляху посіви та лісосмуги. Вони призводять до повної або часткової загибелі посівів і посадок. Може розглядатися як об'єктивна ризикова обставина.

Запал хлібу – пошкодження рослин, викликане надмірно високою температурою повітря, виявляється у вигляді плям різного кольору на листках: у пшениці жовтих, у вівса червоних. Запал рослин виникає від їх перегріву під час засухи, коли випаровування вологи рослиною настільки зростає, що коренева система не встигає подавати до листків необхідну для охолодження рослин кількість води, навіть у разі достатніх запасів її в ґрунті.

Якщо ж у ґрунті недостатньо вологи, то перегрів стає особливо сильним. У хлібних злаків запал рослин найчастіше проявляється в щуплості зерна.

Запарювання кормів – обробка кормів гарячою водою чи паром з метою пом'якшення їх та покращенням згодовування та засвоювання.

Запас пасовища – маса кормових рослин на одиницю площі пасовища до моменту його згодовування.

Запас платоспроможності (нетто-активи) – один із найважливіших показників надійності страховика. Визначається відніманням від загальної вартості майна суми нематеріальних активів і загальної суми зобов'язань. Страхові зобов'язання беруться такими, що дорівнюють технічним резервам. На будь-яку дату фактичний З. п. має бути не меншим за нормативний.

Зароблена премія – частина страхової премії, яка припадає на час, що минув після початку страхового періоду.

Застрахована особа – особа, яка бере участь в особистому страхуванні, предметом страхового захисту якого є життя, здоров'я й працездатність застрахованої особи. Застрахована особа може бути одночасно і страхувальником. З. о. має право в передбачених договором випадках отримати обумовлену страхову виплату або виплати меншого розміру.

Застрахована площа – площа посівів сільськогосподарської культури, по відношенню до якої було укладено відповідний Договір страхування і нарахована страхова премія. Місцезнаходження застрахованої площі повинно бути вказане в заяві Страхувальника на страхування, що подається Страховику.

Застраховане майно – матеріальні цінності, щодо якого укладено договір страхування відповідно до закону.

Затримка в дозріванні – затримка з дозріванням хлібів може бути від кількох причин, зокрема, несприятливих погодних умов та застосування пізньостиглих сортів і гібридів. Затримка з дозріванням призводить до перенесення збирання врожаю на осінь, коли дуже часто йдуть тривалі дощі, різко знижується температура повітря та ґрунту. Це призводить до різкого зниження врожаю всіх культур. Зерно й плоди обсипаються, проростають і гниють на корені, в валках, на токах і т. д. Коренеплоди загнивають у землі. Іноді дощова погода призводить до значного затягування збиральних робіт, і багато культур, особливо пізньостиглих, сіють під зиму, їх накриває сніг. Це призводить до повної загибелі залишків врожаю. Може розглядатися як об'єктивно ризикова обставина й страховий випадок.

Затримка в збиранні врожаю – може бути від декількох причин: у зв'язку з погодними умовами (низькі температури, зайві опади), затяжна негода та господарські негаразди. Від дощів і перезрівання хлібів і високих температур колоскові лусочки у колосі розкриваються, і зерно випадає на землю. Чим

довше затягуються терміни прибирання після повного дозрівання хлібів, тим більші втрати врожаю. Може розглядатися як об'єктивна ризикова обставина.

Захоплення хлібу – пошкодження рослин, викликані сильною сухістю повітря. З. р. пов'язане з посухою і суховіями, при яких велика сухість повітря поєднується з сильним вітром. Внаслідок інтенсивного витрачання вологи надземними органами на випаровування відбувається порушення водного балансу в рослині. Поняття «запал» і «захоплення рослин» часто вживають як синоніми, тому що в природних умовах важко розрізнити фактори, які викликають ці два явища, оскільки в більшості випадків вони одночасні. Основна причина з. р. у хлібних злаків – порушення припливу вологи до листів. При зневодненні клітин рослин порушується синтез поживних речовин, вусики втрачають здатність закриватися, в результаті чого випаровування вологи настільки збільшується, що листя не встигає отримувати її від коріння, починається відсмоктуванням вологи листям від суцвіть. Така гостра нестача вологи під час утворення пилку й зерна негативно впливає на запліднення, внаслідок чого з'являється череззерниця або навіть пустоколісся. Якщо захоплення рослин сталося на початку наливу зерна, то зерно складається майже виключно з оболонки з обмеженим запасом крохмальних речовини. Таке зерно непридатне для продовольчих цілей. При більш пізніх строках з. р. зерно стає щуплим, об'ємна вага його сильно падає. При сильних суховіях з. р. виявляється і при достатніх запасах води в ґрунті, особливо якщо суховії супроводжуються імлою. Захопленню рослини піддаються на величезних площах України, Центральних чорноземних областей Росії, Північного Кавказу, Поволжя, Уралу, Казахстану. Може розглядатися як об'єктивна ризикова обставина.

Заява на страхування – документ встановленої страховиком або визначений законодавством (для обов'язкових видів страхування) форми, який страхувальник подає страховику до моменту укладення договору страхування, в якому визначаються всі відомі страхувальнику фактори щодо об'єктів страхування, які можуть вплинути на рішення страховика про прийняття на страхування або відхилення ризику, встановлення ставки страхового платежу і т. ін.

Заява про знищення або пошкодження застрахованого майна – подається страхувальником своєму страховикові в письмовій формі з метою отримання страхового відшкодування. На підставі цього документа за наявності страхового випадку складається страховий акт.

Заявник – особа, яка в письмовій або усній формі висловлює намір придбати страховий поліс.

Збитковість – відношення суми сплачених збитків за певний період до нетто-премії за той же період.

Збитковість страхової суми – показник діяльності страховика, який характеризує відношення страхового відшкодування до страхової суми всіх

застрахованих об'єктів у розрізі ризикових видів страхування. З. с. с. визначається у відсотках, показує ймовірність збитку і зіставленням фактичного й тарифного рівнів використовується для оцінювання ризиків.

Збиток – а) втрата (школа), яка підлягає відшкодуванню страховиком; б) факт настання страхового випадку (реалізації страхового ризику); в) справа, яка містить документи страховика з конкретного страхового випадку, які підтверджують обґрунтованість виплати.

Збиток від загальної аварії – шкода, завдана застрахованому інтересу внаслідок загальної аварії.

Збиток від реалізації майна, яке було врятовано – збиток, здебільшого пов'язаний з морськими перевезеннями, коли врятоване майно продається раніше, ніж прибуде в порт призначення. Страхувальник має право на виручку від продажу майна без урахування витрат з його реалізації. Страховик має сплатити страхувальникові збиток, який дорівнює різниці між отриманою сумою виручки й страховою сумою.

Звірівництво — галузь тваринництва, яка займається розведенням диких звірів. Найпоширенішим є розведення цінних хутрових звірів — норок, сріблясто-чорних лисиць, нутрій, голубих пєсців, а також плямистих оленів, лосів, бізонів, що дають панти, шкіру та м'ясо. В Китаї розводять єнотів та багатьох інших хижих для отримання хутра, а також тигрів заради шкіри та як сировину для традиційної медицини.

Зв'язність дернини – здатність дернини протистояти механічному впливу, спрямованому на її розрив.

Зелена карта – страховий сертифікат єдиної форми, який застосовується в країнах – членах міжнародної системи автомобільного страхування “Зелена картка”, які зазначені й не викреслені в такому сертифікаті. Також назва однойменної системи міжнародних договорів і страхового свідоцтва про страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів, які виїжджають у країни – члени цієї системи. Дістала назву від кольору й форми полісу. Заснована в 1949 році. Нині членами Міжнародної системи З. к. є понад 40 країн Європи, Азії й Африки. У червні 1997 року до складу членів системи З. к. прийнято Україну.

Зелений конвєсєр - система планомірного виробництва зелених кормів і раціонального їх використання в годуванні тварин впродовж усього пасовищного періоду. Створюється на основі послідовного використання природних і культурних пасовищ, багаторічних і однорічних трав, кормових баштанних культур, коренєплодів і бульбоплодів в польових і кормових сівозмінах і на запольних ділянках. В якості страхового компонента застосовують силос і сінаж. Розрізняють три основні типи З. до.: природний,

штучний і змішаний. Природним 3. до. вважаються природні пасовища і отава природних сінокосів. У штучний 3. до. Включають довголітні культурні пасовища, сіяні багаторічні та однорічні трави. Поширений в районах, де немає або мало природних кормових угідь. У змішаний 3. до. Включають сіяні багаторічні та однорічні трави, культурні та природні пасовища, отаву сінокосів. Одне з основних умов високої ефективності 3. до. - Правильний підбір культур. Вони повинні бути високоврожайними, добре поєдаємими тваринами, здатними швидко відростати після підбурювання або скошування. Зелені корми повинні бути різноманітними, що підвищує їх поєдаємость і перетравність. Для одночасного використання в 3. до. Необхідно мати не менше двох культур. Найкращий і найбільш дешевий зелений корм дають культурні пасовища, а також сіяні багаторічні трави. У районах з достатнім зволоженням можна отримувати два врожаї з однієї площі, висіваючи повторні культури - поукосніє, пожнивні і підсівне. У зволужених районах лісової зони провідний компонент 3. до. - Довголітні культурні пасовища, які можна використовувати протягом літа 4-5 разів. В інших районах цієї зони основою 3. до. Є поліпшені сінокоси і пасовища та багаторічні трави (конюшина червоний з тимофіївка або овсяницею луговий). Висівають також однорічні бобово-злакові мішанки (головним чином вику з вівсом). Ранньою весною на зелений корм використовують озиме жито і рано відростають багаторічні трави (їжаківі збірну, вогнище безостий та ін.). Для поповнення нестачі зеленого корму з природних пасовищ в літній період сіють однорічні трави (вику з вівсом і однорічним райграсом); восени згодують кормову капусту. У лісостеповій зоні основне місце в 3. до. Займають багаторічні трави в чистих і змішаних посівах (люцерна в суміші з овсяницею луговий або вогнищем безостим, конюшина червоний з овсяницею луговий або з тимофіївка); з однорічних культур висівають вику або пелюшку з вівсом, суданську траву, кукурудзу. На ранній корм сіють озиме жито з озимою викою. Восени згодують кормову капусту і кормові баштанні культури. У степовій зоні основні культури 3. до. - Однорічні просовідніе злаки (суданська трава, могар, сорго, африканське просо). З весни на зелений корм використовують житняк з люцерною, степові пасовища і, при необхідності, озиме жито; в кінці літа - коренеплоди, баштанні та отаву багаторічних і однорічних трав. Природні та культурні пасовища, сіяні багаторічні трави використовують шляхом підніжного стравлювання. Однорічні бобово-злакові мішанки скошують і згодують в годівницях або стравлюють. Для правильної організації 3. до. Враховують

потребу худоби в зеленому кормі по календарних термінах і врожайність пасовищ багаторічних і однорічних трав та ін. Кормових культур.

Зелений корм – наземна маса зелених кормових рослин, які згодують тваринам у свіжому вигляді.

Земське страхування – один із видів страхування майна до 1917 року. Назва походить від органів, які здійснювали таке страхування, – земств. З. с. мало три форми: обов'язкове, додаткове й добровільне. Здебільшого це було страхування на випадок пожежі, а згодом і від нещасного випадку. Кожне земство могло здійснювати страхові операції лише на території своєї губернії.

Злива – сильний короткочасний дощ, який випадає зазвичай на обмеженому просторі. Інтенсивність зливи становить більше 0,5 мм за хвилину. Випадають зливи з потужних купчасто-дощових хмар. Інтенсивні зливи часто призводять до катастрофічних наслідків: пошкоджують посіви, викликають повені, руйнують дороги, мости, будівлі і т.д. Може розглядатися як об'єктивна ризикова обставина й страховий випадок.

Зменшення збитку – принцип, за яким страхувальник зобов'язаний в усіх випадках діяти так, наче його майно, відповідальність, життя та здоров'я не були б застраховані, і приймати всі залежні від нього заходи зі зменшення збитку або запобігання йому, не зважаючи на те, що збиток може підлягати відшкодуванню за умовами страхування.

Змішаний зелений конвеєр – зелений конвеєр, при якому використовують природні пасовища, отаву природних сіножатей, а також культурні пасовища та посіви трав, коренеплодів, баштанних.

Змішані посіви кормових культур – посіви сумішок кормових культур, які передбачені для отримання корму чи насіння.

I

Ізокоста - у теорії виробничих функцій - геометричне місце точок, для яких витрати виробництва постійні. У разі двох видів витрат ізокости можна зобразити паралельними лініями з нахилом, який дорівнює відношенню цін на витрати коленого виду (взяті з від'ємним знаком), що впливає з формули: $C = p_1 \cdot x_1 + p_2 \cdot x_2$, де p_1, p_2 Ціни; x_1, x_2 - обсяги витрат кожного виду.

Ізофоризм - поняття математики і логіки, яке означає співвідношення між двома будь-якими об'єктами тогочасної структури. Між елементами ізоморфної структури існує взаємно однозначна відповідність: кожному елементу (і зв'язку між ними) одного об'єкта точно відповідає один елемент (і зв'язок) другого об'єкта, і — навпаки. Останнє означає, що при ізофоризмі одна система може бути моделлю іншої, але і ця друга може розглядатися як модель першої.

Імітаційна модель - числова економіко-математична модель системи, що вивчається, яка призначена для використання в процесі машинної імітації. По суті вона є програмою для ЕОМ, а експеримент над нею полягає у спостереженні за результатами розрахунків за цією програмою при різних заданих значеннях введених змінних.

Імпорт - ввезення іноземних товарів з-за кордону для продажу їх на внутрішньому ринку країни, в яку ввезли ці товари. Практикується також імпорт капіталу і різного виду послуг.

Інваріантність - незмінність. У системному аналізі так називають властивість будь-якого об'єкта, що не змінюється при зміні умов, у яких він існує.

Інвентаризаційний опис — перелік майна установи із зазначенням кількості виявлених предметів та їхньої вартості.

Інвентаризація - це перевірка і документальне підтвердження наявності та стану, оцінка активів та зобов'язань (майно, вкладення підприємства в статутні фонди інших підприємств, розрахунки з дебіторами та кредиторами) підприємства. Відповідальність за організацію інвентаризації несе керівник підприємства, який повинен створити необхідні умови для її проведення у стислі строки, визначити об'єкти, кількість і строки проведення інвентаризації, крім випадків, коли проведення інвентаризації є обов'язковим. Головний бухгалтер або особа, юридична чи фізична, відповідальна за ведення бухгалтерського обліку, має забезпечити дотримання норм законодавства та правил її проведення. Матеріали інвентаризації і рішення інвентаризаційної комісії щодо регулювання розходжень затверджуються керівником підприємства із включенням результатів у звіт за період, в якому закінчена інвентаризація, а також у річний звіт, та викладаються у примітках до фінансової звітності. Для проведення інвентаризаційної роботи письмовим наказом керівника на підприємстві створюється постійно діюча інвентаризаційна комісія у складі керівника структурного підрозділу або іншого працівника апарату управління (для малих підприємств), головного бухгалтера (старшого бухгалтера на правах головного) або його заступника (якщо таких немає - іншого працівника бухгалтерії). До складу комісії доцільно було б включати фахівців, добре обізнаних зі складськими справами (технологіями зберігання ТМЦ), інженерно-технічних працівників, здатних дати оцінку технічного стану засобу (об'єкта основних фондів), економістів та рахівників, спеціалістів з маркетингу (які добре знають облікову справу і можуть скласти ринкову вартість будь-якого активу). Комісію очолює керівник підприємства або його заступник (головний інженер).

Інвентаризація земель - Підставою для проведення інвентаризації земель є рішення відповідного органу виконавчої влади, Ради міністрів Автономної

Республіки Крим чи органу місцевого самоврядування щодо виконання відповідних робіт, договори, укладені між юридичними чи фізичними особами (землевласниками і землекористувачами) та розробниками документації із землеустрою, судові рішення. Замовниками технічної документації можуть бути органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим чи органи місцевого самоврядування, землевласники та землекористувачі.

Інвентаризація земель проводиться з метою: забезпечення ведення Державного земельного кадастру, здійснення контролю за використанням і охороною земель; визначення якісного стану земельних ділянок, їх меж, розміру, складу угідь; узгодження даних, отриманих у результаті проведення інвентаризації земель, з інформацією, що міститься у документах, які посвідчують право, та у Державному земельному кадастрі; прийняття за результатами інвентаризації органами влади та місцевого самоврядування відповідних рішень; здійснення землеустрою.

Інвентарний номер — номер, який використовується для ведення аналітичного обліку, організації контролю за наявністю та станом майнових цінностей, основних засобів. Кожному інвентарному об'єктові надається відповідний номер, що закріплюється за об'єктом на весь час його експлуатації.

Інвестиції – 1) довгострокові вкладення капіталу в будь-яке підприємство, справу, різні галузі господарства, переведення грошей в менш ліквідну форму з метою отримання прибутку; 2) грошові, майнові, інтелектуальні цінності, які вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту; 3) форма диверсифікації діяльності страховика, яка полягає в виході компанії за традиційні рамки страхування. Це пояснюється прагненням вигідно вкласти свої тимчасово вільні кошти в суміжному бізнесі, дочірніх підприємствах, банківській справі з метою отримання прибутку і покращення фінансової надійності компанії.

Інвестиційно-інноваційний розвиток – тренд нарощування інвестиційної діяльності, що забезпечує довготривале стабільне збільшення виробничої потужності підприємства та обсягів його виробництва на основі реалізації продукції, виробленої з використанням нової техніки і технологій, застосуванням нових управлінських рішень в усіх сферах економічної діяльності.

Інвестор – юридична або фізична особа, яка здійснює довготермінове вкладення капіталу в певну справу з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Індекс — в економіці відносний показник, який характеризує динаміку зміни економічних явищ, зростання або зменшення стосовно рівня, прийнятого за основу. В економічній статистиці: індекс цін, заробітної плати і т. д.

Індекс цін - відносний економічний показник, який характеризує зміну ціна ринкового кошика у даному році сукупного рівня цін:

$$I_{ц.} = \frac{\text{ціна ринкового кошика у даному році}}{\text{ціна ринкового кошика у базовому році}}$$

Індксація вкладів — зміна рівня процентної ставки, яку виплачують вкладнику при зміні загального рівня цін у країні.

Індксація доходів - регулярні зміни номінальних доходів різних груп населення залежно від зміни рівня цін.

Індексні показники - «індекси» - величини, які отримують як співвідношення показників однакової розмірності при їх зіставленні (наприклад, за різні періоди часу). Тому вони безрозмірні величини. Індокси можуть бути індивідуальні, групові, загальні (агреговані). В економіко-математичних моделях застосовуються індекси цін, продуктивності праці, рівня життя і т. д.

Індосамент – а) напис, який засвідчує передачу страхового полісу або коносаменту особі, до якої перейшли права на майно; б) документ, який додається до полісу в разі зміни умов договору. І. може бути іменним (на конкретну особу) або бланковим (на пред'явника).

Іній – тонкий шар охолоджених до низьких температур земної поверхні кристалів, які утворилися в результаті сублімації водяної пари повітря. Найбільш сприятливі умови виникнення інею – ясні, тихі ночі, іноді вдень, коли низько стоїть сонце. Може розглядатися як об'єктивно ризикова обставина.

Інноваційні процеси - мають місце в будь-якій складній виробничо-господарській системі, характеризуються сукупністю безперервно виникаючих у часі й просторі прогресивних, якісно нових змін.

Інсталмент – частина річної премії, яка виплачується в розстрочку. І, як правило, використовується при непропорційному перестрахованні.

Інтегральний критерій - 1) «сумарний» критерій, який показує результати економічного об'єкта не за показниками окремо взятого року, а за сумою років усього планового періоду. В економіко-математичних моделях інтегральний критерій застосовується не завжди; 2) критерій оптимальності - орієнтований на максимізацію середнього рівня задоволення потреб усіх членів суспільства, виражений як сума індивідуальних критеріїв. Такий підхід має недолік - максимум інтегрального критерію може бути досягнутий при невиправданих відмінностях у зростанні життєвого рівня тих чи інших соціальних груп.

Інтегрований захист рослин – це комплексне застосування методів для довгострокового регулювання розвитку й поширення шкідливих організмів до невідчутного господарського рівня на основі прогнозу економічного

порогу шкодочинності, дії корисних організмів, енергозберігаючих і природоохоронних технологій, які забезпечать надійний захист рослин та екологічну рівновагу довкілля.

Інтенсивний тип економічного зростання - економічне зростання, яке супроводжується підвищенням ефективності, тобто проходить за рахунок підвищення продуктивності праці або віддачі основних фондів, чи поліпшення використання сировини і матеріалів.

Інтенсивні капіталовкладення — такі, які пов'язані з введенням нової техніки і технології, на відміну від екстенсивних капіталовкладень, які лише збільшують виробничі потужності, не змінюючи суттєво ні технологію, ні організацію виробництва, ні продуктивність праці.

Інтенсивність - показник, яким вимірюються економічні процеси, що проходять у часі: річний випуск продукції заводу, оборот запасів на складі й т.д.

Інтенсивність праці - напруженість праці, яка визначається затратами робочої сили на одиницю часу.

Інтенсифікація виробництва - процес суспільного виробництва, що базується на застосуванні більш ефективних засобів, предметів праці, кваліфікованішої робочої сили, передових форм і методів організації праці, зростаючої інформованості тощо відповідно до найновіших досягнень науково-технічного прогресу.

Інтерес страховий – прями збитки, які страхувальник може зазнати при настанні страхового випадку. Страхова сума за договором страхування не може перевищувати страхового інтересу страхувальника.

Іпотечний кредит на придбання та модернізацію основних засобів у рамках реалізації інноваційного проекту – новий кредитний продукт, який дозволяє гармонійно диверсифікувати банківські кредитні операції по термінах погашення та за цільовим спрямуванням, що сприяє формуванню стаціонарного позитивного грошового потоку позичальника у середньостроковій перспективі й своєчасному погашенню боргових зобов'язань і ефективному адмініструванню кредитного портфеля комерційного банку.

Іррейта (errath) – напис на страховому документі, яка засвідчує виправлення незначної помилки (описки), допущеної при його оформленні.

Й

Ймовірна система - система, розв'язки якої випадковим чином, а не однозначно залежать від даних. Економіка — ймовірна система. Це означає, що принципово неможливо в даний момент отримати абсолютно точну інформацію про всі процеси, які відбуваються в цей момент.

К

Каско – термін, який застосовується при страхуванні засобів транспорту. КАСКО передбачає відшкодування збитків від пошкодження або загибелі тільки самого транспортного засобу та не включає відповідальність страховика за збитки, завдані при настанні страхового випадку, у зв'язку зі смертю та завданням шкоди здоров'ю пасажирів, пошкодженням майна і т. ін.

Катастрофічний ризик - збиток або серія пов'язаних між собою збитків, які можуть відбутися в певному місці одночасно; велике число можливих ризиків; стихійне лихо; надзвичайна ситуація.

Катастрофічні ризики в сільському господарстві – надзвичайні ситуації техногенного й природного характеру, велика сукупність або масштаби проявів стихійних сил природи (посуха, град, морози, повені тощо) і діяльності людини в процесі створення матеріальних благ (аварії, пожежі тощо), які завдають збитки в значних розмірах. Порядок визнання ризику катастрофічним визначається Кабінетом Міністрів України.

Квантиль – одна з числових характеристик випадкових величин, яка застосовується в математичній статистиці.

Квантифікація – кількісне визначення об'єктів.

Квота - частка участі у виробництві та реалізації товарів, яка визначається для учасників монополістичних об'єднань. Квота встановлюється також при здійсненні зовнішньоторговельних операцій, у деяких міждержавних угодах, у міждержавних організаціях.

Квота в страхуванні – а) частка участі страховика в загальній страховій сумі в разі страхування об'єкта на умовах співстрахування; б) частка кожного з учасників у договорі перестрахування.

Квотне перестрахування – перестрахування на базі квоти. Це означає, що страховик передає перестраховикові в погодженій частці всі без винятку прийняті на страхування ризики за певним видом (групою видів) страхування. У цій самій пропорції перестраховикові передається отримана цедентом від страхувальника премія, а перестраховик відшкодовує цедентові сплачені збитки в межах своєї частки страхової суми.

Кептивні страхові компанії – компанії, які створюються промисловими, торговельними, банківськими та іншими структурами з метою задоволення їхніх потреб у страхових послугах. Це дає можливість досягати економії на страхових преміях. К. с. к. можуть обходитися без послуг посередників.

Кінцевий термін дії полісу – дата закінчення покриття полісу. Не поширюється на поліси, які передбачають автоматичну виплату суми в кінці періоду страхування (страхування на дожиття, довесільне страхування тощо).

Класифікації природних кормових угідь. Розрізняють два напрями класифікації природних кормових угідь фітоценологічний (від грец. $\beta\omicron\pi$ — рослина, $\sigma\epsilon\iota\omicron\nu$ — спільність) і фітотопологічний ($\beta\omicron\pi$ — рослина, $\tau\omicron\pi\omicron\varsigma$ — місцевість, де рослина росте). Відповідно до фітоценологічної класифікації В.М. Сукачов, В.О. Альохін запропонували об'єднати групи асоціацій у формації, формації — в групи і класи. Класи становлять тип рослинності. За даними В. О. Альохіна та ін., рослинність можна поділити на чотири типи: деревно-чагарниковий, трав'янистий, пустельний і тип рослин, завислий у водному або повітряному середовищі, тобто неприкріплених до субстрату. Як бачимо, фітоценологіч - на класифікація має односторонній характер: не враховуються умови тієї місцевості, де росте рослина. Більш об'єктивною є фітотопологічна класифікація, яку запропонував А.М. Дмитрієв і вдосконалили Л.Г. Раменський та І.А. Цацен-кін. В її основу покладено ідеї В.Р. Вільямса, який звернув увагу на необхідність урахування при класифікації угруповань тих місцевостей, де росте рослина. У 30-х роках було виділено 25 класів природних кормових угідь, які охоплюють усі регіони — від тундри до високогірних лук. Робота щодо класифікації була виконана в Інституті кормів ім. В.Р. Вільямса, було узагальнено великий матеріал інвентаризації кормових угідь.

Класифікація страхування – система поділу страхування на сфери діяльності, галузі, підгалузі, види й форми. К. с. має на меті сприяння формуванню страхового ринку, впорядкування звітності та державного регулювання страхової діяльності, розвитку міжнародної інтеграції в страхуванні.

Клаузула (clause) – застереження, які вносяться в договір страхування.

Клуби взаємного страхування (P&I Clubs) - організації, створені судновласниками з метою страхування від збитків, заподіяних третім особам і не покриваються договором морського страхування .

Ковер-нота страхова – свідоцтво про страхування, яке видається брокером страхувальникові на знак підтвердження укладення договору страхування з переліком списку страховиків. К.-н. с. не має юридичної сили, лише надає довідкову інформацію. В обумовлений час брокер має вручити страхувальникові поліс. К. с. застосовується і в перестрахованні, де може мати юридичну силу й замінювати сліп.

Коефіцієнт віддаленості - частковий випадок коефіцієнта дисконтування. В деяких книгах коефіцієнт дисконтування і коефіцієнт віддаленості трактуються як рівнозначні. Коефіцієнт віддаленості застосовується тоді, коли економічні показники різних років зводяться до початкового року оптимізаційного розрахунку. K_0 — коефіцієнт віддаленості: $K_0 = 1/(1 + E_{Hm})^t$, де t - порядковий номер року в тому періоді, що розглядається; E_{Hm} - норматив зведення витрат до єдиного часу.

Коефіцієнт економічної ефективності - обчислюють за формулами:

- 1) для окремих проектів або форм відтворення основних фондів діючих підприємств:

$$E_p = \frac{\text{приріст прибутку (знаження собівартості)}}{\text{кошторисна вартість проекту}};$$

- 2) для споруджуваних підприємств (окремих цехів і виробничих об'єктів):

$$E_p = \frac{\text{загальна сума прибутку}}{\text{кошторисна вартість проекту}}.$$

Коефіцієнт збитків – показник, який розраховується як відношення оплачених претензій і тих, які підлягають оплаті, до зароблених премій.

Коефіцієнт оновлення основних засобів - питома вага нових засобів праці, які надходять протягом певного періоду.

Коефіцієнт повноти використання пасовищ – відношення кількості використаного тваринами корму до фактичної наявності трави на пасовищі, виражене у відсотках.

Коефіцієнти повних матеріальних витрат - середні витрати і-го продукту на виробництво кінцевого продукту j . Вони складаються з прямих витрат кожної галузі на даний продукт і непрямих витрат. Розрахунок повних витрат досить складний, вимагає багато обчислень. Існує два способи розв'язку цієї задачі: перший - підрахунок непрямих витрат і їх залучення до прямих, другий — безпосереднє отримання коеф. повних витрат з матриці прямих витрат A за допомогою операції обернення матриці: $B = (E - A)^{-1}$. Вираз у дужках означає різницю між одиничною матрицею E і матрицею коефіцієнтів прямих витрат; (-1) — знак оберненої матриці. У багатьох випадках повні витрати перевищують прямі витрати: ступінь перевищення пов'язаний з характером виробництва того чи іншого продукту.

Коефіцієнти прямих затрат (технологічні коефіцієнти) - середні величини безпосередніх затрат продукції однієї галузі (як засоби виробництва) на випуск одиниці продукції іншої галузі. Вони можуть бути виражені в натуральній формі. Застосовуються також коефіцієнти прямих затрат основних фондів і трудових ресурсів. Вони характеризують фондомісткість і трудомісткість одиниці продукції галузі й обчислюються діленням середньорічної вартості основних фондів і середньорічної чисельності робітників галузі на обсяг її валової продукції.

Козівництво — галузь тваринництва, яка займається розведенням кіз для одержання молока, м'яса, вовни, пуху, шкір, хутра. Молоко кіз характеризується високим вмістом жиру і білка, бактерицидною дією. З шкір кіз виготовляють шедро, хром, лайку, замшу, сап'ян тощо, а з пуху - високоякісні легкі тканини, тонкий трикотаж, найкращі сорти фетру, хустки. З тонкої вовни роблять технічні тканини, килими, ліжники і трикотаж, а з грубої — вовнові тканини і трикотаж.

Колективне страхування життя – страхування, при якому може укладатися договір на страхування усіх працівників або їх групи за рахунок коштів підприємства. У К. с. ж. страхувальником є підприємство, а застрахованим – кожний працівник, прізвище якого заноситься до списку, який є невіддільною частиною полісу.

Комбінована посівно-лукопасовищна система кормовиробництва поширена на Поліссі та в передгірних районах Карпат. Корми тут надходять як з посівів, як і з природних угідь. Система тваринництва тут стійлово-пасовищна.

Комбіноване (комплексне) страхування – комплексне страхове покриття за декількома видами страхування, яке визначене єдиним договором страхування.

Комбінований силос – силос, приготований з декількох видів кормів, основними з яких є: зелена маса рослин, коренебульбоплоди, відходи промисловості.

Комерційний кредит – короткостроковий кредит, який надається одним господарським суб'єктом іншому в формі відстрочки платежу за продані товари (послуги). Звичайно оформляється переказним векселем. Відсоток за К. к. входить до ціни товару та суми векселя й здебільшого є нижчим, ніж за банківським кредитом.

Комісія страхова – винагорода, яка виплачується страховиком посередникам (брокерам й агентам) за залучення об'єктів на страхування, оформлення документації, інкасацію страхових внесків, а в деяких випадках – і за розгляд страхових претензій. К. с. нараховується у відсотках від страхових премій (внесків). Розмір відсотка залежить від виду страхування та деяких інших факторів.

Конверсія – переведення полісу з одного виду страхування життя в інший.

Конкуренція - форма економічного змагання приватних товаровиробників. Мета конкуренції - боротьба за отримання більшого прибутку. Конкурентна боротьба ведеться всередині монополістичних об'єднань, між монополіями і немонополізованими підприємствами.

Консервування кормів – процес обробки кормів за допомогою фізичних, хімічних чи біологічних методів з метою їх збереження при мінімальних втратах поживних речовин.

Контр аліменти – отриманий перестраховальний інтерес.

Концентрований корм – корми з невеликим вмістом води (8-12 %) і клітковини (3-10%) і високої загальної поживності (0,7-1,35 кормових одиниць в 1 кг). Це зерно злакових, бобових і олійних культур та продукти їх переробки (дєрть, висівки, макуха, комбікорми). До концентрованих кормів також відносяться відходи харчової промисловості: суха пивна дробина,

хлібна барда, сухий жом, солодові паростки, а також приготовані спеціальні кормові суміші.

Концерни - форма статутних об'єднань підприємств, що характеризується єдністю власності та контролю.

Конярство — галузь тваринництва, яка займається розведенням та використанням коней. В Україні конярство представлено такими напрямками: племінний, робочо-користувальний та спортивний.

Копиця – конусоподібна форма складання сіна (соломи) висотою до 2м з ціллю досушування та зручності транспортування.

Кореневе поліпшення сінокосів (пасовищ) - поліпшення сінокосів (пасовищ) шляхом знищення дернини та подальшого залуження.

Корми – продукти сільськогосподарського чи промислового виробництва, призначені для задоволення фізіологічних потреб сільськогосподарських тварин та птиці в поживних речовинах та енергії.

Кормова база – сукупність матеріально-технічних засобів виробництва та джерел отримання кормів з ціллю забезпечення тваринництва кормами.

Кормова мука з виноградних (фруктових) вижимок – штучно висушений та подрібнений корм, який отримано з виноградних (фруктових) вижимок.

Кормова одиниця (корм. од.) — одиниця виміру загальної поживності кормів. На основі кормових одиниць розраховують норми годівлі сільськогосподарських тварин. Показником поживності кормів може слугувати також величина обмінної енергії, що міститься в них.

Енергетична оцінка кормів за системою Армсбі.

Схему енергетичного балансу організму тварин, в яку були введені такі поняття як валова (брутто), перетравна, фізіологічно корисна і чиста (нетто) енергія розробив вчений Генрі Армсбі. Вчений запропонував оцінювати енергетичну поживність кормів в одиницях чистої енергії — термах. Один терм відповідав 1000 ккал, відкладених в організмі тварин у вигляді білків та жирів. Цей принцип став основою для подальшого розвитку систем оцінки поживності кормів за їх продуктивною дією на організм тварин. Системою американського вченого Армсбі (H.P.Armsbi) користуються в Швейцарії, Франції, Нідерландах, ЗДА та Англії. Потреба тварин в енергії виражаються сумою перетравних поживних речовин (СППР) та чистою енергією (ЧЕ), а також чистою енергією лактації та чистою енергією приросту. Сума перетравних поживних речовин виражається в одиницях маси і складається із кількості перетравного протеїну, клітковини, безазотистих екстрактивних речовин (БЕР) та жиру (кількість жиру перемножується на 2,25, тому що його енергетична цінність вище цінності протеїну та вуглеводів).

Крохмальна одиниця — крохмальний еквівалент

Оскар Кельнером в кінці XIX — початку XX ст. був розроблений спосіб оцінки загальної поживності кормів, за яким було запропоновано виражати поживність кормів за допомогою крохмального еквіваленту — виражався кількістю кілограмів крохмалю, що дорівнює продуктивній дії (жировідкладенню) 100 кг даного корму. Німецький вчений, на відміну від Г. Армсбі, виражав продуктивну дію корму не в калоріях чистої енергії, а в жировідкладенні. Він запропонував жировідкладення в організмі тварин із 1 кг перетравного крохмалю прийняти за кормову одиницю — крохмальний еквівалент. Вчений вивів коефіцієнт повноцінності корму, який являє собою процентний вираз кількості жиру, фактично відкладеного в організмі тварини і розрахункової величини жировідкладення. Запропонований спосіб набув найбільшого поширення. За цим способом крохмальний еквівалент зерна вівса дорівнює 60, висівок — 48.

Скандинавська кормова одиниця

Термін «кормова одиниця» хоча і застосовується у Скандинавських країнах і на теренах колишнього СРСР, проте подібність існує лише в назві. Скандинавську кормову одиницю розробили данський учений Н.Фьорд і шведський учений Н.Хансон. Як єдина скандинавська кормова одиниця вона перетворена у 1915 році і використовується до цих пір в Швеції, Данії, Норвегії, Ісландії і Фінляндії. Скандинавська кормова одиниця встановлена для тварин різних видів для отримання від них різноманітної продукції. За одиницю виміру взято 1 кг зерна ячменю.

Вівсяна кормова одиниця

В СРСР за кормову одиницю було прийнято поживність 1 кг вівса — «вівсяна кормова одиниця» або «радянська кормова одиниця». Вона встановлена на основі крохмального еквіваленту та в основу якої покладено продуктивну енергію.

Енергетична кормова одиниця

Методика оцінки поживності кормів, заснована на визначенні чистої енергії, що виражається в енергетичних кормових одиницях (ЕКО) була розроблена Ученими Інституту годівлі сільськогосподарських тварин імені О.Кельнера у колишній НДР. За одиницю обмінної енергії приймають 1 калорію або 1 Джоуль. Згідно з ГОСТ 9867-61 1 Джоуль дорівнює 0,2388 калорії, а 1 калорія — 4,1868 Джоуля. За цією методикою поживність кормів в ЕКО враховується окремо для великої рогатої худоби, свиней та птиці, тому що необхідно враховувати, що енергетична поживність одних і тих самих кормів для різних тварин неоднакова. Грубі корми мають більш високу (на 10—20%) поживність для жуйних, концентровані — для моногастричних. Величина енергетичної кормової одиниці для великої рогатої худоби прийнята 2,5 ккал НЕЖ (нетто-енергії, або чистої енергії по

жировідкладенню); свиней — 3,5 ккал; птиці — 3,5 ккал. Потреби інших видів сільськогосподарських тварин виражено наступним чином: овець, кіз та коней — 2,5 ккал НЕЖ, а кролів — 3,5 ккал НЕЖ. У 1963р. на Пленумі відділення тваринництва Всесоюзної академії сільськогосподарських наук імені Леніна (ВАСГНІЛ) було прийнято рішення оцінювати поживність кормів та раціонів в енергетичних кормових одиницях (ЕКО), а також нормувати енергетичні потреби тварин в обмінній енергії.

Обмінна енергія кормів

Обмінну енергію кормів встановлюють у дослідях на тваринах по різниці вмісту енергії в згодваному кормі виділеної в екскрементах (прямий спосіб), а також розрахунковим шляхом на основі даних хімічного складу кормів, його перетравності та рівнянь регресії (розрахунковий спосіб). Жири, вуглеводи і протеїни в кормах є джерелом обмінної енергії для тварин. Величина обмінної енергії залежить від концентрації поживних речовин, їх співвідношення, перетравності та засвоюваності в організмі. За даною системою оцінки поживності кормів і нормування потреб тварин в енергії прийнято фактичну величину обмінної енергії в мегаджоулях у розрахунку на 1 кг натурального корму або сухої речовини корму. При розробці енергетичних кормових одиниць використовують наступні рівняння регресії, які розраховані на підставі експериментальних досліджень: для великої рогатої худоби: $ЕКО_{врх} = 0,684 \cdot x_1 + 3,008 \cdot x_2 + 0,804 \cdot x_3 + 0,804 \cdot x_4$; для свиней: $ЕКО_c = 0,731 \cdot x_1 + 2,440 \cdot x_2 + 0,846 \cdot x_3 + 0,804 \cdot x_4$; для птиці: $ЕКО_п = 0,737 \cdot x_1 + 2,283 \cdot x_2 + 0,911 \cdot x_3 + 0,911 \cdot x_4$, де x_1 — вміст перетравного протеїну в 1 кг кормів, г/кг; x_2 — вміст перетравного жиру в 1 кг кормів, г/кг; x_3 — вміст перетравної клітковини в 1 кг кормів, г/кг; x_4 — вміст перетравних безазотистих екстрактивних речовин в 1 кг кормів, г/кг. Перевагою від застосування оцінки поживності кормів через обмінну енергію є можливість її використання у процесі виробництва (без проведення спеціальних дослідів).

Кормова суміш – набір кормів, призначений для ефективного використання раціонів тваринами.

Кормовий баланс – зіставлення потреби в кормах з надходженням їх із різних джерел за видами і групами та ступінь забезпеченості тварин. Основним є кормовий баланс, складений за показниками потреби в кормах та їх надходження на господарський рік.

Кормовий раціон – добовий набір кормів та кормових добавок для задоволення фізіологічних та продуктивних потреб сільськогосподарських тварин та птиці.

Кормовиробництво – науково обґрунтована система організаційно-господарських та технологічних заходів по виробництву, переробці та зберіганню кормів.

Кормові баштанні культури - сільськогосподарські культури сімейства Cucurbitaceae, які використовуються на корм тваринам.

Кормові брикети – пресовані корма у вигляді певних геометричних форм та значення.

Кормові гранули – пресовані корма у вигляді циліндрів розміром до 25 мм.

Кормові культури – кормові однорічні та багаторічні злакові та бобові трави, трав'янисті культури інших родин (хрестоцвітих, айстрових тощо), коренеплоди кормові, бульбоплоди.

Кормові рослини сінокосів і пасовищ - На природних сінокосах і пасовищах росте близько 11000 видів рослин, що відносяться до 133 родин. Вони складають 60% від усієї рослинності нашої країни. Провідне місце у формуванні травостою природних кормових угідь належить злаковим рослинам, на частку яких припадає 25% від усієї рослинної маси. Найбільш поширені вони в лісовій, лісостеповій та степовій зонах. Багато (15-20%) в травостої утримується рослин сімейства Айстрові, вони переважають в пустельній і напівпустельною зонах. Бобові ростуть в лісовій, лісостеповій, степовій зонах і в гірських районах; осокові - на болотах і в місцях з підвищеною вологістю; мареві - в пустельній і напівпустельною зонах на солонцях і солончаках; капустяні - в пустелі і на покладах. Частка участі кожного з цих родин в травостої становить 2-5%. Рослинність сіножатей та пасовищ багата цінними в кормовому відношенні видами. Разом з тим зустрічається чимало шкідливих і отруйних рослин, які знижують поживні достоїнства кормової маси. Окремі з них можуть бути використані в якості лікарських рослин.

Кормові трави – трав'яні рослини, які використовуються на корм тваринам.

Кормові угіддя – сільськогосподарські угіддя, які виділені для кормо виробництва.

Корпорації - договірні об'єднання суб'єктів господарювання на основі інтеграції їх науково-технічних, виробничих та комерційних інтересів.

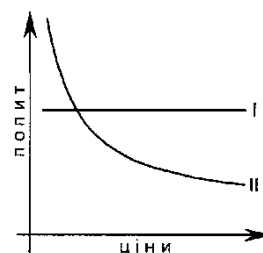
Котирування – визначення страховиком ставки премії, за якою він готовий застрахувати ризик.

Кредит – економічні правовідносини між кредитором і позичальником з приводу тимчасової передачі визначеної вартості на умовах повернення її еквіваленту та платності, а також з приводу руху та перерозподілу позикового капіталу, які забезпечують відтворення та розвиток національної економіки.

Крива Лаффера - крива, що показує зв'язок між ставками оподаткування та податковими надходженнями в бюджет.

Криві попиту — криві, що показують залежність попиту на товар від його ціни. Якщо на осі абсцис відкладати можливі ціни продукту (товару), а на осі ординат -відповідні розміри попиту на цей продукт, то отримуємо криву, яка відображає загальновідоме правило: що вища ціна, то менший попит, і — навпаки (хоча є й винятки). Випуклість кривої показує ступінь залежності, вона називається еластичністю попиту щодо цін. Що крутіша крива, то вища еластичність.

Крижана кірка – природне явище, за якого утворюється шар льоду на поверхні ґрунту або снігового покриву. Може бути причиною пошкодження або загибелі озимих культур, багаторічних трав та інших зимуючих культур. Крижана кірка буває притерта й висяча. Найбільшу небезпеку для рослин являє притерта крижана кірка товщиною більше 5 см. Утворюється при тривалих відлигах, коли розтанув сніг і утворюється багато води, яка скупчується в пониженнях і “тарілочках”. З настанням морозів вода замерзає, і зимуючі рослини вмерзають у лід і гинуть від дії низьких температур. Утворення льоду навколо скупчення озимих призводить до механічного пошкодження його. Навесні к. к. не дає можливості талим водам просочуватися у ґрунт, і вони збігають у яри. Може розглядатися як об’єктивна ризикова обставина й страховий випадок.

Критерій — ознака, на основі якої проводиться оцінка, порівняння альтернатив, класифікація об’єктів і явищ. Частковим випадком критерію, особливо розповсюдженим в економічних задачах, є критерій оптимальності.

Критерій оптимальності - показник, що виражає граничну міру економічного ефекту прийнятого господарського рішення для порівняльної оцінки можливих альтернатив і вибору найкращої з них. Це може бути максимум прибутку, мінімум витрат праці. Критерій оптимальності - фундаментальне поняття теорії оптимального функціонування економіки, важливий компонент будь-якої економіко-математичної оптимальної моделі. В економіко-математичних задачах критерію оптимальності відповідає математична форма - цільова функція.

Кролівництво – галузь тваринництва, що забезпечує виробництво дієтичного м’яса, хутра, пуху, шкіри тощо. М’ясо кролів смачне і за поживністю наближається до курячого. Шкіру кролів використовують для виготовлення замші, легкого взуття. Хутро кролів використовують як у натуральному вигляді, так і в імітованому під морського котика, нутрію, видру, вивірку, соболя, песця тощо. Кролів широко використовують в наукових лабораторіях для біологічних і медичних досліджень.

Культивація – розпушення, перевертання ґрунту, підрізання бур’янів. Виконують просапними, паровими, універсальними культиваторами.

Культури відкритого ґрунту – культури, які вирощуються безпосередньо на полі або відкритому ґрунті без застосування додаткових споруд з захисту від навколишнього середовища.

Культури закритого ґрунту – культури, які вирощують в утепленому ґрунті, побудованих чи спеціально пристосованих спорудах, де підтримується сприятливий природній або штучний мікроклімат для вирощування культур у несезонний період.

Кумуляція – а) концентрація страхових ризиків в одній компанії в обсязі, який може призвести до багатьох збитків внаслідок одного страхового випадку; б) зосередження застрахованих об'єктів на одній території, вулиці, будинку, порту, залізничній станції, судні, що в разі одночасного страхового випадку (наприклад, землетрусу) може призвести до порушення фінансової стабільності страховика. К. має враховуватися при визначенні частини ризику, яка залишається на утриманні страховика.

Курс акцій — фактична ціна продажу акцій на ринку цінних паперів (фондовій біржі):

$$\text{Курс акцій} = \frac{\text{дивиденд}}{\text{позиковий процент}} \cdot 100.$$

Л

Ліга страхових організацій України – некомерційне об'єднання страховиків з метою обстоювання їхніх інтересів у владних структурах, сприяння розвитку страхового законодавства, підвищення кваліфікації персоналу та інформаційного забезпечення страхових компаній, налагодження контактів з відповідними об'єднаннями (асоціаціями) інших держав.

Ліквідація збитків – комплекс робіт з визначення й виплати страхового відшкодування.

Ліквідність – 1) спроможність страховика своєчасно виконувати свої фінансові зобов'язання, передусім сплачувати борги; 2) показник того, як швидко можна реалізувати матеріальні цінності й отримати гроші, необхідні для покриття зобов'язань.

Ліміт відповідальності – страхова сума, зазначена в договорі страхування (полісі), у межах якої страховик несе відповідальність перед страхувальником (третіми особами); максимально можлива сума страхового відшкодування.

Ліміт страхування - максимальна грошова сума, на яку можна застрахувати матеріальні цінності, життя, здоров'я і т.д. , виходячи з проведеної оцінки ризику .

Лімітовані ресурси - те ж саме, що дефіцитні, лімітовані ресурси. Мова йде про ті засоби виробництва, можливість ефективного застосування яких

перевищує їх наявність. Тому й виникає задача найкращого розподілу.

Лінійне програмування - область математичного програмування, присвячена теорії і методам розв'язування екстремальних задач, які характеризують лімітну залежність між змінними. В загальному вигляді ЗЛП

можна записати так. Дані обмеження вигляду: а) $\sum_{j=1}^n a_{ij}x_j \leq b_i \quad (i = \overline{1, n})$; б)

$\sum_{j=1}^n a_{ij}x_j = b_i \quad (i = \overline{m_1 + 1, m_2})$; в) $\sum_{j=1}^n a_{ij}x_j \geq b_i \quad (i = \overline{m_2 + 1, m})$; або в так званій

канонічній формі, до якої можна звести всі три зазначені випадки:

$\sum_{j=1}^n a_{ij}x_j = b_i \quad (i = \overline{1, m})$ необхідно знайти невід'ємні числа $x_j \quad (j = \overline{1, n})$, які

мінімізують чи максимізують лінійну формулу: $z = \sum_{j=1}^n c_j x_j$ де $x_j \geq 0$. Таким

чином, це задача математичного програмування за умови, що обмеження і цільова функція є лінійними.

Лінія ексцедента – частка відповідальності в договорі ексцедента суми, який дорівнює розміру власного утримання цедента.

Лінія рівня — геометричне місце точок простору, для яких значення функції, що досліджується, є однакові. Це визначення можна записати так: $\{x \in E^n | F(x) = const\}$. Цей запис означає, що для деяких X , що належать простору E^n , виконується умова: $F(x)$ - стала величина. Різні константи породжують різні лінії рівня. Для випадку функції двох змінних - це можна показати на графіку у вигляді карти ліній рівня. Прикладами таких карт можуть бути горизонталі на географічних картах.

Ліцензія - 1) дозвіл, що видають компетентні державні органи на здійснення деяких видів господарської діяльності (торгівлі чи промислів), у т.ч. зовнішньоторговельних операцій (на ввезення, вивезення чи транзит, вільне ввезення товарів, вивезення чи транзит котрих не допускається). Комерційні банки отримують від Національного банку України ліцензію на проведення зовнішньоекономічних валютних, розрахункових та кредитних операцій, від Міністерства фінансів - на проведення операцій з цінними паперами; 2) дозвіл використовувати технічне досягнення або інший нематеріальний ресурс протягом певного строку за обумовлену винагороду

Ліцензія на страхову діяльність – документ, який засвідчує право страхової компанії брати на страхування (перестраховування) страхові ризики певного виду. Видається Держфінпослуг, має спеціальну форму й містить такі обов'язкові реквізити: повну й скорочену назви страховика та його юридичну адресу, перелік видів страхування з добровільного й обов'язкового страхування, назву території, на якій страховик і його філії мають право укладати договори страхування, термін дії, реєстраційний номер і дату видачі ліцензії, підпис керівника відповідного департаменту уповноваженого

органу. У разі порушення страхового законодавства ліцензія може бути відкликана.

Ллойд – міжнародний страховий ринок, розташований у Лондонському Сіті; корпорація (об'єднання) юридично незалежних страховиків, кожний з яких самостійно приймає на страхування ризику, виходячи зі своїх фінансових можливостей. Кожний член Л. на забезпечення своєї діяльності має внести вагому суму у вигляді депозиту. Члени Л. об'єднані в синдикати, що їх очолюють андеррайтери. Останні приймають на страхування ризику від імені членів синдикату. Заснований у 1734 році. Нині є великим страховиком і перестраховиком, особливо морських, авіаційних, автомобільних нафтогазодобувних ризиків. Багато українських страховиків перестраховують ризику на Ллойдівському ринку.

Локалізація – у страхуванні – заходи з просторового обмеження поширення ризику.

Лука (рослинність) - ділянка ґрунту в умовах достатнього або надмірного зволоження, вкрита переважно багаторічними трав'янистими рослинами, в основному злаками та осоковими. Зазвичай використовується як пасовисько для домашньої худоби. Всі луки характеризуються наявністю травостою та дернини. Луки класифікуються за місцевістю розташування на материкові, гірські та заплавні. Найкращі і найпродуктивніші луки у долинах річок, де дерева не можуть рости через поверхневі води.

Луківництво – галузь кормо виробництва, яка займається поліпшенням природніх та створенням посівних сінокосів та пасовищ та їх використанням.

Лукопасовищну систему кормовиробництва застосовують у гірських районах. Джерелом кормів тут є природні луки і пасовища, які забезпечують тварин кормами не тільки в літній період, а й узимку.

Лучна рослинність Серед трав'яних формацій на рівнині, в передгір'ї і в гірських районах Львівщини панівне місце належить лукам. У рівнинній частині області більше заплавних і менше низинних та суходільних (міжрічкових) лук. У передгір'ї і на схилах гір особливо поширені післялісові суходільні луки, а найвищі вершини гір вкриті справжніми луками. Луки післялісові інакше називають царинками, високогірні — полонинами. Крім того, як екстразональний тип на невеликих площах в особливо специфічних умовах збереглися ділянки лісостепової рослинності у вигляді остепнених лук. Луки Львівщини мають деякі особливості. По-перше, на луках, пов'язаних з особливо зволеними місцями, впадає в очі велике багатство угруповань, кожному з яких властивий свій характерний панівний вид — едифікатор, домінант, що визначає структуру цієї луки та її основні екологобіологічні особливості. Так, серед справжніх лук налічено 19, серед болотистих — 11, серед торф'янистих — 15 монодомінантних формацій. Але на низинних, а особливо на заплавних луках окремі монодомінантні угруповання дуже рідко поширюються на значних площах. Переважно

низинні і заплавні луки являють собою барвисті килими, строкатий візерунок яких створюється з невеликих плям різних лучних монодомінантних формацій, що чергуються одна з одною. Така строкатість пояснюється неоднорідністю мікроумов місць виростання, що зумовлюється частими змінами мікрорельєфу, зволоження та пов'язаними з цим ґрунтовими відмінами. Тому на невеликих територіях порівняно вузьких заплав річок Львівщини та на міжрічкових суходільних пониженнях розміщуються поруч справжні, болотисті та торф'яністі лучні формації. На значних площах річкових заплав поширені також полідомінантні луки, будова яких характеризується не одним, а декількома рівнозначними видами. Такі луки відзначаються складністю будови, значною флористичною різноманітністю, певними сезонними відмінами у видовому складі і структурі в окремі місяці вегетаційного періоду. Протягом весни-літа на передній план виступають різні домінанти. Тому, щоб зрозуміти повністю будову таких лук, необхідно вивчати їх протягом цілого сезону, а інколи декількох років, оскільки деякі види в масовій кількості (насамперед, ценозоутворювачі) з'являються не кожного року. Навпаки, міжрічкові суходільні луки та луки гірських районів області переважно монодомінантні. При цьому кожна суходільна лучна формація займає значні площі. **Заплавні луки** поширені в заплавах річок. Відповідно до трьох основних частин заплави, тобто прируслової підвищеної, центральної рівнинної і притерасної, теж рівнинної, але зниженої, спостерігається певна закономірність у зміні особливостей її рослинного покриву. Так, у заплавах річок Західний Буг, Стрий, Полтва, Гнила Липа та інших уздовж річкового русла розміщена неширока смужка крупнозлакових, рідше дрібнозлакових справжніх лук (костриця лучна, вівсюнець лучний, лисохвіст лучний, стоколос безостий, тимофіївка лучна, тонконіг лучний тощо). Далі від русла ріки до злаків домішується гігрофільне різнотрав'я (осот прибережний, підмаренник болотний, королиця звичайна, зозулин цвіт тощо) з утворенням крупнозлаково-різнотравних травостоїв, а зниження рельєфу займають крупноосочники (осоки струнка, пухирчаста). На підвищених місцях центральної та прируслової частин заплави переважають дрібнозлаково-різнотравні і дрібнозлаково-осоково-різнотравні угруповання (пахуча трава, медова трава м'яка, осоки звичайна, жовта, біла, королиця звичайна, китятки чубаті, подорожник ланцетолистий тощо). Все це луки низького рівня, які теж слід зарахувати до справжніх лук або до лук, що зазнали початкових стадій заторфування і заболочування. Найнижчі перезволожені ділянки річкових заплав вкриті **болотистими і торф'яністими луками**. Болотисті (порівняно з аеробними) луки більше поширені в центральній і прирічковій частинах річкових заплав, а торф'яністі (анаеробні) — у притерасовій. Основними ценозоутворювачами болотистих лук є такі злаки, як очеретянка звичайна, очерет звичайний, лепешняки плавучий і великий, крупні осокові (осоки струнка, пухирчаста, комиш лісовий, куга озерна), хвощі (річковий і болотний) та деякі представники високотрав'я. У травостоях торф'яністих лук панують дрібні

осоки (жовта, просяна, шершава, сиза) і дрібні злаки (зіглінгія полегла, медова трава м'яка, молінія прибережна), пухівка вузьколиста, ситник розлогий. Відомі також замшілі торф'янисті луки з пануванням мохового покриву зі сфагнових та гіпнових мохів. **Суходільні луки** розміщені на площах, які не заливають паводкові води, і тому не мають алювіальних наносів. Займають вони міжрічкові площі, високі річкові тераси і ділянки сучасних річкових заплав, розміщені вище від надпаводкової межі. За умовами зволоження розрізняють власне суходільні луки атмосферного зволоження та низинні, розвинені на місцях виходу ґрунтових вод. До власне суходільних належать також гірськолісові, післялісові і високогірні луки. Головні ценозоутворювачі як рівнинних, так і гірськолісових та післялісових лук — костриця червона, мітлиця тонка, гребінник звичайний, пахуча трава звичайна, костриця лучна, трясучка середня, біловус стиснутий, конюшини лучна і повзуча та інші представники мезофільного різнотрав'я. Основу травостоїв низинних лук утворюють щучник дернистий, очеретянка звичайна, очерет звичайний, осоки струнка, пухирчаста, звичайна, просяна і щетиниста, пухівка вузьколиста тощо. Отже, найбільш поширеним типом суходільних є справжні і пустищні злаково-різнотравні, рідше злакові луки, а низинних — крупнозлакові і дрібноосокові та пухівкові торф'янисті луки. На схилах Карпат, вкритих лісами, на галявинах (царинках) поширені **луки, травостої яких зазнали значних змін під дією людини**. Тому типові післялісові луки займають менші площі. На більшій же частині території їх заступають пустищні луки. Типові післялісові луки виявлені перш за все справжніми луками з різнотравно-злаковими травостоями, у складі яких панує костриця червона та мітлиця тонка, з участю костриці лучної, трясунки середньої, гребінника звичайного та інших мезофільних злаків. Серед представників дводольного різнотрав'я на таких луках особливо багато королиці звичайної, перстача прямостоячого, апозериса смердючого, конюшини лучної тощо. На пустищних луках панівне місце належить біловусникам. На дуже незначних площах поширені замшілі мітличники. Основою травостоїв біловусників є злак біловус стиснутий, рослина малоїстівна, яку погано перетравлює худоба. Якщо червонокостричннки протягом майже всього періоду вегетації відзначаються строкатістю фарб завдяки квітучому різнотрав'ю, то біловусники вражають своїм одноманітним сірувато-зеленим забарвленням. У високогір'ї, на полонинах, також переважають **пустищні луки-біловусники**. Це панівна (за площею) лучна формація карпатського високогір'я. Місцями на значних площах біловусники виростають у комплексі із заростями ялівцю сибірського. Великі площі, особливо безпосередньо над верхньою межею лісу, займають **чагарничкові пустища**, утворені чорницею (листопадним напівчагарничком). Чорничники — друга за поширенням рослинна формація карпатських полонин. Як і біловусники, вони малопродуктивні як кормові угіддя. **Справжні луки** на полонинах займають невеликі площі. У післялісовій смузі особливо поширені червонокостричннки і мальовано-

костричники, а в субальпійському поясі — угруповання костриці лежачої. Високогірні червонокостричники повторюють будову червонокострицевих лук з лісових царинок з тою лише різницею, що їх травостої збагачуються деякими типовими високогірними видами: тимофіївкою альпійською, жовтозіллям субальпійським, перстачем золотистим тощо. Тут також краще виявлена синюзія ранньовесняних видів (шафран Гейфелів, підсніжник звичайний, первоцвіт високий, сольданела гірська, кардаміпопсис Галлера тощо). У субальпійському поясі на відкритих місцях поширені також угруповання ситника трироздільного, а серед каміння, на постійно вологих, замшілих ділянках з добре розвиненим лишайниковим ярусом, виростає водянка чорна. На схилах і вершинах пагорбів Гологоро-Кремепецького кряжу збереглися фрагменти лучно-степової рослинності з усіма її варіантами: рідколіссям, заростями чагарників, остепненими луками (Лиса Гора, Біла Гора, Макітра та ін.) і лучними степами (околиці сіл Білий Камінь, Жуличі, Підлісся та ін.). Рідколісся утворюють остепнені угруповання сосни лісової: остепнені рідкі соснові бори чагарниково-різнотравні. Чагарники з переважанням терена і крушини ламкої виростають у комплексі з угрупованням остепненої куцоніжково-різнотравної луки з домінуванням куцоніжки пірчастої і гадючника шестипелюсткового. Для лучних степів характерні фрагменти формації типчака та осок низької та гірської: різнотравні, типчатники, низькоосочники і гірськоосочники. Особливо поширені такі угруповання лучних степів, як чебрецево-сизокостричний низькоосоковий лучний степ, сизокострично-чебрецевий і низькоосоковий лучний степ (домінанти: осока низька, костриця сиза, чебрець Маршаллів), дрібноотравно-вужколистий-тонконоговий лучний степ (домінанти: тонконіг вужколистий, чебрець звичайний, молочай кипарисовидний). Серед остепнених лук назвемо, зокрема, такі угруповання, як червоно-кострицево-різнотравна остепнена лука з домінуванням костриці червоної, королиці звичайної у травостої та ін., злаково-еспарцетово-різнотравна остепнена лука (домінанти: королиця звичайна, еспарцет піщаний, костриця лучна, вівсюнець лучний), бобово-різнотравно-низькозлакова остепнена лука з переважанням костриці червоної, бромуса м'якого, люцерни хмелевидної, підмаренника справжнього, шавлії пониклої, низькозлаково-дрібноотравна остепнена лука з домінуванням костриці червоної, гребінника звичайного, чебреця Маршалла тощо. Тепер найбільш поширені варіанти лучних степів і остепнених лук пов'язані своїм походженням з низькоосочниками.

Льодова кірка – шар льоду, що утворюється внаслідок чергування відлиг та морозів і щільно прилягає до поверхні ґрунту. Висота льодової кірки коливається від 20 до 50 мм, а максимальна досягає 150 мм.

М

Майнове страхування – галузь страхування, в якій об'єктом страхових відносин є майно у різних видах. Застрахованим може бути майно, що є власністю страхувальника або знаходиться у його володінні, користуванні чи розпорядженні. Страхувальниками виступають або власники майна, або інші особи, що несуть відповідальність за його збереження.

Макроекономічна модель — це ж: макромодель, агрегатна модель, економіко-математична модель, що відображає функціонування народного господарства як єдиного цілого. За характером залежності макромоделі можуть бути детермінованими і ймовірними, за часовим фактором — статичні і динамічні.

Максимально можливі збитки – оцінювано-максимальний розмір збитків, який може бути завданий об'єкту страхування в результаті страхового випадку, тобто з'ясується, чи може об'єкт страхування при настанні такого випадку бути повністю знищений, або ж за будь-яких обставин збитки не перевищуватимуть певного розміру (50%, 70%).

Максимізація - знаходження найбільшого значення цільової функції (у задачах математичного програмування). Знаходиться глобальний максимум, і при аналізі розв'язку необхідно перевірити, чи знайдено максимум глобальний чи локальний. Іншими словами: чи дійсно знайдено шуканий розв'язок задачі. Множення цільової функції на від'ємний множник перетворює задачу максимізації в задачу мінімізації.

Максимум прибутку — один з можливих критеріїв оптимальності для галузевих та інших задач планування. Що більший прибуток галузі чи підприємства, то краще вони використовують ресурси.

Макуха – корм, що отримується як побічний продукт при виробництві олії з насіння олійних культур за допомогою пресування, і який містить не більше 10% жиру в сухій речовині.

Маркетинг у страхуванні – система взаємопов'язаних видів діяльності, спрямована на планування, визначення ціни, а також на рекламування й реалізацію страхових послуг. М. у. с. – це діяльність, яка супроводжує рух послуг від страхової компанії до страхувальника.

Математичне моделювання економічних процесів — вираження мовою математики основних властивостей економічних явищ і процесів у їх взаємозв'язку і функціональній залежності.

Математичне програмування - область математики, яка об'єднує різноманітні математичні методи і дисципліни: лінійне програмування, нелінійне програмування, динамічне, випукле програмування та інші. Загальна задача математичного програмування полягає у знаходженні оптимального (мінімального чи максимального) значення цільової функції, причому значення повинні належати деякій області допустимих значень. У

загальному вигляді ця задача записується так: $U = f(x) \rightarrow \max, x \in M$, де $x = (x_1, \dots, x_n)$; M - область допустимих значень змінних x_1, \dots, x_n ; $f(x)$ - цільова функція. **Матеріали** - речові матеріали виробництва, які використовуються основним чином як предмети праці. Поділяються на основні й допоміжні. **Основні матеріали** - предмети праці, які утворюють основну матеріальну основу продукту, наприклад: залізна руда для виробництва чавуну, бавовна для отримання пряжі. **Допоміжні матеріали** — матеріали, які сприяють виробництву продукції. Сюди відносяться матеріали, які використовуються засобами праці, і матеріали, які приєднують до основного матеріалу. Потреба підприємства чи цеху в основних чи допоміжних матеріалах розраховується на основі виробничої програми підприємства і норм їх використання.

Матеріальна відповідальність — завдання робітником з його вини матеріальних збитків підприємству. Це - порушення трудової дисципліни, і винний може бути притягнений до матеріальної відповідальності. Це означає, що працівник повинен відшкодувати підприємству повністю або частково спричинені збитки.

Матеріальні факти – обставини, які впливають на розрахунки андеррайтера при визначенні умов прийняття ним ризику.

Матричний аналіз — метод дослідження взаємозв'язків між економічними об'єктами за допомогою матричних моделей. Застосовується в математичній теорії матриць.

Матричні моделі - в економіці - моделі, побудовані у вигляді таблиць (матриць). Вони відображають співвідношення між витратами на виробництво і його результатами, нормативи витрат, виробничу та економічну структуру господарства. Широке розповсюдження матричних моделей пов'язане частково з тим, що запис даних у формі таблиці полегшує їх введення в ЕОМ. Матричні моделі застосовуються в теоретичних дослідженнях економіки.

Мезга – корм, що отримується як побічний продукт при переробці зерна та картоплі в крохмальному виробництві.

Меляса – корм, який отримується як побічний продукт при виробництві цукру, і містить в собі до 50% вуглеводів.

Метод «забезпечення фіксованого обсягу прибутку» -
$$Ц = C_{зм} + \frac{C_{пост} + П_з}{N}$$
, де $C_{зм}$ - змінні витрати на одиницю продукції; $C_{пост}$ - постійні витрати на дану продукцію за певний період; $П_з$ - загальна сума прибутку, яку належить отримати від продажу продукції за той же період; N - обсяг продажу продукції в натуральному вимірі.

Метод визначення ціни — за схемою «собівартість плюс прибуток». У ринковій економіці сфера його застосування обмежена: $Ц = C + П$, де C - собівартість продукції; $П$ - величина прибутку в ціні.

Мінеральна добавка корму – кормова добавка, яка містить мінеральні речовини, і використовується для збалансованого раціону тварин по мінеральному складу.

Мінеральні добрива – це продукти промислового походження, їх виготовляють на хімічних заводах (азотні: аміачна, натрієва, кальцієва селітри, сульфати та ін.; фосфорні: суперфосфати, фосфоритне борошно, борошно з кісток та ін.; калійні: хлористий калій, калійна сіль і т.д.)

Мінімалізація обробітку ґрунту - новий, економічно і екологічно обґрунтований напрям у науці та практиці з обробітку ґрунту, що дає змогу зменшити його розпиленість, ущільнення, скоротити енергетичні, тудові, матеріальні витрати на механізовані польові роботи, зменшенням кількості та глибини обробітків, поєднання операцій в одному технологічному процесі, за екологічно обґрунтованого застосування засобів хімізації.

Мінімум витрат - критерій оптимальності, що застосовується в економіко-математичних моделях. Означає, що в умовах задачі фіксується обмежений обсяг продукції, а розрахунок проводиться таким чином, щоб отримати заданий обсяг при найменших повних заданих витратах. Цим методом розв'язують багато задач оптимального планування розміщення і розвитку виробництва.

Місткість пасовища – кількість тварин, яких можна прокормити на пасовищі. (Кількість тварин виражається в голово-днях).

Модернізація — надання сучасного вигляду, переробка відповідно до сучасних вимог. Наприклад, модернізація обладнання дозволяє підвищити його технічний рівень, краще використовувати виробничі можливості тих чи інших машин, підвищити продуктивність праці.

Монополія — об'єднання, яке має практично виключне право на виробництво і реалізацію певної категорії товарів. Мета об'єднання - отримання монополюю високих прибутків. Переваги монополій перед дрібними виробниками у тому, що є можливість забезпечити високий рівень концентрації виробництва й капіталу, диктувати ціни, утримувати їх на високому рівні і т. д.

Монополія страхова – виключне право однієї організації на надання страхових послуг. Може бути: а) повною, якщо існує виключне право держави або державної організації на проведення всіх форм і видів страхування в країні; б) частковою, коли страховик користується С. м. за окремими видами страхування.

Морське страхування - сукупність всіх видів страхування , що забезпечують страховий захист майнових інтересів учасників морського підприємства від ризиків , пов'язаних з небезпеками і випадковостями , яким піддаються судно , вантаж і фрахт. До морського страхування відноситься також страхування відповідальності судновласників.

Мотивація - процес стимулювання окремої людини або групи людей до діяльності, що спрямована на досягнення індивідуальних та загальних цілей організації (підприємства).

Мультиплікатор - число, на яке потрібно помножити зміни в інвестиціях, щоб визначити зміни в сукупному обсязі виробництва. Наприклад, якщо при зростанні інвестицій на 100 млрд. дол. ВВП зросте на 300 млрд. дол., то

мультиплікатор = 3. $\text{Мультипл.} = \frac{\Delta \text{ реалн. ВВП}}{\Delta \text{ інвестицій}}$, Δ - приріст.

Н

Навантаження – частина страхового тарифу, не пов'язана з формуванням фондів для здійснення страхових виплат. Н. призначене для мобілізації коштів, необхідних для покриття витрат, пов'язаних з веденням страхової справи (оплата праці персоналу страховика, оренда приміщень офісу, витрати на придбання й експлуатацію обчислювальної техніки, реклама, транспортні витрати, сплата деяких податків та обов'язкових платежів тощо). Н. є джерелом оплати посередницьких послуг й отримання певної суми прибутку від страхової діяльності.

Навантаження пасовища – кількіст тварин, що припадають на гектар угідь за весь пасовищний період.

Надзвичайна ситуація – обставини, які склалися на певній території внаслідок стихійного лиха, катастрофи, аварії або іншої біди, що спричинило людські жертви, шкоду довкіллю, порушення нормальних умов життя й діяльності.

Накопичувальне страхування - вид довгострокового страхування життя, за яким страхова сума виплачується страхувальникові при дожитті їм до зазначеного терміну або у разі смерті застрахованого його спадкоємцям . Такі поліси гарантують виплату страхового забезпечення (або самому застрахованому , або його чи її утриманцям або спадкоємцям), тому вони часто відіграють подвійну роль: як поліс страхування і як форми інвестицій.

Натуральне страхування – форма страхування, при якій страхові платежі й виплати здійснюються в натурі. Н. с. було характерним для рабовласницького й феодального суспільства. Тепер елементи Н. с. збереглися в деяких економічно слаборозвинутих країнах.

Науково-технічний прогрес — це постійний процес створення нових і удосконалення технологій та засобів виробництва, що застосовувались, й кінцевої продукції з використанням досягнень науки (еволюція, поступовий розвиток науки і техніки).

Національне багатство (народне багатство) - загальна вартість усіх виробничих і невиробничих фондів у народному господарстві, різних запасів і резервів, особистого майна. Для правильної оцінки національного багатства необхідно також оцінювати природні ресурси, водні ресурси.

Національний дохід - частина вартості сукупного суспільного продукту, що залишається після відшкодування матеріальних витрат: предметів праці й засобів праці протягом року. Національний дохід - новостворена вартість у сфері матеріального виробництва товарів та послуг. НД є основним джерелом економічного розвитку країни. Один із найважливіших макроекономічних показників - його зростання залежить від двох факторів: темпів зростання продуктивності праці і темпів приросту чисельності населення, зайнятого в матеріальному виробництві.

Небілкові азотисті речовини – кормова добавка, яка містить в собі азот небілкового походження. застосовується для годівлі жуйних тварин.

Нееластичний попит - попит, який під впливом незначної зміни ціни на певний товар чи послугу майже не змінюється.

Незароблена премія – частина премії, яка за договором страхування або страховим портфелем припадає на ще не початий період або залишок періоду страхування.

Незвичайні метеорологічні або інші природні умови – див. тривалі дощі та вітри, сніг, іній, туман, крижана кірка, підйом рівня ґрунтових вод, вітрова та водна ерозія ґрунту, випирання рослин, зсуви, обвали, дія сухих спекотних вітрів-суховіїв і гармсілей, які викликають неповне дозрівання рослин, запал і захоплення хлібів, безвітря в період запилення рослин.

Нематеріальні ресурси - це складова потенціалу підприємства, здатна приносити економічну користь протягом відносно тривалого періоду, для якої характерні відсутність матеріальної основи здобування доходів та невизначеність розмірів майбутнього прибутку від її використання.

Неповне запилення в період цвітіння – явище, яке виникає за несприятливого поєднання погодних та інших факторів, таких як сильні вітри або безвітря, низькі температури, відсутність бджіл і брак комах, затяжні дощі т.п. Призводить до неповного запилення й різкого зниження врожаю (череззерниця, пустоколісся). Може розглядатися як об'єктивно ризикова обставина.

Неповне страхування (недострахування) – страхування інтересу нижче його справжньої вартості. Якщо страховий поліс виданий на суму, яка є нижчою за справжню вартість інтересу, який знаходиться на ризику, ризик вважається недострахованим. У цьому випадку величина різниці між страховою сумою та сумою за полісом, до якої інтерес має бути застрахований, виходячи з його дійсної вартості, покладається на відповідальність страхувальника.

Непропорційне перестраховання – форма організації договорів перестраховання, яка передбачає відповідальність перестраховика понад обумовлений розмір збитку або збитковості, тобто відповідальність перестраховика не розраховується залежно від відповідальності страховика.

Непрямі витрати - 1) у міжгалузевому балансі - витрати, які входять у даний продукт не безпосередньо (як прямі витрати), а через витрати суміжних галузей; 2) у теорії оптимальних оцінок (витрати зворотного зв'язку) означають збільшення витрат праці, обумовлене тим, що зростання виробництва будь-якого продукту зменшує можливість застосування деяких засобів праці на ділянках народного господарства і призводить до використання на цих ділянках менш досконалої техніки і гірших природних ресурсів.

Нестача тепла – явище, яке навесні стримує строки сівби, що призводить до пізнього посіву, а пізня сівба зрушує далі терміни збирання до осені. Наслідки такі ж, як при “затримці із збиранням врожаю”, “затримці з дозріванням”. Може розглядатися як об’єктивна ризикова обставина.

Нетто-премія – бруто-премія за мінусом навантаження.

Нетто-ставка – частина страхового тарифу, призначена для формування ресурсів страховика для виплати страхових відшкодувань і страхових сум. Методи розрахунку Н. с. в майновому й особистому страхуванні різні.

Нещасний випадок – пожежа, дорожньо-транспортна аварія, катастрофа, отруєння хімічними продуктами чи інша подія, яка спричинила смерть або каліцтво застрахованої особи, пошкодження або знищення застрахованого майна.

Низинні луки – луки, розташовані на понижених ділянках рельєфу, які мають надлишкову вологість за рахунок ґрунтових чи поверхневих вод.

Норма виробітку - кількість одиниць продукції (роботи), які повинні бути виготовлені (виконані) за одиницю часу (годину, робочу зміну, місяць) у певних організаційно-технічних умовах одним або групою робітників відповідної кваліфікації.

Норма витрат (того чи іншого виду матеріальних ресурсів) - гранично допустима величина витрат на виготовлення продукції в умовах конкретного виробництва з урахуванням необхідності застосування найпрогресивнішої технології та сировини найвищого гатунку. Для більшості матеріалів структура норми витрати: $H_e = R_r + Q + q$, де R_r - корисна або чиста витрата матеріалу; Q - технологічні відходи і витрати; q - інші організаційно-технічні відходи і втрати, що виникають у процесі транспортування, зберігання тощо.

Норма обслуговування - застосовується для нормування праці допоміжних робітників.

Норма поживних речовин – кількість поживних речовин, необхідних для певного виду тварин для підтримання життя та забезпечення їх продуктивності.

Норма часу - витрати часу на виготовлення окремої деталі чи на здійснення окремої операції.

Нормативний запас платоспроможності – нормативний запас платоспроможності страховика, який здійснює види страхування інші, ніж страхування життя, на будь-яку дату дорівнює більшій з визначених величин, а саме: перша – підраховується шляхом множення суми страхових премій за попередні 12 місяців на 0,18 (останній місяць буде складатися із кількості днів на дату розрахунку). При цьому сума страхових премій зменшується на 50 відсотків страхових премій, належних перестраховикам; друга – підраховується шляхом множення суми страхових виплат за попередні 12 місяців на 0,26 (останній місяць буде складатися із кількості днів на дату розрахунку). При цьому сума страхових виплат зменшується на 50 відсотків виплат, що компенсуються перестраховиками згідно з укладеними договорами перестрашування

Носій ризику – суб'єкт, який бере на себе тягар наслідків ризику.

Нотис – а) стаття договору перестрашування, яка передбачає, що у випадках, коли один з учасників договору (перестраховик або цедент) матиме намір змінити умови договору або припинити його на наступний рік, він має надіслати своєму партнерові повідомлення про це не пізніше як за три місяці до закінчення терміну дії договору; б) повідомлення судновласника фрахтівнику про час виходу судна в рейс або очікуване прибуття в порт навантаження (розвантаження).

Ноу-хау - не захищені охоронними документами та не оприлюднені знання чи досвід науково-технічного, виробничого, управлінського, комерційного, фінансового характеру, що можуть бути практично використані в наукових дослідженнях, при виготовленні та реалізації продукції.

Нульові елементи матриці міжгалузевого балансу - у матриці міжгалузевих потоків $[X_{ij}]$ і в матриці коефіцієнтів прямих витрат $[A_{ij}]$ міжгалузевого балансу вони означають, що між відповідними галузями, представленими в рядку і стовпчику, які перетинаються в даній клітинці, не існує безпосередніх господарських зв'язків, а в матриці коефіцієнтів повних витрат $[B_{ij}]$ -означає, що немає ніяких зв'язків, тобто продукція галузі i не використовується в галузі j .

Нульовий обробіток ґрунту (No-till) – передбачає посів у необроблений ґрунт спеціальними стерньовими сівалками та відмову від застосування агротехнічних прийомів із догляду за посівами.

Нут, турецький горох, баранячий горох — рослина родини бобові, зернобобова культура. Плоди (боби) нуту мають діаметр близько 0,5 — 1,5

см і є харчовим продуктом. Однорічна рослина. Стебло прямостояче, вкрите залозистими волосками. Висота досягається 20-70 см.

О

Об'єкт страхування – конкретний майновий інтерес страхувальника або застрахованої особи (майно, відповідальність перед третьою особою, життя і здоров'я тощо), якому може бути завдано шкоди стихійним лихом, нещасним випадком або іншою страховою подією.

Обвал (зсув) – повільне зміщення (ковзання) гірських порід вниз по схилу під впливом сили тяжіння. Зсуви бувають на крутих берегах морів, озер, річок, ярів, на схилах гір, а також на крутих схилах котлованів, каналів та інших будівельних виїмок. Виникає внаслідок порушення рівноваги порід, викликаного: збільшенням крутизни схилу в результаті підмиву його морем, озером або річкою; ослабленням міцності порід у результаті вивітрювання або перезволоження; впливом сейсмічних поштовхів; будівельно-господарської діяльності людини, яка проводиться без урахування геологічних умов місцевості. Зсуви завдають великої шкоди народному господарству. Може розглядатися як об'єктивна ризикова обставина й страховий випадок.

Область допустимих розв'язків - у математичному програмуванні. Інші назви - область можливих значень, допустима множина, множина можливостей, множина допустимих розв'язків. Це область, в межах якої здійснюється вибір розв'язків. Вона обмежена умовами задачі, наявними ресурсами.

Облігація - цінний папір, довгострокове боргове зобов'язання юридичної особи, що випускає і розміщує облігаційну позику, регулярно виплачувати кредиторів дохід у заздалегідь зафіксованій сумі чи вільному проценті вартості облігації, а через зазначений час і номінальну вартість облігації.

Облікова ставка - процентна скидка з номінальної вартості векселя, яку банк стягує на свою користь з пред'явника векселя при його обліку до настання строку платежу за ним.

Обмеженість ресурсів (дефіцит ресурсів) - фундаментальне поняття теорії оптимального функціонування економіки. Теоретично поняття обмеженості ресурсів говорить про об'єктивні умови виробництва, при яких кожного моменту можливості задоволення суспільних потреб обмежені. Наприклад, ресурси в суспільстві не дають можливості сьогодні ж задовольнити всі життєві потреби та ін.

Обмеження моделі — запис умов, при яких мають зміст розрахунки, що використовують цю модель. Це — система рівнянь чи. нерівностей, які в сукупності визначають область допустимих розв'язків. Поширені лінійні і нелінійні обмеження. Правильний вибір обмежень — важлива умова адекватності моделі.

Обмінна енергія корму – частина перетравної енергії корму, яка використовується організмом тварини для поповнення його енергетичних затрат та різних процесів біосинтезу.

Обов'язкове страхування – форма страхування, яка ґрунтується на принципах обов'язковості як для страхувальника, так і для страховика. О. с. має велику перевагу перед добровільним страхуванням у тому, що дозволяє різко знизити тарифи й здешевити страхові послуги. Водночас йому притаманні й недоліки, які полягають у тому, що О. с. не враховує фінансових можливостей кожного страхувальника, особливостей об'єктів страхування й страхових ризиків. Обсяг відповідальності страховика при О. с., як правило, значно нижча за реальну вартість майна. Законодавством України передбачено здійснення О. с. з 27 видів, у тому числі страхування врожаю сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень у державних сільськогосподарських підприємствах. Більшість видів О. с. становить страхування окремих категорій громадян: (народних депутатів України, працівників силових структур, податкової, митної, ветеринарної служби, пасажирів та ін.), цивільної відповідальності власників транспортних засобів, урожаю сільськогосподарських культур у державних підприємствах тощо.

Обприскування – це нанесення хімічних препаратів у крапельно-рідкому стані на рослини, тіла комах та інші поверхні.

Обсяг страхового покриття – перелік конкретних подій (наприклад, крадіжка, пожежа, землетрус та ін.), передбачених законом або договором страхування, при настанні яких страховик здійснює виплату страхувальнику за рахунок коштів страхового фонду.

Обсяг страхової відповідальності – максимальна сума, яка може бути виплачена страховиком страхувальнику для відшкодування збитків в результаті настання страхового випадку, події, пригоди. Зазвичай застосовується в договорах страхування відповідальності.

Овочеві культури – однорічні, дворічні, багаторічні трав'янисті культури, які в результаті розвитку і плодоношення дають продукт – качани, коренеплоди та інше.

Ожеледь – шар льоду на поверхні ґрунту (притерта льодяна кірка) або снігового покриву (висяча льодяна кірка), що утворюється в результаті сонячної радіації, глибоких відлиг, які змінюються на мороз, опадів або туману в холодний період року і викликають загибель рослин в результаті механічної дії (розрив вегетативних органів, кореневої системи), а також в результаті порушення процесів газообміну рослин.

Окладне страхування – форма майнового страхування, яка широко застосовувалася в колишньому СРСР. Її головна особливість полягала у

визначенні абсолютних норм забезпечення (у рублях на об'єкт). За ними й діючими ставками обчислювалася сума обов'язкового платежу-окладу.

Оплата праці — будь-який заробіток, обчислений, як правило, в грошовому виразі, який за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану роботу або надані послуги.

Оптимальна задача - економіко-математична задача, мета якої - знайти найкращий розподіл наявних ресурсів. Розв'язується за допомогою оптимальної моделі методами математичного програмування.

Оптимальний план — найкращий щодо обраного критерію варіант розвитку економіки в цілому чи окремого об'єкта господарювання. Оптимальний план відображається в економіко-математичних моделях вектором (точкою простору виробничих можливостей). Тому часто вживається термін «оптимальна точка».

Оптимізація - 1) процес знаходження екстремуму функції, тобто вибір найкращого варіанта з багатьох можливих; 2) процес зведення системи до найкращого (оптимального) стану. Залежно від виду критеріїв оптимальності й обмежень моделі, що застосовуються, розрізняють скалярну і векторну оптимізацію, стохастичну оптимізацію та інші.

Оптові ціни - вид цін на промислову продукцію, за яких підприємство або збутова організація реалізують її іншим підприємствам та збутовим організаціям. Оптова ціна $ОЦ$: $ОЦ = С + П$, де $С$ - собівартість, $П$ -прибуток.

Оптово-відпускна ціна (ОВЦ) - ціна, за якою підприємство реалізує цю продукцію: $ОВЦ = ОЦ + А + ПДВ$, $ОЦ$ - оптова ціна, $А$ - акцизний збір, $ПДВ$ - податок на додану вартість.

Опціон – право продавати й купувати акції за визначеною ціною.

Оренда - надання майна у тимчасове користування на договірній основі за певну винагороду.

Органічне сільськогосподарське виробництво - цілісна багатофункціональна модель господарювання та виробництва органічної продукції, яка забезпечує збалансовану динамічну рівновагу між компонентами інтегрованої соціо-економіко-екологічної системи протягом визначеного проміжку часу з метою об'єднання економічного зростання та підвищення життєвого рівня з одночасним поліпшенням стану навколишнього середовища. Органічне землеробство належить до природного землеробства, яке включає багато різновидів (систем), між якими не завжди можна провести чітку межу).

Органічні добрива – продукт місцевого виробництва, тобто їх заготовляють безпосередньо у господарствах (гній, рідкий гній, компости, попіл) або добувають неподалік від господарства (торф, вапнякові туфи тощо).

Основна заробітна плата - працівника залежить від результатів його праці й визначається тарифними ставками, відрядними розцінками, посадовими окладами, а також надбавками і доплатами.

Основні засоби - матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва чи поставки товарів, надання послуг, здачі в оренду іншим особам чи для виконання адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний термін корисного використання (експлуатації) яких більше одного року, або одного оборотного періоду.

Основні засоби підприємства — це сукупність матеріально-речових цінностей, що діють у натуральній формі протягом тривалого часу як у сфері матеріального виробництва, так і в невиробничій сфері, і вартість яких поступово зменшується у зв'язку з фізичним та моральним зносом.

Основні засоби — матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких перевищує 2500 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 2500 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік).

Основні методи визначення ціни - 1) собівартість плюс прибуток; 2) забезпечення фіксованого обсягу прибутку; 3) за рівнем поточних цін; 4) за рівнем попиту.

Особисте страхування – галузь страхування, в якій об'єктом страхових відносин є життя, здоров'я й працездатність людини. О. с. поєднує ризикову та зберігаючу функції, спрямоване на забезпечення захисту сімейних доходів громадян, а також на нагромадження ними коштів для підвищення рівня свого фінансового благополуччя. О. с. розділяється на страхування життя та страхування від нещасних випадків.

Отава — трава, що виростає на місці скошеної або після випасання худоби. На природних сінокосах врожай отави звичайно становить 30 - 50 % врожаю першого укосу. Вважається, що отава соковитіша і м'якша за первинну траву, що була до неї, в ній більше протеїну і менше клітковини, ніж у квітучих рослинах кормових трав. Отаву сушать на сіно, силосують, з неї виготовляють трав'яне борошно.

Отавність рослин – властивість рослин відростати після скошування чи згодовування тваринам.

Отруйні рослини – рослини, в складі яких є токсичні речовини, які можуть спричинити отруєння тварин.

Оферент – особа, яка подає оферту.

Оферта – пропозиція певній особі укласти угоду з урахуванням викладених умов. Може мати письмову або усну форму. О. вважається прийнятою після її акцепту.

П

Паводок (повінь, поводь, високі рівні води) – надлишок вологи (рясні опади або інтенсивне танення снігу), що викликає застоювання води на полях і, як наслідок, загибель рослин в результаті порушення газообміну, що також призводить до втрати або повної загибелі врожаю внаслідок неможливості проведення збиральних робіт.

Пар — поле сівозміни, не зайняте посівами протягом всього вегетаційного періоду або його частини, яке утримується в пухкому і чистому від бур'янів стані; засіб підвищення родючості ґрунту і накопичення в ньому вологи. Пар - ефективний агротехнічний засіб, застосування якого збільшує врожай. Розрізняють такі різновиди пару: **ЧИСТИЙ ПАР** — вільне від посівів поле, що його орють з осені (*чорний пар*) чи навесні (*ранній пар*) і протягом весни та літа (до початку сівби озимих культур) тримають розпушеним і чистим від бур'янів. **ЗАЙНЯТИЙ ПАР** - пар, зайнятий культурними рослинами, які рано звільняють поле для обробітку ґрунту і створюють сприятливі умови для наступних культур.

Пасовище (пасовісько) — це 1. Сільськогосподарське угіддя призначене для випасання худоби. Ділянка землі з трав'янистою рослинністю, де пасеться худоба, птиця. Розрізняють пасовища: суходольні, обводнені, болотисті, гірські та інші. 2. Місце у водоймищі, де є природний корм для водних тварин або риби, де вони годуються. 3. Пасовища, земельні угіддя, покриті рослинністю, використовуваною тваринами у вигляді підніжного корму. П. ділять на природних, або природні, і сіяні, або штучні. Рослинний покрив природних П. складається головним чином з багатолітніх дикорослих трав, інколи з лишайників (тундра), напівчагарників і чагарників (тундра, напівпустеля і пустеля). Сіяні П. створюють посівом суміші злакових для боба багатолітніх і однорічних трав.

Пасовищеоборот (пасовищезміна) - система послідовного використання ділянок (загонів) пасовища, яка полягає в щорічному чергуванні сезонів і років використання, відпочинку або фітомеліоративної періодів. Звичайна 3-5-річна циклічність (ротація) пасовищеоборота.

Пасовищна дегресія – погіршення видового складу рослинного покриву пасовищ під впливом випасання.

Пасовищний корм – корм, який тварини споживають безпосередньо на пасовищі.

Пасовищний період – тривалість (в днях) утримання тварин на пасовищному кормі на протязі певного року.

Пасовищні загони – ділянки пасовища, розмежовані огорожею.

Паспортизація природніх кормових угідь – кількісно-якісний облік природніх сінокосів та пасовищ, а також земель, потенційно придатних для освоєння на кормові угіддя.

Патент - документ, виданий компетентним державним органом винахідникові або його правонаступнику, який свідчить про авторство, право на монопольне його використання.

Пенсія – гарантована щомісячна виплата грошових сум для забезпечення людей похилого віку, інвалідів, а також тих, хто втратив годувальника.

Передпосівний обробіток ґрунту – обробіток ґрунту, який здійснюють з метою вирівнювання поверхні, накопичення і зберігання вологи, очищення поля від бур'янів, ущільнення та створення насінневого ложе. Проводять гнезадовго до посіву, на глибину заробки насіння, не допускаючи розриву між передпосівним обробітком ґрунту та посівом.

Перестраховик – страхова організація, яка приймає об'єкти в перестраховання. Компанія, яка здійснює виключно операції з перестраховання, називається професійним П.

Перестраховальна комісія – винагорода, яку сплачує перестраховик-цедентів за те, що той передає ризики (об'єкти, договори) у перестраховання. За рахунок цих коштів цедент частково компенсує витрати, пов'язані з підготовкою і здійсненням операцій з прийняття ризиків на страхування, а також передачею обумовленої їх частки перестраховиківі.

Перестраховальник – страховик (цедент), який передає за плату частину прийнятого за договором зі страхувальником ризику на перестраховання іншому страховикові або професійному перестраховикові.

Перестраховання – система економічних відносин вторинного страхування, при якій страховик (цедент), приймаючи на страхування ризики, частку відповідальності по них (з урахуванням своїх фінансових можливостей) передає на узгоджених умовах іншим страховикам з метою створення найбільш збалансованого страхового портфелю, забезпечення фінансової стійкості та рентабельності страхових операцій. Завдяки П. підвищується фінансова надійність страховиків, зростає їхня загальна спроможність нарощувати обсяги страхових послуг. П. буває факультативним (за окремими угодами) і договірним (облігаторним). Останнє зобов'язує цедента передавати на перестраховання в межах визначеної суми всі ризики, характер і розмір яких визначений умовами договору. Є дві форми П. – пропорційна і непропорційна. Порівняно нова для України сфера страхових відносин. В СРСР П. не застосовувалося

Перетравна енергія корму – частина валової енергії корму, яка надходить в організм тварин після його перетравлювання.

Перетравність поживних речовин – показник, що виражається відносною кількістю поживних речовин, засвоюваних в травному тракті тварин.

Період страхування – час, впродовж якого страховик несе відповідальність за договором страхування.

Персонал підприємства - сукупність постійних працівників, котрі отримали професійну підготовку та (або) мають досвід практичної діяльності.

Пивна дробина – корм, що отримується як побічний продукт в пивоварному виробництві.

Пилові бурі – перенесення великої кількості пилу внаслідок сильного вітру, що призводить до руйнування поверхневого шару ґрунту, не закріпленого рослинністю.

Підкормка трав – поверхнєве чи прикоренєве внесення добрив для підвищення продуктивності трав.

Підпокровна культура - сільськогосподарська культура, яка висіюється під покрив основної культури.

Підприємство - організаційно відокремлена, економічно самостійна основна (первинна) ланка виробничої сфери народного господарства, що виготовляє продукцію (виконує роботу або надає платні послуги).

Пільги в страхуванні – встановлені законодавством або іншими нормативними актами переваги, які надаються особі (або групі осіб) порівняно з іншими громадянами. Можуть надаватися у вигляді повного або часткового звільнення окремих страхувальників від сплати платежів з обов'язкового страхування. Наприклад, водії-інваліди, які керують автомобілями, обладнаними відповідним знаком, повністю звільняються від страхових платежів з обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів. П. у с. можуть полягати також у наданні переваг при укладанні договорів добровільного страхування для постійних страхувальників. Можуть бути застосовані знижки зі страхових премій, пільговий місяць (зі збереженням покриття) на поновлення договорів страхування тощо.

Пір'яне борошно – корм отриманий з подрібненого та гідролізованого пір'я птиці.

Післяпосівний обробіток ґрунту – обробіток під час вегетації рослин. Включає досходове і післясходове боронування, міжрядні обробітки (розпушення, підгортання).

План в кормах та їх використання на окремі періоди року складають за даними про поголів'я тварин на ці періоди та відповідними нормами годівлі.

Основним завданням цих планів є контроль за правильним витрачанням кормових ресурсів у господарстві.

План потреби в кормах – розрахунок потреби в кормах для тваринництва на певний період називається.

Планування - процес визначення цілей, які підприємство передбачає досягти за певний період часу, а також засоби, шляхи й умови досягнення поставлених цілей.

Площинна ерозія ґрунтів – ерозія, яка виникає під впливом стоку води, що не встигає всмоктатися в ґрунт, призводить до рівномірного розриву ґрунту.

Плющення трав – механічне розчавлювання стебел рослин для пришвидшення їх сушки.

Повернення страхового внеску (премії) – повернення страховиком сплаченого страхувальником страхового внеску (премії) у повному обсязі або частково відповідно до умов страхування, якщо страхування не відбулося або за згодою сторін договору страхування.

Поверхнєве поліпшення сінокосів (пасовищ) - поліпшення сінокосів (пасовищ) без повного порушення дернини.

Повінь – затоплення місцевості, посівів при сильному підйомі рівня води в річці, озері, морі, що викликає порушення господарської діяльності людини і викликає часто загибель посівів, садів, господарських будівель та ін. П. виникає в результаті швидкого танення снігів, льодовиків, випадання рясних опадів, раптових проривах гребель, крижаних заторів, нагоном води вітром тощо. Може розглядатися як об'єктивна ризикова обставина і страховий випадок.

Повна загибель - безповоротна втрата страхувальником застрахованого майна в результаті настання застрахованих ризиків.

Податки - обов'язкові платежі в бюджет, які здійснюють фізичні та юридичні особи.

Подвійне страхування – одночасне повне страхування одного й того самого об'єкта від одних і тих самих ризиків у кількох страховиків, через що страхова сума значно перевищує страхову вартість. При виявленні П. с. кожний страховик покриває страхувальникові збиток у межах страхової вартості об'єкта пропорційно до своєї частки в загальній страховій сумі.

Пожежа (вогонь) – неконтрольований процес горіння, що супроводжується знищенням сільськогосподарської продукції в результаті дії вогню (в тому числі викликаного ударом блискавки, аварією електромережі, вибухом, самозайманням, тощо), що здатний самостійно поширюватися поза місцями, спеціально призначеними для його розведення і підтримання, а також пошкодження або знищення застрахованих об'єктів продуктами горіння і засобами пожежогасіння, що застосовуються з метою попередження пожежі.

Поживні речовини корму – органічні та неорганічні речовини, необхідні для харчування тварин.

Поживність корму – комплекс показників, що характеризує концентрацію в кормі енергії та поживних речовин, їх перетравлюваність, продуктивну та фізіологічну дію.

Пожиттєва страхова рента – різновид особистого страхування, регулярний дохід, який виплачується застрахованій особі до кінця її життя з фонду, нагромадженого за рахунок страхових внесків.

Покривна культура – сільськогосподарська культура, під яку підсівають багаторічні трави, а іноді і однорічні культури.

Поле (ділянка) – частина орних земель сільськогосподарського призначення, відокремлена цілісна ділянка посівної площі, що має власні межі, місцезнаходження якої визначається координатами за допомогою даних глобальної навігаційної супутникової системи та/або відповідно до карт-схем полів (ділянок), та/або геоінформації відповідно до Державного земельного кадастру.

Поліпшення сінокосів (пасовищ) – система заходів, спрямованих на підвищення врожаю та його якості на малопродуктивних сінокосах (пасовищах).

Поліс (договір страхування) – форма договору страхування. Це письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання в разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір страхування (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору.

Політика страхування – це комплекс заходів, засобів і методів здійснення страхування, яка відображає характер взаємовідносин підприємства і страхової компанії

Полова - корм, що складається з насінневих плівок, подрібненого листя і стебел, колосків без зерен, одержуваний при обмолоті і очищення насіння, злакових, олійних і бобових культур.

Попит — платоспроможна потреба або сума грошей, яку покупці можуть і мають намір заплатити за необхідні для них товари і послуги.

Порто – поштово-телеграфні витрати, які кредитними, торговельними та страховими організаціями, а також приватними особами відносяться на своїх клієнтів.

Портфель відповідальності – загальна сума відповідальності страховика або перестраховика за всіма діючими полісами.

Портфель страховий – сукупність ризиків, прийнятих на страхування страховиком за певний період часу.

Посередник – страховий брокер, або агент, через якого укладається договір страхування й вирішуються окремі питання щодо врегулювання претензій.

Посуха – стихійне лихо, яке характеризується тривалим браком вологи в повітрі та ґрунті (частіше при підвищеній температурі й зниженій вологості повітря). Залежно від кількості опадів у період вегетації культур посуха поділяється на сильну (не більше 50% норми опадів), середню (50–70% норми опадів) і слабку (більше 75% норми опадів). Урожайність зернових культур за слабкої посухи падає на 20–40%, за сильної засухи – на 50% і більше. Засуха спостерігається в різні періоди року, від чого залежить величина втрат. В останні десятиліття щороку 60 тис. кв. км земель приходять в непридатність або повністю гинуть в результаті посухи. (Найбільш сильні посухи останніх років – у 1946, 1963, 1965, 1975, 1981 рр.) Початок посухи зазвичай пов'язаний зі встановленням антициклону. Ясна погода викликає сильне прогрівання повітря, внаслідок чого різко знижується його відносна вологість (призводить спочатку до атмосферної посухи, а потім ґрунтової посухи). Може розглядатися як об'єктивна ризикова обставина.

Потреба в кормах на господарський рік обчислюється від урожаю планового до урожаю наступного року, що пов'язано зі строками надходження їх із земельних угідь. Сюди включають основну і страхову потребу в кормах для громадського тваринництва, а також потребу в них тварин, які перебувають в особистому користуванні, і для продажу державі. Розрахунки здійснюють за річними нормами годівлі та середнім поголів'ям тварин за господарський рік.

Потреба в кормах на календарний рік обчислюється на основі середньорічного поголів'я тварин, які беруть з таблиці обороту стада, та річних норм годівлі. Разом обчислюють вартість цих кормів, яку використовують при плановій калькуляції собівартості тваринницьких продуктів.

Почасова оплата праці робітників здійснюється за годинними (денними) тарифними ставками із застосуванням нормованих завдань або місячними окладами.

Правила розміщення страховиками страхових резервів - визначений державним органом порядок, згідно з яким вільні кошти страхових резервів використовуються страховиками для інвестицій у різні фінансові інструменти.

Правила страхування – умови страхування, які визначають права та обов'язки сторін за договором страхування, предмет страхування, перелік страхових випадків та виключень, при яких страховик звільняється від відповідальності та ін. Вимоги до правил страхування встановлюються

Законом України "Про страхування". Опрацьовуються страховиком на кожен вид страхування й погоджуються з Укрстрахнаглядом. П. с. мають містити: перелік об'єктів страхування, порядок визначення страхових сум, перелік страхових ризиків, термін і місце дії договору страхування, порядок його укладання, права й обов'язки сторін, дії страхувальника в разі настання страхового випадку та перелік документів, які підтверджують ці випадки, порядок і умови сплати страхових сум, термін прийняття рішення про виплату або відмову від відшкодування, умови припинення дії договору й порядок вирішення суперечок. До П. с. додаються страхові тарифи. Якщо П. с. не відповідають цим вимогам, Укрстрахнагляд може відмовити страховикові у видачі ліцензії.

Праця - процес свідомої доцільної діяльності людей.

Превентивні заходи в страхуванні – сукупність заходів, які здійснюються страховиком або за його рахунок, пов'язаних з попередженням або зниженням руйнівного впливу можливих страхових випадків. П. з. в. с. впливають із самої сутності страхування, його превентивної функції. Це зумовлює потребу всебічного обґрунтування правил страхування й тарифів, а також застосування ефективних форм розрахунків, кваліфікованого оцінювання ризиків і визначення страхових виплат. Страховики можуть передбачати проведення за рахунок коштів страхових резервів низки заходів, спрямованих на запобігання пожежам, повеням, інфекційним хворобам тварин тощо.

Превенція – попереджувальна діяльність.

Предмети споживання - частина сукупного суспільного продукту, яка складається із сукупності створюваних у суспільстві матеріальних благ та послуг і призначається для життєвих потреб населення та інших видів невиробничого споживання.

Премія - форма оплати робочої сили і механізм матеріального стимулювання працівників за високі (кількісні та якісні) результати роботи.

Премія страхова (страховий платіж) – плата за страхування, яку страхувальник зобов'язаний внести страховику згідно з договором страхування.

Пресування сіна (соломи) – пакування та ущільнення сіна (соломи) в стоси, тюки, рулони для забезпечення кращого зберігання та зручності транспортування.

Претензія – вимога платежу в розмірі шкоди, завданої страховим випадком, але не більшому за страхову суму.

При відрядно-преміальній системі - заробіток працівника (ЗП) складається з відрядного заробітку ($P \cdot V$) та премії (m) за досягнення певних результатів, що заохочуються. $ЗП = P \cdot V + m$.

При непрямій відрядній системі - заробіток працівника (ЗП) залежить не від його особистого виробітку, а від результатів праці працівників, що ним обслуговуються. Заробіток робітника при цій системі розраховується за формулою: $ZП = S \cdot t \cdot K_{вн}$; де S - погодинна тарифна ставка; t - фактично відпрацьована кількість годин цим робітником; $K_{вн}$ - середній коефіцієнт виконання норм виробітку всіма робітниками, що обслуговуються.

При простій погодинній оплаті - заробіток працівника (ЗП) розраховується множенням годинної тарифної ставки відповідного розряду (S) на кількість відпрацьованих годин (t): $ZП = S \cdot t$.

При прямій відрядній системі - заробіток працівника (ЗП) розраховується шляхом множення кількості одиниць виробленої продукції (V) та розцінки за одиницю продукції (P): $ZП = P \cdot V$.

Прибуток - 1) частина виторгу, що залишається після відшкодування усіх витрат на виробничу і комерційну діяльність підприємства; 2) чистий дохід від виробничої та комерційної діяльності підприємства; 3) різниця між ціною, за якою продають товар, і витратами на його виробництво. Максимум прибутку - один з поширених критеріїв оптимальності в задачах планування діяльності підприємств. Прибуток повинен стати основним показником оцінки роботи підприємств, оскільки він відображає розмір економічного ефекту.

Прибуток від реалізації продукції (ПР) - обчислюється як різниця між обсягом реалізованої продукції ($РП$) (без урахування податку на додану вартість і акцизного збору) та її повною собівартістю (C): $ПР = РП - C - ПДВ$.

Прибуток від страхових операцій – різниця між сумою зароблених страхових премій і собівартістю надання страхових послуг.

Припинення дії полісу – може статися за таких умов: закінчення передбаченого терміну страхування; розірвання страхового договору з ініціативи страхувальника або страховика, смерть страхувальника (фізичної особи); ліквідація страховика або визнання судовими органами договору недійсним.

Приріст обсягу виробленої продукції - $\Delta V_{вн}^{мон} = \frac{L_{вн} B_n^1}{V_{вн}} 100$, де L_m – чисельність вивільнених працівників за рахунок технічних і організаційних нововведень; B_n^1 - продуктивність праці у розрахунковому періоді; $V_{вн}$ - обсяг виробленої продукції.

Природні кормові угіддя – кормові угіддя, які мають природній травостій, що використовується для кормо виробництва.

Прискорене залуження – залуження, що проводиться по розробленій дернині луків або після видалення весняно-чагарникової рослинності без попереднього впливу на однорічні культури.

Прогноз - науково обґрунтована думка про можливий стан об'єкта в майбутньому чи про альтернативні шляхи і терміни досягнення цього стану. Економічні прогнози поділяються на оперативні, короткотермінові, перспективні. Також прогнози є точні та інтервальні.

Продукт - результат виробничої (економічної) діяльності. Розмежування продуктів і ресурсів в економіко-математичних моделях не проводиться однозначно: це залежить від структури та інших особливостей моделі. Кожен продукт у народному господарстві є відтворюваним ресурсом для виробництва інших продуктів. Виняток - кінцевий продукт, що виводиться за межі економічної системи.

Продуктивність сінокоосу (пасовища) – кількість кормових одиниць чи сухої речовини, отриманих з одиниці площі сінокоосу (пасовища).

Продуктивність праці (ПП) - показник, який характеризує кількість продукції, яка виготовлена за одиницю часу (хвилину, день, рік). Показник продуктивності праці в грошовому чи у вартісному вираженні має широке застосування. $ПП = TP(ВП)/P$, де $TP(ВП)$ - товарна продукція (виторг від реалізації); P - середньоспискова чисельність працюючих. Продуктивність виражається найчастіше в грошовому, рідше в натуральному вираженні. Продуктивність праці - це ефективність виробничої діяльності людей у процесі створення матеріальних благ і послуг.

Пролонгація страхування життя – продовження дії договору змішаного страхування життя або пожиттєвого страхування понад термін, забезпечений оплаченими внесками.

Проміжна продукція - товари або послуги для подальшої обробки, переробки або перепродажу.

Проміжний продукт - у міжгалузевому балансі - сума показників лінійок шахової таблиці першого квадранта. Міжгалузевий баланс базується на чіткому розподілі ВВП на проміжний і кінцевий. У склад проміжного продукту входять виробничі затрати предметів праці в усіх галузях.

Пропозиція - сукупність товарів та послуг на ринку, які готові продати виробники за певними цінами.

Пропорційне перестраховання – включає договори квотного та ексцедентного перестраховання, згідно з якими перестраховик має свою частку в загальній сумі збитків і загальній сумі премій.

Проста травосуміш – травосуміш, до складу якої входить 2-5 видів багаторічних чи однорічних трав.

Протеїнова добавка корму – добавка з високим вмістом протеїну, яка застосовується для збалансованого раціону тварин по протеїну.

Професія - вид трудової діяльності, здійснення якої потребує відповідного комплексу спеціальних знань.

Процент — плата кредитору за користування позиченими грошима або матеріальними цінностями; один із видів доходу

Пул перестраховувальний - об'єднання компаній для організації перестраховального захисту, де кожна компанія (відмінність від пула страхового) проводить страхування самостійно, передаючи пулу лише частину прийнятої відповідальності .

Пул страховий - об'єднання страхових компаній на основі договору (угоди) для спільного страхування від певних видів ризику (переважно великих і маловідомих). Будується на принципах співстрахування.

Р

Раціональний тип кормовиробництва – це система виробництва певного обсягу й структура найдешевших кормів, які забезпечують повноцінну годівлю.

Регрес – право страховика на висунення в межах фактично сплаченої страхувальникові суми відшкодування збитку / претензії до третьої сторони, яка винна в страховому випадку, з метою отримання від неї компенсації за нанесену шкоду.

Резерв незароблених премій – частина премій за договорами страхування, яка відповідає терміну страхування, що виходить за межі календарного року. У світовій практиці існує кілька методів визначення Р. н. п. В Україні Р. н. п. на звітну дату формуються залежно від сум надходження страхових премій за попередні 9 місяців (розрахунковий період). При цьому сума премій, які надійшли за 1 квартал, множиться на 0,25, за наступні 3 місяці розрахункового періоду – на 0,5, за останні 3 місяці – на 0,75. Знайдені добутки додаються. Так само обчислюється сума частки перестраховиків у резервах незароблених премій. Зі збільшенням (зменшенням) сум часток перестраховиків у Р. н. п. у звітному періоді відповідно збільшуються або зменшуються зароблені страхові платежі.

Резерви збитків – елемент технічних резервів. Р. з. призначений для розрахунків з неоплачених збитків. Формування Р. з. відбувається на підставі заяв страхувальників на певну дату, які містять відповідні вимоги про відшкодування збитків. Величина Р. з. на звітну дату є сумою зарезервованих несплачених сум страхового відшкодування на вимогу страхувальника, щодо яких ще не прийнято рішення про повну або часткову відмову у виплаті страхових сум. Якщо Р. з. збільшується проти попередньої звітної дати, то різниця (приріст) відноситься до витрат страховика. У разі зменшення Р. з. – різниця відноситься на зростання доходів страховика.

Резерви страхові – система фондів страховика, які утворюються залежно від видів страхування з метою забезпечення гарантії майбутніх страхових відшкодувань і виплат страхових сум. Р. с. визначаються по різному в

ризикових видах страхування і в страхуванні життя. У ризикових видах страхування формуються резерв незароблених премій і резерв збитків, а в страхуванні життя – математичні резерви. Тимчасово вільні кошти Р. с. інвестуються в цінні папери, нерухомість, розміщуються на депозитних рахунках у банках тощо, що дає можливість страховим компаніям отримувати додаткові доходи.

Резервний фонд підприємства (фонд ризику) – створюється з метою забезпечення безперервності виробництва в разі виникнення ризикових ситуацій. Формується за рахунок прибутку в розмірі, визначеному статутом підприємства. Як правило, не перевищує 25% суми статутного фонду. Р. ф. п. використовується для покриття відносно малих збитків, зумовлених непередбачуваними обставинами. Дає можливість при укладанні страхових договорів передбачати франшизу.

Реконструкція підприємства - корінна зміна підприємства, розширення діючих і будівництво нових цехів, заміна старого обладнання з метою збільшення його виробничої міцності, поліпшення техніко-економічних показників.

Рентабельність — 1) відносний показник ефективності роботи підприємства, виражений у процентах. У загальній формі він обчислюється як відношення прибутку до витрат; 2) (від лат. *rentabel* - дохідність, прибутковість) показник ефективності виробництва на підприємстві, об'єднаннях та інших ланках народного господарства.

Рентабельність певного виробу - обчислюється за формулою: $P_i = (C_i - C_i) / C_i \cdot 100$, де P_i - рентабельність і-го виробу, %; C_i ; C_i - відповідно ціна і повна собівартість г-го виробу.

Рентабельність продукції (РП) - характеризує ефективність витрат на її виробництво та збут. Рентабельність реалізованої продукції: $РП = ПР / СР \cdot 100$, де $ПР$ - прибуток від реалізації за певний період; $СР$ - повна собівартість реалізованої продукції.

Рентабельність страхових операцій – показник рівня прибутковості страхових операцій: відсоткове відношення суми отриманого прибутку до загальної суми страхових платежів. Р. с. о. визначають також у розрізі видів страхування.

Рентабельність сукупних активів майна (РА) - характеризує ефективність використання всього наявного майна підприємства: $РА = П / КА \cdot 100$, де $П$ - прибуток; $КА$ - середня сума активів балансу підприємства.

Репресивні заходи в страхуванні – боротьба зі стихійним лихом (повінь, пожежа, великі снігові замети тощо) з метою зменшення розмірів втрат від знищення або пошкодження застрахованих об'єктів.

Репресія – в страхуванні – придушення випадкової події, явища.

Ретроцесія – процес подальшої передачі раніше прийнятих у перестраховання ризиків іншим перестраховикам. Р. досягається дробленням великих ризиків, розподілом відповідальності між дедалі більшою кількістю страховиків. Іноді частина таких ризиків може перейти до первинного страховика, якщо в договорі немає відповідного заперечення.

Реципієнт – одержувач платежу чи субсидії.

Ризик - ймовірність понести збиток або втратити вигоду (кількісно вимірювана непевність в одержанні відповідного доходу або збитку).

Ризик не страховий - певна подія, яка може спричинити такі збитки, які не можна компенсувати придбанням страхового поліса (збитки від воєнних дій, цивільних безладів, надзвичайних ситуацій).

Ризик підприємницький – небезпека виникнення матеріальних і фінансових втрат, збитків від проведення підприємницької діяльності, реалізації угод.

Ризик страховий – а) ймовірна подія чи сукупність подій, на випадок яких здійснюється страхування та яка має ознаки вірогідності й випадковості настання. Р. с. – можливість загибелі або пошкодження майна від вогню, повені, землетрусу та іншого лиха. В особистому страхуванні Р. с. можуть бути – непрацездатність, смерть, дожиття до певного віку або події; б) об'єкт страхування; в) вид відповідальності страховика; г) розподіл між страховиком і страхувальником шкоди, заподіяної страховим випадком.

Ризик у задачах дослідження операцій - міра невідповідності між різними можливими результатами розв'язку. Задачами з ризиком називають задачі, що виникають у ситуації, коли вважають, що обрана стратегія може призвести до різних результатів і що можливості тих чи інших результатів прийнятого розв'язку відомі або можуть бути оцінені.

Ризик-менеджмент – систематичне дослідження ризиків, які становлять загрозу для людей, майна й інтересів діяльності, а також розробка й ужиття заходів, спрямованих на вирішення проблеми ризиків. Р.-м. охоплює ідентифікацію схильності до ризику, аналіз ступеня захищеності від ризику, опрацювання варіантів контролю за ризиком, вжиття заходів щодо фізичного усунення або скорочення ризику, фінансування можливого ризику за рахунок самострахування або передачі ризику страховикам. Р. м. має свою специфіку щодо кожного виду страхування.

Ризикова премія – частина страхової премії, яку страховик призначає для створення необхідного резерву з метою виплати страхового відшкодування.

Ризобофіт – біодобриво під бобові, яке створене на основі штамів бульбочкових бактерій, які здатні засвоювати азот повітря.

Ринок - сфера товарного обігу й пов'язана з ним сукупність товарно-грошових відносин, яка виникає між виробниками і споживачами у процесі купівлі-продажу товарів.

Ритмічність виробництва - випуск продукції рівними чи зростаючими величинами за однакові проміжки часу (за місяць, квартал, добу, годину).

Рівень життя - узагальнений показник, який характеризує досягнутий ступінь задоволення матеріальних та духовних потреб людини.

Рівновага - такий стан економічної системи, який характеризується рівністю попиту і пропозиції всіх ресурсів. Поняття рівноваги тісно пов'язане з поняттям стійкості системи. Стан рівноваги в даному разі характеризується тим, що жоден економічний агент не зацікавлений в її зміні.

Різотрав'я – дикорослі трави різних ботанічних сімейств, за виключенням злакових, бобових та осокових.

Ріторно – частина страхової премії, утримувана страховиком у разі розірвання договору.

Річний план потреби в кормах є основою планування кормової бази в с/г підприємствах, його складають на календарний і господарський роки.

Робочий день - час доби, протягом якого людина працює на підприємстві, в установі чи організації.

Роздрібні ціни (РЦ) - ціни, за якими товари реалізуються безпосередньо споживачу. $РЦ = ОЦРТ + ТН$, де $ТН$ - торговельна націнка; $ОЦРТ$ - оптова ціна реалізації торгівлі.

Розмірність задачі - число рівнянь і нерівностей, які її складають, а також змінних. Оцінка розмірності задачі дає можливість вибору тих чи інших обчислювальних методів і програм для її розв'язку, оскільки відомо, що ефективність різних методів прямо залежить від цього фактора.

Розміщення ризиків - страхування великих, дорогих або небезпечних ризиків через брокерів у декількох страховиків.

Росліництво — галузь науки, що займається вивченням особливостей реакції нових сортів, гібридів культурних і дикорослих видів рослинна дію біотичних, абіотичних та антропогенних факторів середовища; розробляє сортові технології вирощування стабільно високих урожаїв якісної продукції на засадах інтенсифікації, енергоощадження й екологічної безпеки.

Рохрематика - вивчення процесу руху матеріалів від первинного джерела до кінцевого споживача. Це інше, ніж наука про управління матеріальними потоками, за допомогою економіко-математичного моделювання її мета — зменшити (скоротити) загальний час проходження матеріального потоку і загальні витрати на переміщення, збереження, упаковку, розподіл сировини, готової продукції і т. д.

С

Самозігрівання корму – підвищення температури у вологому кормі, що спричиняється життєдіяльністю організмів.

Самострахування – ризик, який знаходиться на відповідальності самого страхувальника. С. – форма захисту майнових інтересів шляхом створення децентралізованих резервних фондів (фондів ризику) безпосередньо на підприємствах та в організаціях. Здебільшого С. забезпечує покриття збитків, зумовлених малими ризиками. Щодо збитків за середніми та великими ризиками С. виявляється в застосуванні франшизи.

Санація – система заходів, до яких вдається держава з метою поліпшення фінансового стану й запобігання банкрутству або підвищення конкурентоздатності тієї чи іншої підприємницької структури.

Свинарство - галузь тваринництва — розведення свиней для одержання м'яса і сала, а також шкіри і щетини. Свинина майже вдвічі поживніша за яловичину і баранину.

Сель – короточасні бурхливі паводки на гірських річках, які несуть велику кількість наносів, які надають їм характер грязьових або грязекам'янистих потоків. С. викликають інтенсивні зливи або бурхливе сніготанення. С. мають велику масу й велику швидкість, і цим можуть заподіювати величезні руйнування. Може розглядатися як об'єктивна ризикова обставина й страховий випадок.

Сертифікат у страхуванні – документ, який засвідчує страхування окремих партій вантажів, що підпадають під дію генерального полісу страхування вантажів.

Силос – корм із свіжоскошеної чи підв'яленої зеленої маси, законсервований в анаеробних умовах органічними кислотами, які створюються в результаті, переважно, молочно-кислого бродіння чи законсервований додаванням хімічних консервантів.

Силосні культури – кормові культури, що обробляються для приготування силосу.

Силосування кормів – консервування зелених кормів, коренеплодів, вологого зерна в анаеробних умовах.

Сильний вітер – рух повітря з максимальною швидкістю 25 м/с, у високогір'ї Карпат і гірському районі Криму – 40 м/с і більше, викликаний нерівномірним розподілом атмосферного тиску і спрямований із зони високого тиску до зони низького. Значні швидкості вітру викликають посилену транспірацію рослин, висихання верхніх шарів ґрунту, механічні пошкодження рослин, у супроводі злив – полягання посівів, що зумовлює значне зниження урожаю сільськогосподарських культур.

Симплексний метод розв'язування задач лінійного програмування - обчислювальна процедура, заснована на принципі послідовного поліпшення розв'язків - переходу від однієї базисної точки до іншої, для якої значення

цільової функції більше. Назву цей метод одержав від терміна «*n*-вимірний симплекс». Геометрична інтерпретація методу програмування полягає у послідовному русі по вершинах симплексу.

Синдикат Ллойда – група андерайтерів Ллойда, які об'єднуються в синдикат з метою збільшити свої фінансові можливості щодо прийому ризиків на страхування. Страхова премія та збитки між членами синдикату розподіляються пропорційно до частки їхньої участі в прийнятій відповідальності за ризик. Будь-який із С. Л. може визначати свої умови страхування або погоджуватися на умови, запропоновані синдикатом, який є лідером зі страхування конкретного ризику.

Синергізм – в економіці – економія та інший вигаш за рахунок поєднання ресурсів компаній при злитті.

Сира клітковина корму – органічна частина корму, яка отримується в результаті гідролізу корму розбавленими розчинами кислот та лугів.

Сирий протеїн корму – масова доля загального азоту в кормі, помножена на відповідний коефіцієнт.

Сирі вуглеводи корму – група речовин, що складається з вуглеводів (целюлоза, геміцелюлоза, крохмаль, фруктоза, цукор, пектини), лігніну і органічних кислот.

Сировина - предмет праці, який не піддається промисловій переробці (вугілля, нафта, руда, шерсть і т. д.).

Система - множина елементів, що перебувають у співвідношеннях і зв'язках один з одним, яка утворює визначену єдність. Система як комплекс процесів та явищ, а також зв'язків між ними і система як інструмент, спосіб дослідження процесів і явищ - два визначення цього поняття і система як штучно створений комплекс елементів для вирішення складного організаційного, економічного, технічного завдання. Системи поділяються на матеріальні і нематеріальні. *Матеріальні* - залізниця, народне господарство, *нематеріальні* - система рівнянь у математиці, математика як наука і т. д. Закономірності функціонування систем вивчаються загальною теорією систем.

Система добрив сінокосів (пасовщ) – науково обґрунтоване застосування добрив на сінокосах та пасовищах для отримання стійких врожаїв сіна чи пасовищного корму високої якості.

Система кормовиробництва – це раціональне співвідношення зоотехнічних, агрономічних та організаційно-економічних вимог при виробництві кормів, мета якого – забезпечити потреби тваринництва якнайбільшою кількістю високоякісних і дешевих кормів.

Система кредитування інвестиційно-інноваційного розвитку агроформувань – сукупність інституціональних та організаційно-

економічних форм кредитної підтримки інноваційної діяльності сільськогосподарських товаровиробників, які сприяють реалізації їх економічних інтересів в ході фінансового забезпечення відтворювального процесу.

Система польового кормовиробництва поширена в районах з великою розораністю земель і малими площами природних кормових угідь.

Систему страхування в сільському господарстві можна визначити як взаємозв'язок між страховою сумою, вартістю об'єкта страхування, розміром страхового відшкодування та збитку страхувальника, який здійснюється на основі математичних розрахунків за певним алгоритмом.

Сільське господарство - одна з основних галузей матеріального виробництва, яка забезпечує населення продуктами харчування і промисловість сировиною.

Сільськогосподарський страховий ризик – ризик загибелі (втрати, пошкодження) застрахованих посівів (посадок), загибелі (недобору, недоотримання) застрахованого врожаю, загибелі (втрати, вимушеного забою, вимушеного знищення, травматичного пошкодження або захворювання) застрахованих сільськогосподарських тварин, птиці, кролів, хутрових звірів, бджолосімей і тваринницької продукції, які належать сільськогосподарському товаровиробникові на праві власності або на іншій законній підставі, внаслідок настання страхової події, яка передбачена договором страхування.

Сільськогосподарський товаровиробник – юридична особа незалежно від організаційно-правової форми, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції та/або розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах та її переробкою на власних чи орендованих потужностях, у тому числі з самостійно виробленої сировини на давальницьких умовах, та здійснює операції з її постачання.

Сільськогосподарські рослини - зернові, кормові, олійні, ефіроолійні, технічні, прядивні, овочеві, лікарські, квіткові, плодові, ягідні рослини, виноград, картопля, які використовуються в сільськогосподарському виробництві.

Сінаж — це по суті силос, приготований з прив'яленої сировини до вологості 45–60 %. У загальному розумінні це сіно-силос. Суть процесу полягає у прив'ялюванні трав до так званої фізіологічної сухості, тобто до часткового зневоднення зеленої маси до вологості, коли бактеріям така волога недоступна. Тому під час сінажування не відбувається маслянокисле і майже не спостерігається оцтове бродіння, є певна кількість молочної кислоти (0,9–2,2 % сухої речовини).

Сіно — висушені стебла і листя трав'янистих рослин, скошених в зеленому вигляді до досягнення ними природної зрілості. Сіно зібране за другий укіс,

впродовж одного сезону, називають отавою. Сіно слугує кормом для худоби, особливо у зимову пору року.

Сінокісна (пасовищна) стиглість рослин – фаза розвитку рослин на сінокосах (пасовищах), яка забезпечує задану якість корму та найвищій збір поживних речовин з одиниці площі травостою при існуючій щільності даного травостою.

Сіяні кормові угіддя – кормові угіддя, травостій яких створюється шляхом посіву кормових культур.

Скирта – форма складання розсипного чи пресованого сіна (соломи) у вигляді паралелепіпеда з закругленою верхівкою, висотою не менше 6 м.

Складна травосуміш – травосуміш, до складу якої входить більше п'яти багаторічних чи однорічних трав.

Скотарство – галузь тваринництва, яка займається розведенням ВРХ — тобто всіх порід сільськогосподарських тварин з родини волів. Це найважливіші свійські тварини, що постачають молоко, м'ясо, шкіру, органічні добрива, а також робочу тяглову силу (переважно воли).

Сліп – страховий документ, який використовується для попереднього розміщення ризику. С. складається брокером і передається андеррайтерам. Останні акцептують С. власноручним підписом і вказують частку участі в прийнятому на страхування ризику. С. найбільш характерний для факультативного перестраховування. У низці випадків прирівнюється до страхового полісу. Містить дані про цедент, короткий опис ризику, страхову суму, умови страхування й перестраховування, ставку премії, власне утримання цедента тощо.

Смерч – сильний вихор, який опускається з основи купчасто-дощової хмари у вигляді темної вирви чи хобота і має вертикальну вісь, невеликий поперечний перетин і дуже низький тиск у центральній його частині.

Снігозатримання – Штучне затримування снігу на полях з метою збереження вологи. Накопичення снігу знижує промерзання, покращує вбирання вод.

Собівартість - грошовий вираз затрат підприємства на виробництво і реалізацію продукції.

Собівартість продукції - грошовий вираз затрат підприємства на виробництво і реалізацію продукції. Собівартість продукції (робіт, послуг) - виражені у грошовій формі поточні витрати підприємства на її виробництво і збут. Собівартість (С) визначається за формулою: $C = MЗ + A + ОП + B$, де *MЗ* — матеріальні витрати на сировину, матеріали тощо; *ОП* — оплата праці; *B* — сума відрахувань на соціальні заходи та інші витрати. До собівартості включають витрати на: 1) дослідження ринку і виявлення потреби у продукції; 2) підготовку й освоєння нової продукції; 3) виробництво,

включаючи витрати на сировину, матеріали, енергію, амортизацію, оплату праці; 4) обслуговування виробничого процесу; 5) збути продукції; 6) розвідування, використання природних ресурсів; 7) добір і підготовку кадрів; 8) поточну раціоналізацію виробництва.

Соковитий корм – коренебульбоплоди, плоди баштанних кормових культур та продукти їх переробки, які згодуюються в свіжому вигляді.

Солома – корм, що складається з надземних частин, які залишилися після обмолоту злакових і бобових рослин.

Соціальне забезпечення – система розподільних відносин, у процесі яких створюються й використовуються фонди для матеріального забезпечення громадян у старості, у разі інвалідності, при втраті годувальника та в інших випадках, передбачених законом.

Соціальне страхування – система відносин з розподілу та перерозподілу національного доходу, яка полягає у формуванні спеціальних страхових фондів для утримання осіб, які не беруть участі в суспільній праці. Фонди соціального страхування формуються з державних дотацій та страхових внесків, сплачуваних працедавцями та працюючими громадянами.

Соціальний ефект - зводиться до скорочення тривалості робочого тижня, збільшення нових робочих місць і рівня зайнятості людей, поліпшення умов праці та побуту.

Сója культурна або щетїниста (*Glycine max* Moench.; синоніми: *Soja hispida* Moench., *Soja japonica* Savi.) — однорічна трав'яниста культурна рослина родини бобових, зовні подібна до квасолі, одна з найдавніших їстівних культур. Походить з Південно-східної Азії, поширена у Китаї, Індонезії, Японії, США, Австралії, Кореї, на Далекому Сході Росії, в Україні — в Лісостепу і Степу.

Спеціалізація - форма суспільного поділу праці, виражена у поділі старих та формуванні нових галузей суспільного виробництва, а також у поділі праці всередині галузей.

Спеціальні добавки – мікробіологічні та синтетичні добавки, які забезпечують високе засвоєння кормів і збереження здоров'я.

Спеціальні умови страхування – умови, які застосовуються в разі, коли потрібно змінити, розширити стандартні для цього виду страхування умови.

Спеціальність - більш або менш вузька різновидність трудової діяльності в межах професії.

Співстрахування – страхування, при якому один і той самий ризик у певних частках страхують два або більше страховика, видаючи при цьому спільний або окремі поліси відповідно до суми, яка становить частку кожного

страховика. Якщо ризик розміщується серед страховиків не повністю, то одним зі страховиків вважається страхувальник. Він несе відповідальність в обсязі незастрахованого ризику, не сплачуючи премії.

Споживання - використання суспільного продукту в процесі задоволення економічних потреб людей, завершальна фаза процесу суспільного виробництва. Розрізняють споживання виробниче і невиробниче (особисте і суспільне). Кінцева фаза суспільного відтворення, на якій суспільний продукт використовується для задоволення потреб людей.

Ставка (процентна) - ціна, що сплачується за використання грошей, відсоток від кількості процента позичених грошей, розмір плати за користування позиченими коштами.

Ставка премії - відношення страхової премії до страхової суми .

Стандарти — встановлення в директивному порядку чітко визначених єдиних норм, кількості, типів, марок, параметрів виробів, обов'язкових для виробників і споживачів.

Стандартний договір перестраховання – договір перестраховання, укладений членами Аграрного страхового пулу на однакових умовах.

Стандартний страховий продукт (страховий продукт) – комплекс документів, який містить певні визначені (стандартні) умови страхування, які не можуть змінюватися і є обов'язковими для виконання сторонами за договором страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

Статут - певне зібрання правил, що регулюють сукупну діяльність підприємства, взаємовідносини з іншими суб'єктами господарювання.

Статутний капітал - сума капіталу, яка необхідна для того, щоб підприємство розпочало свою діяльність.

Стихійне лихо (стихійне метеорологічне явище) – екстремальне природне явище катастрофічного характеру, підтвержене висновком Гідрометцентру або Міністерства надзвичайних ситуацій України, що приводить до раптового порушення нормальної діяльності людей.

Стіг - форма складання розсипного сіна у вигляді куполу з закругленою верхівкою, висотою не менше 6 м.

Стратегія — спосіб використання засобів і ресурсів, спрямований на досягнення мети. Стратегія визначається прийнятими значеннями змінних. У багатоступінчатих процесах сам спосіб може змінюватись, у цьому разі стратегія визначає правила прийняття рішень на основі тої інформації, що одержується на кожному з етапів у ході процесу і зміни середовища.

Особливе значення це поняття має в теорії ігор, де набір правил визначає вибір допустимих стратегій у будь-якій із можливих ситуацій. Цю дисципліну часто називають теорією стратегічних ігор.

Страхова вартість – вартість, яку встановлює страхувальник, оцінюючи об'єкт страхування. С. в. не повинна бути вищою за справжню вартість майна на день укладання договору страхування.

Страхова виплата – грошова сума, яка виплачується страховиком відповідно до умов договору страхування при настанні страхового випадку.

Страхова компанія (страховик) – фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно з Законом України "Про господарські товариства" з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом, а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. Учасників страховика повинно бути не менше трьох.

Страхова подія – подія, передбачена договором страхування або чинним законодавством, з настанням якої виникає обов'язок страховика відшкодувати завдані цією подією збитки або виплатити страхове забезпечення страхувальникові (застрахованій особі, вигодонабувачеві).

Страхова премія (внесок, платіж) – плата страхувальника страховикові за те, що той зобов'язався відшкодувати страхувальникові в разі виникнення матеріальні збитки, завдані застрахованому майну, або виплатити страхову суму при настанні певних подій. С. п. сплачується одноразово до вступу в дію договору страхування або періодично в передбачені ним строки. Розмір С. п. залежить від страхового тарифу (брутто-ставки) і страхової суми, періоду страхування та іноді від деяких інших факторів.

Страхова претензія – вимога страхувальника (вигодонабувача, іншої третьої особи) про відшкодування страховиком збитку, спричиненого випадком, який передбачає перелік страхових подій у договорі страхування.

Страхова статистика – а) спеціальна таблиця показників провадження певного виду страхування або всього портфеля ризиків за конкретним полісом протягом обумовленого періоду; б) збір і систематизація даних з майнового та особистого страхування з метою нагромадження матеріалу, необхідного для прийняття своєчасних і обґрунтованих управлінських рішень; в) галузь статистики, об'єктом якої є діяльність страховиків і їх взаємовідносини зі страхувальниками.

Страхова сума – межа грошових зобов'язань страховика щодо компенсації завданих страховою подією збитків страхувальникові (застрахованому). С. с. за майновим страхуванням не повинна перевищувати вартості об'єкта. При добровільному страхуванні життя С. с. не обмежується.

Страхове відшкодування – страхова виплата, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договорами майнового страхування й страхування

відповідальності при настанні страхового випадку. Страхове відшкодування не може перевищувати розміру прямого збитку, якого зазнав страхувальник. Непрямі збитки вважаються застрахованими, якщо це передбачено договором страхування. У разі, коли страхова сума становить певну частку вартості застрахованого предмета договору страхування, страхове відшкодування виплачується в такій же частці від визначених за страховою подією збитків, якщо інше не передбачено умовами страхування.

Страхове покриття – перелік ризиків, які включені в договір страхування.

Страхове поле – максимальна кількість об'єктів, які можна застрахувати на добровільних засадах. Щодо страхування майна юридичних осіб це може бути кількість підприємств, які знаходяться в певному регіоні, а щодо особистого страхування – це кількість населення, яке має самостійні доходи.

Страхове право – сукупність загальноприйнятих правил (норм) поведінки страхувальників, страховиків та їх посередників, визначених державою й закріплених у законах і підзаконних актах, які стосуються страхової діяльності.

Страхове свідоцтво – посвідчення про страхування. Воно може бути тимчасовим до заміни його на страховий поліс або видаватися на термін страхування і прирівнюватися до страхового договору. С. с. мало поширення в органах Держстраху УРСР. Нині застосовується за окремими видами страхування в НАСК «Оранта» та деяких інших компаніях.

Страховий агент – довірена фізична або юридична особа, яка від імені й у межах наданих страховиком повноважень робить пропозиції страхувальнику щодо страхування ризиків та виконує деякі операції з обслуговування договорів страхування. С. а. можуть займатися цією діяльністю повний день або працювати за сумісництвом. Іноді С. а. може виконувати посередницькі доручення кількох страховиків. С. а. отримує комісію залежно від кількості й суми договорів, підписаних за його участі.

Страховий акт – документ, який складається за наслідками огляду застрахованого об'єкта, постраждалого від страхового випадку.

Страховий випадок – стихійне лихо, нещасний випадок або інша подія, при якій виникає зобов'язання страховика сплатити страхувальникові (застрахованому, вигодонабувачеві) страхове відшкодування або страхову суму. Перелік С. в. передбачається правилами страхування, страховим договором або чинним законодавством.

Страховий внесок (премія, платіж) – сума, яку сплачує страхувальник страховикові за зобов'язання відшкодувати збитки, завдані застрахованому майну, або сплатити страхову суму при настанні зумовлених подій у житті страхувальника (застрахованого). С. в. може сплачуватись одноразово (до вступу договору в дію) і в кілька етапів, обумовлених договором страхування.

Страховий захист – економічні, перерозподільчі відносини, які складаються в процесі запобігання, подолання й відшкодування збитків, завданих конкретним об'єктам: матеріальним цінностям юридичних і фізичних осіб, життю й здоров'ю громадян тощо.

Страховий збиток – шкода, нанесена страхувальнику внаслідок страхового випадку.

Страховий інтерес – матеріальна зацікавленість у страхуванні об'єктів, до яких страхувальник має стосунок як власник, орендатор, перевізник і т. ін. Включає майно і все те, що може бути предметом завдання матеріального збитку (шкоди) страхувальникові або в зв'язку з чим може виникнути відповідальність страховика перед третіми особами.

Страховий менеджмент – а) система управління у сфері страхової діяльності; б) фах магістра ділової адміністрації, який закінчив курс навчання за однойменною програмою.

Страховий нагляд – контроль за діяльністю суб'єктів страхового бізнесу, який здійснюється спеціально уповноваженими на це державними органами. В Україні функції страхового нагляду покладені на Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю (див. Укрстрахнагляд) та його органи на місцях.

Страховий платіж (страховий внесок, страхова премія) – плата за страхування, яка сплачується страхувальником страховику згідно з договором страхування.

Страховий портфель – а) фактична кількість застрахованих об'єктів або число договорів страхування; б) сукупна відповідальність страховика (перестраховика) за всіма діючими полісами.

Страховий пул – добровільне об'єднання страхових компаній для спільного страхування певних ризиків. С. п. не є юридичною особою. Він створюється на підставі угоди між зазначеними компаніями з метою забезпечення фінансової стійкості страхових операцій на умовах солідарної відповідальності за виконання зобов'язань за договорами страхування. В Україні створено низку С. п. Найбільший з них – Ядерний страховий пул України. Його засновниками є «Оранта-Дніпро», СК «Енергополіс», СК «Алькона», СК «Армада». С. п. діє на принципах співстрахування.

Страховий ринок – 1) економічний простір, в якому взаємодіють страхувальники (формуєть попит на страхові послуги), різноманітні за формами організації страхові компанії (страховики, які задовольняють попит на послуги), страхові посередники (агенти й брокери), а також організації страхової інфраструктури – об'єднання страховиків, консалтингових фірм, навчальних центрів; 2) сфера грошових відносин, де об'єктом купівлі-продажу є специфічний товар – страхова послуга, формується попит і

пропозиція на неї; 3) форма взаємозв'язку між учасниками страхових правовідносин (страхувальники, страховики та їхні посередники).

Страховий тариф – ставка страхового внеску з одиниці страхової суми за визначений період страхування. С. т. при добровільній формі страхування обчислюються страховиком актуарно (математично) на підставі відповідної статистики настання страхових випадків, а за договорами страхування життя – також з урахуванням величини інвестиційного доходу, яка повинна зазначатися в договорі страхування. Конкретний розмір С. т. визначається в договорі страхування за згодою сторін.

Страховий фонд – сукупність натуральних запасів і фінансових резервів суспільства, призначений для попередження, локалізації й відшкодування збитків, завданих стихійними лихами, нещасними випадками та іншими надзвичайними подіями.

Страховик – організація, яка за певну плату приймає на себе зобов'язання відшкодувати страхувальникові або особам, яких він зазначив, шкоду, завдану страховою подією, або сплатити страхову суму.

Страховики – фінансові установи, створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно з Законом України "Про господарські товариства" з урахуванням особливостей, передбачених законом, які одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. Учасників страховика повинно бути не менше трьох.

Страхові операції – сукупність видів діяльності страховика, безпосередньо пов'язаних зі здійсненням обов'язкового й добровільного страхування юридичних і фізичних осіб. До С. о. відносяться: оцінювання майна та інших об'єктів, які підлягають страхуванню, обчислення страхових платежів, укладання договорів страхування, інкасація внесків і виконання безготівкових розрахунків, ведення рахунків страхувальників, складання страхових актів тощо.

Страхувальник – юридична або дієздатна фізична особа, яка уклала договір на страхування (або є С. згідно з чинним законодавством), сплатила належні внески й має право в разі настання страхового випадку отримати відшкодування в межах застрахованої відповідальності або страхової суми, обумовленої в полісі.

Страхування грошових коштів - вид майнового страхування від ризику збройного пограбування. Поняття «грошові кошти» широке і включає в себе готівку, чеки, гербові марки.

Страхування – це вид цивільно-правових та економічних відносин, за яких страхувальник сплатою грошового внеску забезпечує собі чи третій особі в разі настання події, обумовленої договором або законом, суму виплати страховиком, який утримує певний обсяг відповідальності і для її

забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, здійснює превентивні заходи щодо зменшення ризику, у разі необхідності перестраховує його частину.

Страховання «від усіх ризиків» - вид майнового страхування; покриває багато, але, природно, не всі ризики. У договорі страхування такого типу перераховуються не ті ризики, від яких проводиться страхування, а ті, від яких страховий захист не передбачений.

Страховання «єдиного інтересу» - вид майнового страхування, при якому страхується право кредитора на майно, куплене в кредит.

Страховання вантажу - вид майнового страхування, за яким підлягають відшкодуванню збитки, витрати і внески внаслідок пошкодження або знищення (пропажі) вантажу (товарів, багажу чи інших вантажів), незалежно від способу транспортування.

Страховання від вогню – один з найдавніших і традиційних видів майнового страхування. У сучасній практиці С. в. в. – забезпечує компенсацію в разі шкоди, завданої майну вогнем, ударом блискавки, вибухом та іншими причинами, які призвели до пожежі. До обсягу відповідальності за додаткову плату можуть бути включені збитки, які виникли внаслідок землетрусу, бурі, граду та іншого стихійного лиха, пошкодження водопровідною водою тощо.

Страховання від злочинного використання електроніки і комп'ютерів - вид майнового страхування, пов'язаний з ризиком збитків, викликаних виведенням з ладу самих електронних систем або зміною інформації, що міститься в електронних системах, при несанкціонованому проникненні в ці системи зловмисників. Актуально для систем електронних платежів банків.

Страховання від крадіжок - вид майнового страхування, при якому власник особистого майна отримує страхове відшкодування за шкоду, заподіяну: насильницьким проникненням у приміщення чи вихід з нього силовим шляхом ;тільки насильницьким проникненням на об'єкт .

Страховання від нещасних випадків – вид особистого страхування. Традиційно здійснюється з метою надання допомоги застрахованим особам у разі тимчасової або постійної непрацездатності. Страховим випадком є також смерть застрахованого. Тоді страхова сума виплачується вигодонабувачеві, якого зазначено в полісі, а при його відсутності – спадкоємцям за законом.

Страховання від поломки машин – вид майнового страхування, який активно використовується в індустріально розвинутих країнах для захисту підприємців від небезпеки механічних поломок машин, які здебільшого входять до складу важливих технологічних ліній або є ключовими виробничими агрегатами.

Страховання відповідальності – галузь страхування, де об'єктом є відповідальність перед третіми особами в разі, якщо їм внаслідок діяльності або бездіяльності страховика буде завдано шкоди.

Страховання відповідальності роботодавця – за договором С. в. р. страховики відшкодовують збитки страхувальникові в разі притягнення його до відповідальності за шкоду, завдану життю та здоров'ю працівника. Це можуть бути визнані страховими випадками тілесні ушкодження, професійні захворювання. У разі смерті застрахованого виплата страхової суми здійснюється вигодонабувачеві або спадкоємцям за законом.

Страховання військового ризику - вид майнового страхування від збитків, які можуть бути заподіяні в результаті військових дій, громадянської війни, повстання, заколоту, а також мінами, торпедами, бомбами та іншими руйнівними засобами . На страхування приймаються морські судна, літаки, транспортовані ними вантажі та інше майно.

Страховання врожаю сільськогосподарських культур – вид майнового страхування. У державних сільськогосподарських підприємствах в Україні С. в. с. к. здійснюється в обов'язковій формі. У колективних і фермерських господарствах воно добровільне. Страхування здійснюється на випадок втрати врожаю сільськогосподарських культур внаслідок заморозку, граду, зливи, посухи, повені, пожежі та низки інших ризиків. С. в. с. к. здійснюється в разі добровільної форми в договірній сумі, але не більше як 70% вартості врожаю, при обов'язковому страхуванні – не більше 50%.

Страховання гарантії виконання контракту - вид страхування відповідальності; спрямований на гарантування фінансової платоспроможності підрядника в період виконання контракту .

Страховання депозитів – здійснюється банками з метою забезпечення вкладникам, насамперед фізичним особам, гарантії повернення вкладів у разі банкрутства банку.

Страховання добровільне – *Див. добровільне страхування.*

Страховання додаткових витрат - вид майнового страхування , що покриває додаткові витрати, пов'язані з непередбаченими обставинами

Страховання домашнього майна - вид майнового страхування, об'єкт якого предмети домашнього побуту та споживання (меблі, посуд, одяг та взуття, побутова техніка, продукти харчування, особисті прикраси, картини, скульптури тощо).

Страховання електронного обладнання – становить інтерес для банків, телекомунікаційних компаній та інших організацій, які мають «електронні ризики», і здійснюється на випадок знищення, пошкодження або втрати обладнання. Нерідко страхувальник через пошкодження електронної техніки може зазнати ще більших збитків внаслідок втрати баз даних. Страхуванню витрат на відновлення баз даних відводять окремих поліс.

Страховання життя – підгалузь особистого страхування, в якій об'єктом страхування є життя застрахованого. Договір С. ж. укладається на термін не менш як 3 роки. Серед видів С. ж. переважає змішане страхування життя, при якому страховими випадками є такі несумісні події як смерть застрахованого протягом дії договору або дожиття його до закінчення терміну договору.

Страховання засобів автотранспорту – страхування авто-каско, об'єктами якого є вантажні, легкові, спеціальні автомобілі, мотоцикли та деякі інші транспортні засоби, які належать юридичним або фізичним особам. Страхування здійснюється за тарифами, складеними з урахуванням типу транспортного засобу, його віку, вартості, збереженості, характеру використання, умов зберігання. У С. з. а. беруться також до уваги стаж водія, випадки участі в ДТП, тривалість здійснення С. з. а. та деякі інші чинники. Головними ризиками є пошкодження, знищення, викрадення транспортного засобу. Застосовують кілька варіантів С. з. а, різниця між якими полягає здебільшого у визначенні страхової суми й наборі ризиків.

Страховання здоров'я тварин - вид майнового страхування, різновид страхування домашніх, сільськогосподарських, спортивних та інших тварин.

Страховання карго – страхування вартості вантажів на всіх видах транспорту без страхування самого транспортного засобу.

Страховання КАСКО - страховий термін, що застосовується для позначення страхування тільки самого транспортного засобу, не включає в себе страхування пасажирів, майна, що перевозиться, відповідальності перед третіми особами і т.д.

Страховання комбіноване - вид майнового страхування різнорідних об'єктів від різноманітних ризиків по одному страховому полісу.

Страховання контейнерів – вид транспортного страхування, зазвичай здійснюється на стандартних умовах, як правило, «від усіх ризиків».

Страховання кредитів – вид страхування, об'єктами якого можуть бути банківські позики (покупцеві й продавцеві), комерційні позики, зобов'язання й гарантії за кредитом, довгострокові інвестиції. С. к. має кілька варіантів, а саме: а) страхування ризику непогашення кредиту. В цьому разі страхувальником виступає банк-позичальник, який страхує кредити, видані, як правило, всім клієнтам; б) страхування ризику відповідальності за неповернення кредиту. Страхувальником є особа, яка отримує в банку кредит; в) страхування ризику неплатежу, коли страхувальником є продавець-постачальник, який страхує від ризику неплатежу суму, що її покупець має сплатити згідно з контрактом за товари, поставлені в кредит. У зв'язку з активним переходом банків на кредитування під заставу матеріальних цінностей (підлягають страхуванню), посиленням контролю за роботою банків і страховиків інтенсивність безпосереднього С. к. різко спала.

Страховання майна від вогню - вид майнового страхування, об'єкти якого будівлі, споруди, інвентар, експонати виставок і т.п. Згідно з умовами страхування, відшкодовуються збитки від пошкодження або загибелі застрахованого майна внаслідок пожежі, удару блискавки, вибуху газу, що споживається в побутових цілях, навіть якби удар блискавки або вибух газу не викликав пожежі.

Страховання майна громадян – комплекс видів майнового страхування фізичних осіб. У вузькому розумінні включає страхування будівель, домашніх тварин, домашнього майна й легкових транспортних засобів, приватних колекцій. Головні ризики – знищення, втрата або пошкодження майна внаслідок стихійного лиха, вогню, аварії водо- чи електроопалювальних систем, крадіжки. У зв'язку з приватизацією об'єктів житлового фонду, розвитком підприємницької діяльності фізичних осіб, вартість майна, яке перебуває у власності громадян, суттєво зросла, виникли нові об'єкти страхування.

Страховання на випадок поганої погоди - вид майнового страхування, об'єктом якого виступає організація великих спортивно -видовищних заходів на відкритих майданчиках (стадіонах, площах та ін.). Понесені витрати на організацію таких заходів окупаються за рахунок глядачів, розміщення реклами, показу на телебаченні або записи на радіо та ін. Ризиком несприятливого результату для антрепренера може стати погана погода (сильний дощ, вітер, снігопад або інші сюрпризи погоди), що може призвести до скасування заходу.

Страховання на випадок смерті і втрати працездатності – вид особистого страхування. Може здійснюватися в обов'язковій формі для категорій працівників, визначених чинним законодавством, і в добровільній формі. До традиційних страхових випадків належать тимчасова втрата працездатності, постійна втрата працездатності, смерть застрахованої особи.

Страховання на користь інших осіб - договір страхування, укладений однією особою з метою забезпечення покриття страхового інтересу іншої особи.

Страховання обов'язкове – *Див. Обов'язкове страхування.*

Страховання пенсій – вид особистого страхування, за яким страхувальник бере на себе зобов'язання сплатити одноразово або в розстрочку протягом кількох років страхову премію, а натомість страховик зобов'язується періодично виплачувати страхувальникові (застрахованому) пенсію протягом обумовленого терміну або пожиттєво.

Страховання персональної відповідальності – охоплює фізичних осіб, які своїми діями можуть завдати шкоди здоров'ю або майну третіх осіб. Потреба в С. п. в. виникає в тих випадках, коли є ризик висунення до винної сторони

претензії матеріального характеру або претензії, яка впливає з чинного законодавства й договірних зобов'язань між сторонами.

Страховання професійної відповідальності – призначене для покриття збитків, завданих третім особам, внаслідок помилок і упущень таких посадових осіб як адвокати, архітектори, аудиторів, бухгалтерів, нотаріусів і т. ін. С. п. в. поширюється на певний відрізок часу, а не на конкретний випадок. Законом «Про страхування» передбачено перелік професій, щодо яких С. п. в. є обов'язковим.

Страховання сільськогосподарської продукції з державною підтримкою – економічні відносини щодо страхового захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених законом, за рахунок грошових фондів, які формуються в страховика шляхом сплати страхувальником страхових платежів (премій), частина яких компенсується за рахунок державних субсидій, та доходів від розміщення коштів цих фондів, яке здійснюється відповідно до положень закону й визначається наявністю та особливостями ризиків, носіями яких є сільськогосподарські рослини й тварини.

Страховання тварин – охоплює добровільні види майнового страхування вартості тварин на випадок знищення, загибелі або вимушеного забою: а) у сільськогосподарських підприємствах, фермерських господарствах; б) у домашньому господарстві громадян. Страхові випадки – стихійне лихо, інфекційні хвороби, пожежа тощо.

Страховання технічних ризиків – комплекс видів страхування, який включає страховий захист на випадок будівельно-монтажних ризиків, страхування машин від поломок, страхування електронного й пересувного обладнання, страхування інженерних споруд.

Страховання цивільної відповідальності – страхування, при якому страховик бере на себе зобов'язання сплатити страхувальникові суми, пред'явлені йому відповідно до закону і в межах юридичної відповідальності страхувальника перед третіми особами.

Страховання цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів - при страхуванні цивільної відповідальності страховик виплачує третім особам (або відшкодовує страхувальникові) суми, які страхувальник зобов'язаний сплатити (або сплатив) третім особам за заподіяну їм при експлуатації засоби транспорту шкоду: смерть, каліцтво або інше ушкодження здоров'я; знищення і пошкодження майна.

Строк страхування – часовий інтервал, протягом якого діє договір страхування.

Струмениста ерозія ґрунтів – ерозія, спричинена струмками, які утворюють неглибокі рови.

Ступінь заборгованості - обчислюється шляхом ділення боргових зобов'язань на активи підприємства: $K_{\text{заб}} = K_{\text{б}}/K_{\text{а}}$, де $K_{\text{заб}}$ - коефіцієнт заборгованості; $K_{\text{б}}$ - боргові зобов'язання підприємства; $K_{\text{а}}$ - сукупні активи підприємства.

Суброгація - перехід до страховика прав страхувальника на відшкодування збитку (наприклад, на стягнення шкоди з третіх (винних) осіб або на розпорядження вантажем або його частиною) після сплати страховиком страхового відшкодування.

Сукупний попит - маса існуючих суспільних потреб ринкового господарства, які зумовлюються й обмежуються наявними грошима покупців, представлені на ринку платоспроможні потреби на товари.

Суперкомісія – комісія, яку отримує цедент від перестраховика в доповнення до основної комісії за витрати з ведення договору перестрашування.

Суша речовина корму – маса корму після висушування при $105\pm 2^{\circ}\text{C}$ до постійної речовини.

Суша трав'яна різка – штучно висушений та подрібнений на частини не менше 10мм корм з трав'яних рослин, що були зібрані на ранній стадії вегетації.

Суховій – вітер зі швидкістю більше 5 м/с при відносній вологості повітря 30 % і нижче, температурі повітря 25°C і вище, дефіциту вологості повітря 15 мілібарів і більше, що спричиняє зневоднення рослин і порушення в них фізіологічних процесів.

Суходольні луки – луки, що розташовані на підвищених елементах рельєфу та неглибоких водороздільних западинах, які звожуються за рахунок атмосферних опадів.

Сфера обслуговування - сукупність галузей народного господарства, які безпосередньо обслуговують населення.

Сюрвейєр – експерт, інспектор, агент страховика, який здійснює огляд майна, яке приймається на страхування. На підставі висновку С. страховик приймає рішення про укладання договору страхування.

Т

Тантьєма – комісія з отриманого прибутку, яку перестраховик щорічно виплачує цедентові за наслідками проходження договорів перестрашування. Застереження про Т. є формою заохочення перестраховиком цедента за надану участь у договорах перестрашування і обережне ведення справи.

Тарифи страхові – ставки страхових платежів з одиниці страхової суми за певний період. Т. с. складається з нетто-ставки й навантаження. Їх сума дорівнює брутто-ставці.

Тарифна система - сукупність нормативів, за допомогою яких держава регулює зміни рівня, а також рівень постійної частки заробітної плати робітників і службовців залежно від галузі та регіону країни, їх народногосподарського значення, а також в окремих галузях — залежно від виробництва, ознак кваліфікації робітників.

Тарифна система оплати праці - сукупність взаємопов'язаних елементів тарифної сітки, тарифних ставок, схем посадових окладів і тарифно-кваліфікаційних характеристик.

Тарифна сітка - встановлює відповідні співвідношення в оплаті праці працівників різної кваліфікації.

Тарифна ставка – ціна страхового ризику. Брутто-ставка в абсолютному грошовому вираженні, у відсотках від страхової суми протягом певного відрізка часу (терміну страхування). Брутто-ставка – це розрахована актуарієм нетто-ставка плюс навантаження. Нетто-ставка відображає витрати страховика на виплату зі страхового фонду; навантаження – витрати страховика на ведення справи, оплату посередницьких послуг (комісійна винагорода) страхових агентів або брокерів, закладений прибуток від проведення страхування та інші витрати.

Тваринництво, галузь сільського господарства, що займається розведенням і використанням сільськогосподарських тварин. Воно забезпечує людей харчовими продуктами (молоко, масло, сир; близько 60 % білків, що їх споживає людина, — продукти тваринництва), дає сировину для легкої (вовна) і харчової, а також фармацевтичної промисловості, тяглову силу (кінь, віл), основне органічне добриво — гній. Продукти тваринництва легко збувати, і вони за нормальних обставин часто були основою бюджету українськогоселянина. Тваринництво поділяється (в Україні) на скотарство (розведення і використання великої рогатої худоби), вівчарство, конярство, козівництво, кролівництво; до тваринництва зараховують також бджільництво ташовківництво.

Темпи економічного зростання - відносний показник, який характеризує результати і динаміку економічного розвитку, показує приріст продукції, виробленої за певний час у народному господарстві порівняно з базовим рівнем. $T = (V_0 - V_t)/V_0$, де V_0 і V_t - обсяги виробництва в період часу 0 і t відповідно.

Тендер (у страхуванні) - запрошення страховикам взяти участь у конкурсі на право продавати поліси по деяких видах страхування (зазвичай страхування муніципального майна, житлових і нежитлових приміщень тощо); сам процес конкурсу; вимога про сплату боргів; пропозиція страхової компанії придбати її акції за певною ціною.

Термін страхування – період дії договору страхування. Зазвичай починається не раніше від терміну сплати першого внеску страхової премії й

закінчується з настанням страхового випадку, за яким виплачена вся страхова сума, з припиненням дії договору через несплату чергових платежів або з інших причин, а також після закінчення визначеного договором терміну страхування.

Технічний прогрес - розвиток техніки і технології виробництва, а також вдосконалення організації виробництва, підвищення технічного рівня кадрів, зміни їх професійної структури й інші фактори. Економіко-математичний аналіз технічного процесу найбільш повно проводиться за допомогою виробничих функцій у рамках теорії економічного зростання.

Технічні культури – до таких культур належать олійні, ефіроолійні, прядивні, цукроносні, крохмалоносні, лікарські та наркотичні рослини.

Технічні резерви – сукупність резервів незароблених премій (за видами страхування) і резервів збитків. Т. р. утворюються страховиками, які здійснюють види страхування, відмінні від страхування життя, з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування.

Технологічна матриця - таблиця, складена з коефіцієнтів (нормативів) прямих витрат на виробництво одиниці продукції в натуральному вираженні -технологічних коефіцієнтів.

Технологічний цикл - обробка партії деталей на одній операції дорівнює: $T_m = n \cdot t / M$, де T_m — технологічний цикл в одиницях часу, як правило, в хвилинах; n - кількість предметів у партії; t - тривалість обробки одного предмета; M - кількість робочих місць, на яких виконується операція.

Технологія вирощування – це система агротехнічних прийомів і матеріально-технічних засобів, що спрямовані на виробництво рослинницької продукції, одержання прибутку та відновлення родючості ґрунту.

Титульне страхування - страхування від ризику втрат внаслідок дефекту титулу власності (документа, що підтверджує право власності на землю, нерухомість, інше майно), виявленого, наприклад, після покупки активу.

Товари еластичного попиту - ті, в яких коефіцієнт еластичності попиту від цін більший за одиницю. Зниження цін на такі товари, якщо є можливість збільшити їх випуск, часто збільшує доходи держави в результаті розширення їх продажу. Еластичність будь-якого товару не є його невід'ємною властивістю, вона може змінюватися залежно від умов. Товари нееластичного попиту - ті, в яких коефіцієнт еластичності попиту від цін менший за одиницю. Зниження цін на такі товари вигідне покупцям. Але для держави - це скорочення доходів, оскільки збут залишається приблизно на тому ж рівні.

Товарна продукція - продукція, вироблена протягом певного часу і призначена для реалізації за межами підприємства, тобто підготовлена для передачі в народногосподарський обіг.

Токсичні речовини корму – речовини органічного, мінерального та мікробіального походження, які викликають отруєння тварин.

Тонно-кілометр - показник, який використовується для характеристики вантажообороту транспорту.

Торгівля - форма обміну продуктами праці та послугами, відособлена на основі суспільного поділу праці; галузь господарства, яка виконує посередницьку діяльність щодо купівлі-продажу товарів та надання пов'язаних з цим послуг.

Точне землеробство – це новітні вдосконаленні технології із виробництва сільськогосподарської продукції.

Травостій – сукупність травяних рослин на кормових угіддях.

Травосуміш - Змішаний посів різних видів однорічних та багаторічних кормових трав.

Трав'яне борошно – штучно висушений подрібнений на частинки до 3 мм корм з травянистих рослин, що були зібрані на ранньому терміні вегетації.

Транзит — послідовність вантажів, вагонів, поїздів чи пасажирів через проміжну станцію, дорогу, район.

Транспорт - галузь народного господарства, яка забезпечує безперебійне і сучасне задоволення потреб народного господарства та населення в перевезеннях.

Транспортна задача - одна з найпоширеніших задач математичного програмування. Необхідно знайти такий план доставки вантажу від постачальників до споживачів, щоб вартість перевезення була найменшою. Нехай дано ряд пунктів виробництва A_1, A_2, \dots, A_m з обсягами виробництва за одиницю часу, відповідно, рівними a_1, a_2, \dots, a_m , і пункти споживання B_1, B_2, \dots, B_n , що споживають за той самий проміжок часу, відповідно, b_1, b_2, \dots, b_n продукції. Якщо розв'язується задача, в якій сума обсягів виробництва на всіх m пунктах постачання дорівнює сумі обсягів споживання на всіх пунктах

споживання – n , $\sum_{i=1}^m a_i = \sum_{j=1}^n b_j$ затрати на перевезення одиниці продукту від кожного постачальника до споживача позначаються c_{ij} , а x_{ij} -обсяг продукту, що перевозиться з кожного пункту виробництва в кожен пункт споживання,

то сумарні витрати на транспортування будуть найменшими: $\sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n c_{ij} x_{ij} \rightarrow \min$

кожен споживач при цьому отримує необхідну кількість продукту $\sum_{i=1}^m x_{ij} = b_j$ і

кожен постачальник відвантажує весь вироблений ним продукт $\sum_{j=1}^n x_{ij} = a_i$.

Оскільки прийнято, що витрати на перевезення зростають пропорційно їх

обсягу, то перед нами задача лінійного програмування - одна із задач розподілу ресурсів.

Транспортне страхування – узагальнене поняття при страхуванні всіх видів транспортних ризиків. Т. с. можуть бути охоплені як самі транспортні засоби (див. Страхування каско), страхування вантажів (Страхування карго), а також відповідальність перевізника перед третіми особами, у тому числі й пасажирями.

Треті особи - у страхуванні треті особи не беруть участь в договорі страхування, але за певних обставин набувають відповідні права вимоги до застрахованого, які з умов цього договору.

Третя сторона – особа, яка не є страховиком або страхувальником за конкретним договором (полісом).

Тривалі дощі – рідкі атмосферні опади у вигляді водяних крапель. Тривалі дощі викликають такі ж наслідки, як зайве зволоження, брак тепла. Може розглядатися як об'єктивна ризикова обставина.

Тривалі снігопади – сніг – тверді (кристалічні) атмосферні опади, які випадають з хмар при від'ємних температурах повітря. Тривалий і рясний сніг, якщо він випав восени на талу землю і вегетуючі рослини, викликає випрівання посівів. Під сильною теплою сніговою шубою рослини продовжують вегетувати, виділяють тепло і випривають. Може розглядатися як об'єктивна ризикова обставина.

Трудові ресурси - частина працездатного населення, що за своїми віковими, фізичними, освітніми даними відповідає тій чи іншій сфері діяльності.

Трудомісткість продукції - показник, який характеризує затрати робочого часу на виробництво одиниці обсягу продукції. $T = T_t/O_n$, де T - трудомісткість; T_t - затрати часу на весь обсяг; O_n - обсяг випуску.

Туман – скупчення в приземному шарі атмосфери дрібних водяних крапель, утворюється в результаті конденсації водяної пари. Туман з водних крапель спостерігається головним чином при температурі вище 20 градусів і нижче 40°C. При температурі нижче -20°C переважають крижані тумани. Змішані тумани, які складаються з крапель і кристалів, нестійкі, тому що кристали в них швидко ростуть за рахунок водяної пари з крапель, і потім ці кристали випадають. Для сільського господарства позитивне значення тумани мають в ранньовесняний і пізньоосінній періоди, коли вони захищають рослини від заморозків. Тривалі рясні тумани можуть збільшити запаси вологи в ґрунті. Негативне значення туманів в сільському господарстві виражається в затримці збирання хлібів і трав у ранкові години. У приморських районах тумани шкідливі під час цвітіння плодкових дерев, тому що крапельки води, насичені солями, шкідливо діють на рильця квіток. Може розглядатися як об'єктивна ризикова обставина.

У

Удар (влучення) блискавки – спрямований в наземні об'єкти розряд атмосферної електрики, що викликає заpalення, пошкодження або повне знищення сільськогосподарської продукції.

Укіс – послідовність скошування травостою при одно- та багатократному використанні.

Укрстрахнагляд – скорочена назва Комітету в справах нагляду за страховою діяльністю. У. створений в 1993 році. Основні функції: видача страховикам ліцензій на здійснення страхової діяльності, ведення Державного реєстру страховиків, контроль за правилами страхування, обґрунтованістю страхових тарифів та платоспроможністю страховиків, визначення правил формування й розміщення страхових резервів, показників і форм обліку та звітності за страховими операціями, опрацювання нормативних і методичних документів з питань страхової діяльності, підготовка пропозицій щодо вдосконалення страхового законодавства, сприяння підвищенню кваліфікації кадрів страховиків, розвиток міжнародних контактів у галузі страхування. У. має управління й представництва в обласних центрах.

Ураган – тривалий вітер руйнівної сили за шкалою Бофорта 12 балів і більше (тобто швидкість 30 м/сек. і вище). Може розглядатися як об'єктивно ризикова обставина і страховий випадок.

Утворення ґрунтової кірки – виникнення щільного висохлого поверхневого шару ґрунту, зазвичай товщиною до 3 см. Ґрунтова кірка утворюється при усадці й висиханні ґрунтів (сіроземів, підзолистих та ін.). Часто кірка виникає в результаті механічного впливу на ґрунт атмосферних опадів, руйнування ґрунтової структури машинами й знаряддями, а також після відтавання промерзлого за зиму ґрунту. Через капіляри ґрунтової кірки різко посилюється випаровування вологи орного горизонту, утруднюється проникнення опадів, послаблюється газообмін, що призводить до зниження діяльності мікроорганізмів. Ґрунтова кірка, яка утворилася після сівби, різко знижує польову схожість насіння, ускладнює ріст рослин, призводить до зниження, а іноді й до загибелі врожаю. Заходи боротьби: боронування, мульчування, внесення органічних добрив, сидерація, багаторічні трави сприяють поліпшенню фізико-хімічних властивостей ґрунту, запобігають утворенню ґрунтової кірки. У. г. к. може розглядатися як об'єктивна ризикова обставина.

Утримання власне – обґрунтований рівень страхової суми, в межах якої страховик залишає на своїй відповідальності частку страхових ризиків, а решту передає на перестраховування.

Ф

«Финансовыє услуги» – всеукраїнський щомісячний науково-практичний журнал для фахівців, які працюють у страховій, банківській та інших сферах фінансових послуг. Заснований у липні 1997 року.

Ф'ючерсний контракт – стандартний документ, який засвідчує зобов'язання придбати цінні папери, товари або кошти у визначений час та на визначених умовах у майбутньому з фіксацією цін на момент виконання зобов'язань сторонами контракту.

Факультативне перестраховування – метод перестраховування, при якому страховик не несе ніякої відповідальності перед перестраховиком за передачу ризиків у перестраховування. Питання про те, чи передавати ризик у перестраховування і в якому обсязі, вирішує цедент. У свою чергу, перестраховик не має обов'язків перед страховиком щодо прийняття ризиків на свою відповідальність. Головний недолік Ф. п. – відсутність у страховика впевненості в розміщенні ризику в перестраховування, великі витрати часу на оформлення Ф. п.

Факультативний договір – договір перестраховування конкретного ризику, укладений на добровільних засадах.

Факультативно-облігаторний договір – форма договору перестраховування, згідно з яким цедент не має права вибору щодо того, передавати ризик у перестраховування чи ні. Так само й перестраховик не має права відмовити в перестраховуванні того чи іншого запропонованого ризику.

Ферменти – складні органічні речовини білкової природи, які регулюють біохімічні процеси в рослинних та тваринних організмах при обміні речовин.

Фіксована комісія – заздалегідь визначений розмір комісії, який не може переглядатися протягом періоду страхування.

Фінансовий ринок – ринок кредитів і фондових цінностей, в тому числі акцій, облігацій та інших цінних паперів. Складовою частиною Ф. р. є страховий ринок.

Форми страхування – страхування може бути обов'язковим і добровільним. Обов'язкове страхування запроваджується або скасовується законами України. Нині існує 27 видів обов'язкового страхування. Серед них: медичне страхування, страхування військовослужбовців та працівників інших силових структур, митної, податкової служби, працівників низки інших ризикових професій, пасажирів на транспорті, страхування врожаю сільськогосподарських культур у державних підприємствах, страхування авіаційних суден, страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів. Із загального обсягу страхування понад 3/4 становить добровільне страхування. Воно здійснюється на підставі договору між страховиком і страхувальником. Умови й порядок проведення добровільного страхування визначаються правилами страхування, які виробляються страховиком.

Форс-мажор – 1) події, надзвичайні ситуації, які не можуть бути передбачені, попереджені або усунені якими-небудь заходами; 2) обумовлені правилами страхування надзвичайні обставини, на випадок яких страховик звільняється від виконання зобов'язань за договором страхування. Більшість страховиків зараховують сюди випадки, зумовлені військовими діями, страйками, запровадженням надзвичайного стану, радіоактивними викидами тощо.

Франшиза – передбачена договором частина збитків, яка в разі настання страхової події не відшкодовується страховиком. Розрізняють умовну й безумовну Ф. Умовна Ф. засвідчує право звільнення страховика від відповідальності за шкоду, якщо її розмір не перевищує розміру Ф., і збиток підлягає відшкодуванню повністю, якщо його розмір перевищує Ф. Безумовна Ф. свідчить, що відповідальність страховика визначається розміром збитку за мінусом Ф.

Фрахт – плата власникові транспортного засобу за перевезення вантажів та пасажирів по будь-яких шляхах сполучення. Особливо часто термін застосовується на морському й річковому транспорті. Інколи під Ф. розуміють вантаж, включаючи витрати на його навантаження, розвантаження. Розмір Ф. визначається на підставі тарифів або обумовлюється в договорі.

Фронтингова компанія – страховик, який видає на прохання другої компанії поліс від свого імені за умови, що 100% прийнятої відповідальності буде перестраховано в другій компанії. В цьому разі Ф. к. залишає за собою юридичну відповідальність перед страхувальником. Ф. к. має право на отримання комісійної винагороди за фронтингування.

Функції страхування – прояв сутності страхування в дії Страхування виконує такі функції: ризикову, створення й використання страхових резервів, заощадження коштів, превентивну функцію.

Фуражні культури - див. Кормові культури.

Х

Хеджування – страхування ціни та прибутку у ф'ючерсних угодах.

Хімічне консервування кормів – консервування кормів за допомогою хімічних препаратів з метою їх збереження.

Холдинг страховий – страхова компанія, яка спрямовує свою діяльність на придбання контрольних пакетів акцій інших страхових компаній, створення холдингових компаній і здійснення загального управління ними.

Ц

Цедент (перестраховальник) – страховик, який передає за плату частину прийнятого за договором зі страхувальником ризику на перестраховання іншому страховикові або професійному перестраховикові.

Цесіонер (cessionary) – особа, якій передається право власності. У страхуванні Ц. – страхова компанія, яка приймає ризик у перестраховування.

Цесія (cession) – процес передання застрахованого ризику в перестраховування.

Цивільна відповідальність – відповідальність страхувальника перед третіми особами за ті збитки, які він може завдати їхньому здоров'ю, життю та/або майну. Цивільна відповідальність також може наставати у випадках скоєння ненавмисного правопорушення або порушення договірних зобов'язань.

Цикл згодовування – тривалість згодовування травостою на всіх загонах за один оборот пасіння.

Цільова функція - в екстремальних задачах - функція, мінімум чи максимум якої треба знайти. Знайшовши екстремум цільової функції, тим самим знаходимо оптимальний розв'язок задачі. Таким чином, цільова функція є критерієм оптимальності розв'язку задачі. Розрізняють ряд видів цільових функцій: лінійна, нелінійна, випукла, квадратна та інші — залежно від форми математичної залежності, яку вони відображають.

Ціна - 1) грошова сума, яку отримують за конкретний товар; 2) грошовий вираз вартості товару. Ціна здебільшого не збігається з вартістю. Вона може бути вищою за вартість у разі дефіциту товарів на ринку і нижчою за вартість у разі їх надлишку.

Ціна рівноваги — ціна на конкурентному ринку, за якої величини попиту та пропозиції рівні; ціна, яка не виявляє тенденції до підвищення чи зниження; ціна, яка означає збіг інтересів «ціни продавця» та «ціни покупця».

Цінні папери - належним чином оформлені документи, що виражають майнові відносини у суспільстві та підтверджують право на певне майно або грошову суму.

Цінова еластичність попиту (пропозиції) — співвідношення процентної зміни величини попиту (пропозиції) товару та процентної зміни його ціни; реакція попиту (пропозиції) товару на зміну його ціни.

Ч

Час виробництва — категорія, яка введена В.В. Новожиловим, для позначення того часового інтервалу, який визначає момент вкладення праці від моменту використання її результату. Наприклад, праця, яка витрачена на виробництво засобів виробництва, відокремлюється від праці, яка витрачається на ці засоби. Цей показник застосовується при аналізі обороту фондів.

Частковий збиток – будь-який збиток в застрахованому майні, сума якого не досягла повної страхової суми, тобто немає повної загибелі.

Частота страхових випадків – показник, який є елементом збитковості страхової суми. Ч. с. в. визначається відношенням числа страхових випадків до кількості застрахованих об'єктів або договорів страхування в розрізі видів страхування.

Чиста енергія корму – частина обмінної та теплової енергії корму, що використовується для підтримання основного обміну тварини, та створення ним продукції виражається в джоулях.

Чиста енергія латації – міра енергетичної оцінки кормів для молочних корів, що використовується для секреції молока, підтримки життєвих процесів (власний приріст) і на приплід.

Чиста продукція — 1) обсяг товарної продукції, з вартості якої виключають матеріальні витрати і суму амортизаційних відрахувань; 2) частина валового продукту, яка залишається після вирахування з нього матеріальних витрат. Це — вартість, знову створена в процесі виробництва. Для галузі вона - різниця між валовою продукцією і матеріальними витратами, включаючи амортизаційні відрахування. В сумі чиста продукція галузей становить чистий продукт народного господарства.

Чистий коносамент – коносамент, який не містить жодних застережень щодо вантажу і його упаковки. Це дуже важливо для забезпечення своєчасності здійснення розрахунків. Банки беруть до уваги лише Ч. к. Застереження щодо коносаменту свідчать про недобросовісність продавця. Нерідко з метою отримання Ч. к. вантажовідправник видає вантажоперевізнику гарантійний лист із зобов'язанням сплатити можливі претензії за свій рахунок.

Чисті капіталовкладення (чисті інвестиції) - загальні валові капіталовкладення за вирахуванням амортизаційних відрахувань.

Ш

Швидкість відростання рослин – час, на протязі якого рослина відновлює травостій після згодовування чи скошування до придатності його для господарського використання.

Шквал – різке короткочасне підсилення швидкості вітру під час грози або перед грозою. Максимальна швидкість вітру при шквалах може перевищувати 40 м/с.

Шкідливі рослини – рослини, у складі яких немає отруйних речовин, але згодовування яких призводить до зниження якості тваринницької продукції чи до порушення здоров'я тварин.

Шкода – наслідок порушення прав, які охороняються законом, та інтересів суб'єктів цивільних правовідносин (держави, організацій або громадян). Ш. може бути майновою або моральною. Майнова ш. – це наслідок правопорушень, які мають вартісну форму. Ш. моральна – це моральні та фізичні страждання, спричинені правопорушенням. Вона не може бути виражена в грошовій формі.

Шомаж – страхування втрати прибутку та інших фінансових втрат, зумовлених призупинкою виробництва внаслідок настання страхового випадку, наприклад, повені, пожежі, осідання ґрунту.

Шрот – корм, що отримується як побічний продукт при виробництві олії з насіння олійних культур за допомогою екстрагування, і який містить не більше 4% жиру в сухій речовині.

Штучна сушка корму – зневоднення кормів за допомогою фізичних та хімічних методів обробки.

Штучно висушений корм – корм, що приготований за допомогою спеціальних сушильних агрегатів з травянистих рослин та інших продуктів.

Щ

Щільність травостою – кількість пагонів рослин на 1 м² поверхні сінокошу, пасовища чи посіву трав.

Ю

Юридичні витрати – витрати, які здійснює вантажовласник за згодою страховика в зв'язку з юридичними діями проти перевізника з приводу стягнення з нього збитку. Такі витрати підлягають відшкодуванню страховиком.

Юрисдикція – відправлення правосуддя, підсудність справи. Правильне визначення Ю. має особливе значення у страхуванні ризиків, які виникають у процесі зовнішньоекономічної діяльності. У полісах зі страхування суден, вантажів та інших об'єктів, де сторони страхових відносин належать до різних країн, має бути обумовлено, в якій країні підлягають розгляду судові суперечки щодо виконання умов договору страхування.

Я

Якість - 1) як економічна категорія відображає сукупність властивостей продукції, що зумовлюють ступінь її придатності задовольняти потреби людини відповідно до свого призначення; 2) сукупність технічних, економічних, експлуатаційних, соціальних та інших властивостей речей і процесів, які характеризують їх корисність, один з головних показників ефективності виробництва, науково-технічного, економічного та соціального прогресу.

Якість корму – сукупність властивостей корму з певними якісними та кількісними показниками, які характеризуються придатністю його для

згоровування та здатністю задовольняти потреби тварин енергії, поживних та біологічно активних речовинах.

Якість продукції — сукупність властивостей виробу, які визначають ступінь його здатності для використання за призначенням і задоволення потреб та смаків споживачів. Для оцінки якості продукції встановлюється цілий ряд показників, найважливіші - технічно-експлуатаційні властивості, надійність, довговічність, яка визначається строком служби виробу до повного зношення, технологічність.

ЗАКОНОДАТВСВО В СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 20 вересня 2001 року № 2740-III [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5–6. – Ст. 30. – Режим доступу.: [http // www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
2. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 р. №1877-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу до докум.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>
3. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 № 143–V [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999. – № 29. – ст. 238. – Режим доступу.: [http // www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
4. Закон України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» № 1103-V від 31.05.2007 р. (поточна редакція від 26.04.2014) . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1103-16>
5. 3. Закон України «Про ветеринарну медицину» N 2499-XII (2499-12) від 25.06.92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до докум. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2498-12>
6. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18. 09. 1991
7. №1560–XII [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991. – № 47. – ст.646 – Режим доступу.: [http// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
8. Закон України “Про інноваційну діяльність” від 04.07.2002р. N 40 – IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002. – № 36. – ст.266 - Режим доступу.: [http // www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
9. Закон України «Про кредитні спілки» від 13.07.1999 № 916–14 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999. – № 37. – ст. 336 – Режим доступу.: [http // www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
10. Закон України «Про лізинг» від 11.12.2003 № 1381-15 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004. – № 15. – ст. 231. – Режим доступу.: [http // www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
11. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18.10.2005 №2982-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу до докум.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>
12. Закон України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг» від 16.03.2003 р. № 2664-14 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002. – № 1. – ст. 1. – Режим доступу.: [http // www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
13. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку видачі дозволу на ввезення на територію України тварин, продуктів тваринного походження, репродуктивного матеріалу, біологічних продуктів,

патологічного матеріалу, ветеринарних препаратів, субстанцій, кормових добавок, преміксів та кормів» від 12.03.2014 №78 [Електронний ресурс]. – Режим доступу.: [http // www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)

14. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до пункту 6 Порядку видачі дозволу на ввезення на територію України тварин, продуктів тваринного походження, репродуктивного матеріалу, біологічних продуктів, патологічного матеріалу, ветеринарних препаратів, субстанцій, кормових добавок, преміксів та кормів» від 26.10.2011 № 1076 [Електронний ресурс]. – Режим доступу.: [http // www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)

15. Наказ «Про затвердження Змін до Правил транспортування та зберігання ветеринарних препаратів, субстанцій, готових кормів, кормових добавок та засобів ветеринарної медицини у ветеринарних аптеках, їх структурних підрозділах, на базах, складах тощо» від 10.08.2010 № 324 [Електронний ресурс]. – Режим доступу.: [http // www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)

16. Постанова «Про затвердження Порядку видачі дозволу на ввезення на територію України тварин, продуктів тваринного походження, репродуктивного матеріалу, біологічних продуктів, патологічного матеріалу, ветеринарних препаратів, субстанцій, кормових добавок, преміксів та кормів» від 01.07.2009 № 652 [Електронний ресурс]. – Режим доступу.: [http // www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)

17. Постанова «Про затвердження положень про державну реєстрацію ветеринарних препаратів, кормових добавок, преміксів та готових кормів » від 21.11.2007 № 1349 [Електронний ресурс]. – Режим доступу.: [http // www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)

18. Регламент Європейського парламенту і Ради ЄС що встановлює санітарні норми відносно кормів від 12.01.2005 № 183/2005

19. Стандарт з органічного виробництва та переробки, що еквівалентний стандарту Європейського союзу / Акредитовані Органи з Сертифікації Бруклін Парк, Міннесота, США. – Версія 6. – січень, 2015. – 39с.

СТРУКТУРА АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК:

1. Інститут продовольчих ресурсів НААН (Офіційний портал <http://iprkyiv.com>, оф. 317, 4-А, вул. Марини Раскової, Київ, 02660, Україна);
2. Національний інститут винограду і вина «Магарач» (Офіційний портал <http://magarach-nivw.com/>, 98600, АР Крим, м. Ялта, вул. Кірова, 31);
3. Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (Офіційний портал <http://iae.faaf.org.ua/>, 03680, м Київ, вул. Героїв Оборони, 10);
4. ТДВ «Інститут обліку і фінансів» (Офіційний портал <http://www.iaf.kiev.ua/>, Україна, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10А, оф.1, індекс 03127);
5. Український науково-дослідний інститут олій та жирів НААН (Офіційний портал nti@fatoil-kharkov.com);
6. Інститут ветеринарної медицини НААН (Офіційний портал <http://www.ivm.kiev.ua/>, Україна, 03151, м. Київ-151, вул. Донецька, 30);
7. Національний науковий центр «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини»
8. Відділення землеробства, меліорації та механізації НААН
9. Біосферний заповідник «Асканія» імені Ф.Е. Фальц-Фейна НААН;
10. Інженерно-технологічний інститут «Біотехніка» НААН (Офіційний портал <http://biotechnica.org.ua>, Україна, 65125 м. Одеса, вул. Велика Арнаутська, 19);
11. Інститут агроєкології і природокористування НААН (Офіційний портал <http://agroeco.org.ua/>, 03143, Україна, м. Київ, вул. Метрологічна, 12);
12. Інститут водних проблем і меліорації НААН (Офіційний портал <http://iwrpm.org.ua/>, 03022, м. Київ, вул. Васильківська, 37, Україна);
13. Інститут зрошуваного землеробства НААН (Офіційний портал <http://www.izpr.org/>, ІЗЗ, сел. Наддніпрянське, м. Херсон, 73483);
14. Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН (Офіційний портал <http://inagrokarpat.ho.ua/>, Україна, 81115, Львівська область, Пустомитівський район, с. Оброшино, вулиця Грушевського, 5);
15. Інститут сільського господарства Полісся НААН (Офіційний портал <http://isgr.org.ua/>, Україна, 10007, м. Житомир, шосе Київське, 131);
16. Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН (Офіційний портал <http://www.ishm.org.ua/>, 14027, м. Чернігів, вул. Шевченка, 97);
17. Національний науковий центр «Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О.Н. Соколовського» (Офіційний портал <http://issar.com.ua/>, Чайковська, 4, м. Харків, 61024, Україна);
18. Національний науковий центр «Інститут землеробства національної академії аграрних наук України» (Офіційний портал

21. <http://zemlerobstvo.com/>, вул. Машинобудівників, 2б, смт. Чабани, Києво-Святошинський район, Київська область, 08162);
22. Національний науковий центр «Інститут механізації та електрифікації сільського господарства» (Офіційний портал <http://nnc-imesg.gov.ua/>, 11, вул. Вокзальна, селище Глеваха, Васильківський район, Київська обл., 08631, Україна);
23. Відділення зоотехнії;
24. Державна дослідна станція птахівництва НААН (Офіційний портал www.avianua.com, с. Бірки, Зміївський р.-н, Харківська обл., 63421);
25. Інститут біології тварин НААН (Офіційний портал <http://www.inenbiol.com/>, вул. Василя Стуса, 38, м. Львів, 79034);
26. Інститут рибного господарства НААН (Офіційний портал <http://www.ifr.com.ua/>, 03164, Київ, вул. Обухівська, 135);
27. Інститут розведення і генетики тварин імені М.В. Зубця Національної академії аграрних наук України;
28. Інститут свинарства і агропромислового виробництва НААН (Офіційний портал <http://svinarstvo.com.ua/>, вул. Шведська Могила, 1, м. Полтава, 36013);
29. Інститут тваринництва НААН (Офіційний портал <http://animal.kharkov.ua/>, 62404, Харківська обл, Харківський р-н, смт. Кулиничі, вул. 7-ї Гвардійської армії, 3);
30. Інститут тваринництва степових районів імені М.Ф. Іванова «Асканія-Нова» – Національний науковий селекційно-генетичний центр з вівчарства (Офіційний портал <http://itsrascania.ho.ua/>, вул. Червоноармійська, 1, смт. Асканія-Нова, Чаплинського району Херсонської обл., 75230);
31. Національний науковий центр «Інститут бджільництва імені П.І. Прокоповича» (Офіційний портал <http://prokorovich.com.ua/>, 03143, м. Київ, вул. Заболотного, 19);
32. Черкаська дослідна станція біоресурсів НААН (Офіційний портал <http://www.bioesurs.inf.ua>, 18015, м. Черкаси, вул. Пастерівська, 76);
33. Відділення наукового забезпечення інноваційного розвитку;
34. Інститут сільського господарства Криму НААН (вул. Київська, 150, м. Сімферополь, АР Крим, 95453);
35. Інститут сільського господарства Північного Сходу НААН (вул. Зелена, 1, с. Сад, Сумський район, Сумська область, 42343);
36. Інститут сільського господарства Причорномор'я НААН (смт Хлібодарське, Біляївський р-н, Одеська обл., 67667);
37. Кіровоградська державна сільськогосподарська дослідна станція НААН (Офіційний портал <http://www.agronauka.com.ua/>, вул. Центральна, 2, с. Созонівка, Кіровоградський р-н, Кіровоградська обл., 27602);
38. Національна наукова сільськогосподарська бібліотека (Офіційний портал <http://dns.gb.com.ua/>, вул. Героїв Оборони, 10, Київ, 03680);
39. Прикарпатська державна сільськогосподарська дослідна станція

НААН (E-mail instarv@i.ua, вул. Ст. Бандери, 21-А, м. Івано-Франківськ, 76014);

41. Відділення рослинництва:

42. Інститут біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН (Офіційний портал <http://sugarbeet.gov.ua/>, 03141, м. Київ, вул. Клінічна, 25);

43. Інститут захисту рослин НААН (Офіційний портал <http://www.ipr.gov.ua/uk>, 03022, м. Київ, вул. Васильківська, 33);

44. Інститут картоплярства НААН (Офіційний портал <http://my.elvisti.com/upri/>, вул. Чкалова, 22, с. Немішаєве, Бородянський район, Київська область, 07853, Україна);

45. Інститут кормів та сільського господарства Поділля НААН (Офіційний портал <http://fri.vin.ua/>, 21100 м. Вінниця, проспект Юності, 16);

46. Інститут овочівництва і баштанництва НААН (Офіційний портал <http://www.ovoch.com/>, вул. Інститутська, 1 Харківський р-н, Харківська обл., 62478);

47. Інститут помології імені Л.П. Симиренка НААН (Офіційний портал <http://www.ipom.sk.ua/>, с. Мліїв-1, Городищенський район Черкаська область, 19512);

48. Інститут рису НААН (Офіційний портал <http://rice.in.ua/>, 75705, Україна, Херсонська область, Скадовський район, с. Антонівка);

49. Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН (Офіційний портал <http://www.yuriev.com.ua/>, 61128, м. Харків, пр. Московський, 142);

50. Інститут садівництва НААН (Офіційний портал <http://sad-institut.com.ua/>, вул. Садова, 6, с. Новосілки, Києво-Святошинський р-н, Київська обл., 03027, Україна);

51. Інститут сільського господарства степової зони НААН (Офіційний портал <http://www.institut-zerna.com/>, 49600, Україна, м. Дніпропетровськ, вул. Дзержинського, 14);

52. Миронівський інститут пшениці імені В.М. Ремесла НААН (п/в Центральне, Миронівський район, Київська обл., 08853, Україна);

53. Національний науковий центр «Інститут виноградарства і виноробства імені В.Є. Таїрова» (Офіційний портал <http://www.tairov.com.ua/>, Україна, 65496, Одеса, пгт Таїрово, ул. 40-летия Победы, 27);

54. Нікітський ботанічний сад – Національний науковий центр (Офіційний портал <http://www.nbgns.com/>, 98648, Україна, АР Крым, Ялта, пос. Никита);

55. Селекційно-генетичний інститут – Національний центр насіннезнавства та сортовивчення (Офіційний портал <http://www.sgi.in.ua>, 3, Овідіопольська дорога, Одеса, 65036, Україна);

АБЕТКОВИЙ ПОКАЖЧИК

«Финансовые услуги»	104	Білковий концентрат	11
EBITDA	28	Білок корму	12
Абандон	6	Біндер	11
Аварійний комісар	6	Біржа товарна	11
Аварійний сертифікат	6	Біржа фондова	11
Аверсія ризику	6	Блокове страхування	12
Авіаційне страхування	6	Бонус	12
Автомобільне страхування	6	Бонус-малус	12
Агент страховий	7	Бордеро	12
Агрохімічний аналіз ґрунту	7	Бригадна організація праці	12
Адаптація	7	Брикетований корм	12
Адаптивне рослинництво	7	Брикетування кормів	12
Адекватність моделі	7	Брокер Ллойда	12
Адендум	7	Брокер страховий	12
Аквізиція	7	Бру́нька	12
Акт про нещасний випадок	7	Брутто-премія	14
Акт страховий	7	Брутто-ставка	14
Активи страховика	7	Буряковий жом	14
Активне вентилювання сіна	8	Бутон	14
Актуарій	8	Бюджет державний	14
Актуарні розрахунки	8	Бюджетна лінія	14
Акцепт	8	Бюджетний дефіцит	14
Акція	8	Валова енергія корму	14
Аміди корму	8	Валова продукція	14
Амонізація корму	8	Валове утримання	15
Амортизація	8	Валовий дохід	15
Аналітична модель	8	Валовий збиток	15
Андеррайтер	9	Валютна криза	15
Андеррайтерська практика	9	Валютний курс	15
Андеррайтинг	9	Вапнування соломи	15
Ануїтет	9	Вартісна матриця	15
Асистанс	9	Вартість	15
Асортимент страхового ринку	9	Вартість виробництва	15
Асоціації	9	Взаємне страхування	15
Аудит	10	Взаємність	16
Аутсайдер	10	Вигодонабувач	16
Багатоукісність	11	Вид страхування	16
Базисний розв'язок	10	Викупна вартість	16
Бактеріальні препарати	10	Вилягання рослин	16
Баланс	10	Вимерзання	16
Банк	10	Вимірювання економічних величин	16
Банківське страхування	10	Вимокання	16
Банківський кредит	10	Вина страхувальника	17
Барда	10	Випасання	17
Безвітря під час запилення	10	Випирання рослин	17
Безводдя (маловоддя) в джерелах зрошення	11	Випрівання	17
Бенефіціар	11	Виробнича функція	18
Бізнес-план страховика	11	Виробничий процес	18
		Виробничий цикл	18

Виробничі фонди.....	18	Грубий корм.....	23
Виторг від реалізації.....	18	Групове страхування.....	23
Витрати.....	18	Гудвілл.....	23
Витрати граничні.....	18	Дані.....	23
Витрати змінні.....	18	Девальвація.....	24
Витрати матеріалів.....	19	Декларація страхова.....	24
Витрати постійні.....	19	Демографічний прогноз.....	24
Витрати середні загальні.....	19	Демографічний цикл.....	24
Витрати середні постійні.....	19	Депо премій.....	24
Витрати фактичні.....	19	Депозит (вклад).....	24
Вівчарство.....	19	Депресія.....	25
Відкрита модель.....	19	Державна підтримка в страхуванні.....	25
Відкритий ковер.....	19	Державне обов'язкове страхування.....	25
Відновлення страхування.....	19	Державний бюджет.....	25
Відповідальність по першому страховому випадку.....	20	Дернина.....	25
Відрядна форма оплати праці.....	20	Детальний сертифікат.....	25
Відшкодування збитків.....	20	Джерела підвищення ефективності.....	25
Відшкодування страхове.....	20	Джерело підвищеної небезпеки.....	25
Вірогідність страхового випадку.....	20	Диверсифікація.....	26
Вітамінна кормова добавка.....	20	Дивіденди.....	26
Вітамінне борошно з деревної зелені.....	20	Дисклоуз.....	26
Вітер.....	20	Дисконт.....	26
Вклади.....	21	Дисконтування.....	26
Власні оборотні засоби.....	21	Диспаша.....	26
Власність.....	21	Діазофіт.....	25
Водопроникність дернини.....	21	Добробут.....	26
Ворушіння трав.....	21	Добровільне страхування.....	27
Врегулювання претензій.....	21	Договір перестраховання.....	27
Врожайність.....	21	Договір страхування.....	27
Всебічний страховий поліс.....	21	Додаткова заробітна плата.....	28
Вторинні матеріальні ресурси.....	21	Додаткова комісія.....	28
Галузь.....	21	Додаткова премія.....	28
Гарантія страхова.....	21	Додатковий прибуток.....	28
Генеральний поліс (договір).....	21	Допустимий план.....	28
Гідротехнічні заходи на сінокосах (пасовищах).....	22	Дохід.....	28
Гілковий корм.....	22	Доходи.....	28
Гірські луки.....	22	Доходи населення.....	28
Готова продукція.....	22	Дріжджування корму.....	28
Град.....	22	Економіка.....	28
Гранична витрата.....	22	Економіко-математична модель.....	28
Гранична витрата на ресурси.....	22	Економічна оцінка системи кормовиробництва.....	29
Гранична відповідальність.....	22	Економічний експеримент.....	29
Граничний (маржинальний) ресурс.....	23	Економічний ефект.....	29
Граничний ефект витрат.....	22	Економічні функції.....	29
Граничний продукт.....	23	Економічно-математичне моделювання.....	29
Граничні витрати.....	23	Експертна рада з питань страхування.....	29
Гранульований корм.....	23	Експорт.....	29
Гранулювання корму.....	23	Екстенсивні сорти.....	29
Громадянська відповідальність.....	23	Екструдування кормів.....	29
Гроші.....	23	Екседент.....	29
		Екседент збитковості.....	30

Ексцедент суми.....	30	Збитковість страхової суми.....	37
Ексцедентне перестраховання.....	30	Збиток.....	37
Еластичність попиту від доходів.....	30	Збиток від загальної аварії.....	37
Енергетична поживність корму.....	30	Збиток від реалізації майна, яке було врятовано.....	37
Ерозія ґрунтів.....	30	Звірівництво.....	37
Ефективність.....	31	Зв'язність дернини.....	37
Ефективність виробництва.....	31	Зелена карта.....	37
Ефективність людського капіталу у кормовиробництві.....	31	Зелений конвеєр.....	37
Ефективність оборотного капіталу у кормовиробництві.....	31	Зелений корм.....	39
Ефективність основного капіталу у кормовиробництві.....	31	Земське страхування.....	39
Життєвий рівень населення.....	31	Злива.....	39
Завод.....	31	Зменшення збитку.....	39
Загальна величина доходу.....	31	Змішаний зелений конвеєр.....	39
Загальна величина прибутку підприємства.....	32	Змішані посіви кормових культур.....	39
Загальна ефективність у кормовиробництві.....	32	Ймовірна система.....	43
Загибель сільськогосподарських культур	32	Ізокоста.....	39
Загнивання насіння й коренеплодів.....	32	Ізофоризм.....	39
Задача дієти.....	32	Імітаційна модель.....	40
Задача заміни.....	32	Імпорт.....	40
Задача про призначення.....	33	Інваріантність.....	40
Задача про розміщення складів.....	33	Інвентаризаційний опис.....	40
Зайве зволоження.....	33	Інвентаризація.....	40
Заквашування кормів.....	33	Інвентаризація земель.....	40
Закон «Про страхування».....	33	Інвентарний номер.....	41
Закон попиту і пропозиції.....	34	Інвестиційно-інноваційний розвиток....	41
Залуження.....	34	Інвестиції.....	41
Заморозок.....	34	Інвестор.....	41
Замулювання посівів.....	34	Індекс.....	41
Занесення посівів.....	34	Індекс цін.....	42
Запал хлібу.....	34	Індексація.....	42
Запарювання кормів.....	35	Індексація вкладів.....	42
Запас пасовища.....	35	Індексні показники.....	42
Запас платоспроможності (нетто-активи)	35	Індосамент.....	42
Зароблена премія.....	35	Іній.....	42
Застрахована особа.....	35	Інноваційні процеси.....	42
Застрахована площа.....	35	Інсталмент.....	42
Застраховане майно.....	35	Інтегральний критерій.....	42
Затримка в дозріванні.....	35	Інтегрований захист рослин.....	42
Затримка в збиранні врожаю.....	35	Інтенсивний тип економічного зростання	43
Захоплення хлібу.....	36	Інтенсивні капіталовкладення.....	43
Заява на страхування.....	36	Інтенсивність.....	43
Заява про знищення або пошкодження застрахованого майна.....	36	Інтенсивність праці.....	43
Заявник.....	36	Інтенсифікація виробництва.....	43
Збитковість.....	36	Інтерес страховий.....	43
		Іпотечний кредит на придбання та модернізацію основних засобів у рамках реалізації інноваційного проекту.....	43
		Іррейта.....	43
		Каско.....	44

Катастрофічний ризик.....	44	Кормовиробництво.....	50
Катастрофічні ризики в сільському господарстві.....	44	Кормові баштанні культури.....	51
Квантиль.....	44	Кормові брикети.....	51
Квантифікація.....	44	Кормові гранули.....	51
Квота.....	44	Кормові культури.....	51
Квота в страхуванні.....	44	Кормові рослини сінокосів і пасовищ...	51
Квотне перестраховання.....	44	Кормові трави.....	51
Кептивні страхові компанії.....	44	Кормові угіддя.....	51
Кінцевий термін дії полісу.....	44	Корпорації.....	51
Класифікації природних кормових угідь.....	45	Котирування.....	51
Класифікація страхування.....	45	Кредит.....	51
Клаузула.....	45	Крива Лаффера.....	51
Клуби взаємного страхування.....	45	Криві попиту.....	52
Ковер-нота страхова.....	45	Крижана кірка.....	52
Коефіцієнт віддаленості.....	45	Критерій.....	52
Коефіцієнт економічної ефективності...	45	Критерій оптимальності.....	52
Коефіцієнт збитків.....	46	Кролівництво.....	52
Коефіцієнт оновлення основних засобів.....	46	Культивація.....	52
Коефіцієнт повноти використання пасовищ.....	46	Культури відкритого ґрунту.....	53
Коефіцієнти повних матеріальних витрат.....	46	Культури закритого ґрунту.....	53
Коефіцієнти прямих затрат.....	46	Кумуляція.....	53
Козівництво.....	46	Курс акцій.....	53
Колективне страхування життя.....	47	Ліга страхових організацій України.....	53
Комбінована посівно-лукопасовищна система кормовиробництва.....	47	Ліквідація збитків.....	53
Комбіноване (комплексне) страхування.....	47	Ліквідність.....	53
Комбінований силос.....	47	Ліміт відповідальності.....	53
Комерційний кредит.....	47	Ліміт страхування.....	53
Комісія страхова.....	47	Лімітовані ресурси.....	53
Конверсія.....	47	Лінійне програмування.....	54
Конкуренція.....	47	Лінія ексцедента.....	54
Консервування кормів.....	47	Лінія рівня.....	54
Контр аліменти.....	47	Ліцензія.....	54
Концентрований корм.....	47	Ліцензія на страхову діяльність.....	54
Концерни.....	48	Ллойд.....	55
Конярство.....	48	Локалізація.....	55
Копиця.....	48	Лука (рослинність).....	55
Кореневе поліпшення сінокосів (пасовищ).....	48	Луківництво.....	55
Корми.....	48	Лукопасовищну систему кормовиробництва.....	55
Кормова база.....	48	Лучна рослинність.....	55
Кормова мука з виноградних (фруктових) вижимок.....	48	Льодова кірка.....	58
Кормова одиниця.....	48	Майнове страхування.....	59
Кормова суміш.....	50	Макроекономічна модель.....	59
Кормовий баланс.....	50	Максимально можливі збитки.....	59
Кормовий раціон.....	50	Максимізація.....	59
		Максимум прибутку.....	59
		Макуха.....	59
		Маркетинг у страхуванні.....	59
		Математичне моделювання економічних процесів.....	59
		Математичне програмування.....	59
		Матеріальна відповідальність.....	60

Матеріальні факти	60	Нотис	65
Матричний аналіз	60	Ноу-хау	65
Матричні моделі	60	Нульовий обробіток ґрунту (No-till).....	65
Мезга	60	Нульові елементи матриці міжгалузевого балансу	65
Меляса	60	Нут, турецький горох, баранячий горох	65
Метод «забезпечення фіксованого обсягу прибутку»	60	Об'єкт страхування	66
Метод визначення ціни	60	Обвал (зсув).....	66
Мінеральна добавка корму	61	Область допустимих розв'язків	66
Мінеральні добрива	61	Облігація.....	66
Мінімалізація обробітку ґрунту	61	Облікова ставка.....	66
Мінімум витрат	61	Обмеженість ресурсів (дефіцит ресурсів)	66
Місткість пасовища	61	Обмеження моделі	66
Модернізація	61	Обмінна енергія корму	67
Монополія	61	Обов'язкове страхування.....	67
Монополія страхова	61	Обприскування	67
Морське страхування	61	Обсяг страхового покриття.....	67
Мотивація	62	Обсяг страхової відповідальності	67
Мультиплікатор	62	Овочеві культури	67
Навантаження	62	Ожеледь	67
Навантаження пасовища	62	Окладне страхування.....	67
Надзвичайна ситуація	62	Оплата праці	68
Накопичувальне страхування.....	62	Оптимальна задача	68
Натуральне страхування	62	Оптимальний план.....	68
Науково-технічний прогрес	62	Оптимізація	68
Національне багатство (народне багатство).....	63	Оптові ціни	68
Національний дохід	63	Оптово-відпускна ціна (ОВЦ)	68
Небілкові азотисті речовини	63	Опціон	68
Нееластичний попит	63	Органічне сільськогосподарське виробництво	68
Незароблена премія	63	Органічні добрива.....	68
Незвичайні метеорологічні або інші природні умови	63	Оренда.....	68
Нематеріальні ресурси	63	Основна заробітна плата	69
Неповне запилення в період цвітіння ...	63	Основні засоби	69
Неповне страхування (недострахування)	63	Основні засоби підприємства.....	69
Непропорційне перестрахування	64	Основні методи визначення ціни	69
Непрямі витрати	64	Особисте страхування	69
Нестача тепла	64	Отава	69
Нетто-премія	64	Отавність рослин	69
Нетто-ставка.....	64	Отруйні рослини	70
Нещасний випадок.....	64	Оферент	70
Низинні луки	64	Оферта	70
Норма виробітку	64	Паводок (повінь, поводь, високі рівні води)	70
Норма витрат.....	64	Пар.....	70
Норма обслуговування.....	64	Пасовище (пасовісько).....	70
Норма поживних речовин.....	65	Пасовищеоборот (пасовищезміна).....	70
Норма часу	65	Пасовищна дегресія.....	70
Нормативний запас платоспроможності	65	Пасовищний корм.....	70
Носій ризику	65	Пасовищний період	71
		Пасовищні загони	71

Паспортизація природніх кормових угідь	71	Почасова оплата праці	75
Патент	71	Правила розміщення страховиками страхових резервів	75
Пенсія	71	Правила страхування	75
Передпосівний обробіток ґрунту	71	Праця	76
Перестраховик	71	Превентивні заходи в страхуванні	76
Перестраховальна комісія	71	Превенція	76
Перестраховальник	71	Предмети споживання	76
Перестраховування	71	Премія	76
Перетравна енергія корму	72	Премія страхова (страховий платіж)	76
Перетравність поживних речовин	72	Пресування сіна (соломи)	76
Період страхування	72	Претензія	76
Персонал підприємства	72	При відрядно-преміальній системі	76
Пивна дробина	72	При непрямій відрядній системі	77
Пилові бурі	72	При простій погодинній оплаті	77
Підкормка трав	72	При прямій відрядній системі	77
Підпокровна культура	72	Прибуток	77
Підприємство	72	Прибуток від реалізації продукції (ПР)	77
Пільги в страхуванні	72	Прибуток від страхових операцій	77
Пір'яне борошно	72	Припинення дії полісу	77
Післяпосівний обробіток ґрунту	72	Приріст обсягу виробленої продукції -	77
План в кормах та їх використання на окремі періоди року	72	Природні кормові угіддя	77
План потреби в кормах	73	Прискорене залуження	77
Планування	73	Прогноз	78
Площинна ерозія ґрунтів	73	Продукт	78
Плющення трав	73	Продуктивність сінокошу (пасовища)	78
Повернення страхового внеску (премії)	73	Продуктивність праці (ПП)	78
Поверхнєве поліпшення сінокосів (пасовищ)	73	Пролонгація страхування життя	78
Повінь	73	Проміжна продукція	78
Повна загибель	73	Проміжний продукт	78
Податки	73	Пропозиція	78
Подвійне страхування	73	Пропорційне перестраховування	78
Пожежа (вогонь)	73	Проста травосуміш	78
Поживні речовини корму	74	Протеїнова добавка корму	78
Поживність корму	74	Професія	78
Пожиттєва страхова рента	74	Процент	79
Покровна культура	74	Пул перестраховувальний	79
Поле (ділянка)	74	Пул страховий	79
Поліпшення сінокосів (пасовищ)	74	Раціональний тип кормовиробництва	79
Поліс (договір страхування)	74	Регрес	79
Політика страхування	74	Резерв незароблених премій	79
Полова	74	Резерви збитків	79
Попит	74	Резерви страхові	79
Порто	74	Резервний фонд підприємства (фонд ризику)	80
Портфель відповідальності	74	Реконструкція підприємства	80
Портфель страховий	75	Рентабельність	80
Посередник	75	Рентабельність певного виробу	80
Посуха	75	Рентабельність продукції	80
Потреба в кормах на господарський рік	75	Рентабельність страхових операцій	80
Потреба в кормах на календарний рік	75	Рентабельність сукупних активів майна	80
		Репресивні заходи в страхуванні	80

Репресія.....	80	Сільськогосподарський страховий ризик	85
Ретроцесія.....	81	Сільськогосподарський товаровиробник	85
Реципієнт.....	81	Сільськогосподарські рослини.....	85
Ризик.....	81	Сінаж.....	85
Ризик не страховий.....	81	Сіно.....	85
Ризик підприємницький.....	81	Сінокісна (пасовищна) стиглість рослин	85
Ризик страховий.....	81	Сіяні кормові угіддя.....	86
Ризик у задачах дослідження операцій.....	81	Скирта.....	86
Ризик-менеджмент.....	81	Складна травосуміш.....	86
Ризикова премія.....	81	Скотарство.....	86
Ризобофіт.....	81	Сліп.....	86
Ринок.....	81	Смерч.....	86
Ритмічність виробництва.....	82	Снігозатримання.....	86
Рівень життя.....	82	Собівартість.....	86
Рівновага.....	82	Собівартість продукції.....	86
Різотрав'я.....	82	Соковитий корм.....	87
Ріторно.....	82	Солома.....	87
Річний план потреби в кормах є основою	82	Соціальне забезпечення.....	87
Робочий день.....	82	Соціальне страхування.....	87
Роздрібні ціни.....	82	Соціальний ефект.....	87
Розмірність задачі.....	82	Соя культурна або щетиниста.....	87
Розміщення ризиків.....	82	Спеціалізація.....	87
Рослінництво.....	82	Спеціальні добавки.....	87
Рохрематика.....	82	Спеціальні умови страхування.....	87
Самозігрівання корму.....	82	Спеціальність.....	87
Самострахування.....	83	Співстрахування.....	87
Санация.....	83	Споживання.....	88
Свинарство.....	83	Ставка (процентна).....	88
Сель.....	83	Ставка премії.....	88
Сертифікат у страхуванні.....	83	Стандарти.....	88
Силос.....	83	Стандартний договір перестрахування.....	88
Силосні культури.....	83	Стандартний страховий продукт	88
Силосування кормів.....	83	(страховий продукт).....	88
Сильний вітер.....	83	Статут.....	88
Симплексний метод розв'язування задач	83	Статутний капітал.....	88
лінійного програмування.....	83	Стихійне лихо (стихійне метеорологічне	88
Синдикат Ллойда.....	84	явище).....	88
Синергізм.....	84	Стіг.....	88
Сира клітковина корму.....	84	Стратегія.....	88
Сирий протеїн корму.....	84	Страхова вартість.....	89
Сирі вуглеводи корму.....	84	Страхова виплата.....	89
Сировина.....	84	Страхова компанія (страховик).....	89
Система.....	84	Страхова подія.....	89
Система добрив сінокосів (пасовц).....	84	Страхова претензія.....	89
Система кормовиробництва.....	84	Страхова статистика.....	89
Система кредитування інвестиційно-	84	Страхова сума.....	89
інноваційного розвитку	84	Страхове відшкодування.....	89
агроформувань.....	84	Страхове покриття.....	90
Система польового кормовиробництва.....	85	Страхове поле.....	90
Сільське господарство.....	85		

Страхове право	90	Страхування карго	95
Страхове свідоцтво	90	Страхування КАСКО	95
Страховий агент	90	Страхування комбіноване	95
Страховий акт	90	Страхування контейнерів	95
Страховий випадок	90	Страхування кредитів	95
Страховий внесок (премія, платіж)	90	Страхування майна від вогню	95
Страховий захист	90	Страхування майна громадян	96
Страховий збиток	91	Страхування на випадок поганої погоди	96
Страховий інтерес	91	Страхування на випадок смерті і втрати працездатності	96
Страховий менеджмент	91	Страхування на користь інших осіб	96
Страховий нагляд	91	Страхування обов'язкове	96
Страховий платіж (страховий внесок, страхова премія)	91	Страхування пенсій	96
Страховий портфель	91	Страхування персональної відповідальності	96
Страховий пул	91	Страхування професійної відповідальності	96
Страховий ринок	91	Страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою	97
Страховий тариф	92	Страхування тварин	97
Страховий фонд	92	Страхування технічних ризиків	97
Страховик	92	Страхування цивільної відповідальності	97
Страховики	92	Страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів	97
Страхові операції	92	Строк страхування	97
Страхувальник	92	Струмелиста ерозія ґрунтів	97
Страхування	92	Ступінь заборгованості	97
Страхування грошових коштів	92	Суброгація	98
Страхування «від усіх ризиків»	93	Сукупний попит	98
Страхування «єдиного інтересу»	93	Суперкомісія	98
Страхування вантажу	93	Суша речовина корму	98
Страхування від вогню	93	Суша трав'яна різка	98
Страхування від злочинного використання електроніки і комп'ютерів	93	Суховій	98
Страхування від крадіжок	93	Суходольні луки	98
Страхування від нещасних випадків	93	Сфера обслуговування	98
Страхування від поломки машин – вид майнового страхування, який активно використовується в індустріально	93	Сюрвейєр	98
Страхування відповідальності	93	Тантьєма	98
Страхування відповідальності роботодавця	94	Тарифи страхові	98
Страхування військового ризику	94	Тарифна система	98
Страхування врожаю сільськогосподарських культур	94	Тарифна система оплати праці	99
Страхування гарантії виконання контракту	94	Тарифна сітка	99
Страхування депозитів	94	Тарифна ставка	99
Страхування добровільне	94	Тваринництво	99
Страхування додаткових витрат	94	Темпи економічного зростання	99
Страхування домашнього майна	94	Тендер	99
Страхування електронного обладнання	94	Термін страхування	99
Страхування життя	94	Технічний прогрес	100
Страхування засобів автотранспорту	95	Технічні культури	100
Страхування здоров'я тварин	95	Технічні резерви	100
		Технологічна матриця	100

Технологічний цикл	100	Фрахт.....	105
Технологія вирощування – це система агротехнічних прийомів і матеріально-технічних	100	Фронтингова компанія	105
Титульне страхування	100	Функції страхування.....	105
Товари еластичного попиту.....	100	Фуражні культури.....	105
Товарна продукція	100	Хеджування	105
Токсичні речовини корму	101	Хімічне консервування кормів	105
Тонно-кілометр	101	Холдинг страховий	105
Торгівля	101	Цедент (перестраховальник)	105
Точне землеробство.....	101	Цесіонер.....	106
Травостій	101	Цесія.....	106
Травосуміш.....	101	Цивільна відповідальність	106
Трав'яне борошно	101	Цикл згодовування	106
Транзит	101	Цільова функція	106
Транспорт	101	Ціна	106
Транспортна задача	101	Ціна рівноваги.....	106
Транспортне страхування	102	Цінні папери.....	106
Треті особи	102	Цінова еластичність попиту (пропозиції)	106
Третя сторона	102	Час виробництва	106
Тривалі дощі.....	102	Частковий збиток.....	107
Тривалі снігопади	102	Частота страхових випадків.....	107
Трудові ресурси	102	Чиста енергія корму	107
Трудомісткість продукції.....	102	Чиста енергія латації	107
Туман	102	Чиста продукція.....	107
Удар (влучення) блискавки	103	Чистий коносамент.....	107
Укіс	103	Чисті капіталовкладення (чисті інвестиції)	107
Укрстрахнагляд.....	103	Швидкість відростання рослин	107
Ураган.....	103	Шквал.....	107
Утворення ґрунтової кірки	103	Шкідливі рослини.....	107
Утримання власне.....	103	Шкода	108
Ф'ючерсний контракт	104	Шомаж	108
Факультативне перестраховування	104	Шрот	108
Факультативний договір	104	Штучна сушка корму	108
Факультативно-облігаторний договір	104	Штучно висушений корм.....	108
Ферменти.....	104	Щільність травостою.....	108
Фіксована комісія	104	Юридичні витрати	108
Фінансовий ринок.....	104	Юрисдикція	108
Форми страхування	104	Якість	108
Форс-мажор.....	105	Якість корму.....	108
Франшиза	105	Якість продукції.....	109

АВТОРИ

Алескерова Юлія Володимирівна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, знаходиться на посаді старшого наукового співробітника Інститут кормів та сільського господарства Поділля НААН. Працює у стінах інституту з 2004 року, автор більш як 109 наукових публікацій, в тому числі 3 колективних монографій, однієї одноосібної монографії, 5 статей виданнях, що входять у науково – метричні бази. Автор словника по страхуванню. Досліджує фінансово - економічний стан сільськогосподарського галузі, провідний фахівець галузі.

Воронецька Ірина Станіславівна - кандидат економічних наук, доцент, знаходиться на посаді Завідуючої лабораторії Інститут кормів та сільського господарства Поділля. Присвятила більш як 20 років дослідженням а галузі аграрної науки, автор більше 130 наукових публікацій, в тому числі колективних монографій, присвячених економіці сільського господарства, методичних рекомендацій по розвитку кормовиробництва., має статті в журналах, що входять до науково – метричних баз. Досліджує економічну ефективність кормовиробництва, провідний фахівець галузі.

Корнійчук Галина Вячеславівна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу економіки та маркетингових досліджень. Досліджує теоретико-методологічні і практичні засади фінансового забезпечення розвитку агроформувань, розробляє методичні підходи щодо визначення ефективності кредитування їх інноваційного розвитку, вивчає сучасний стан і перспективи фінансування інвестиційно-інноваційного забезпечення агроформувань.

Кравчук Ольга Олегівна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу економіки та маркетингових досліджень. Досліджує стан і тенденції розвитку ринку енергетичних сільськогосподарських культур, організаційно-економічні взаємозв'язки між сільським господарством та енергетичним ринком на засадах сталого розвитку агроєкосистем, розробляє методичні підходи до оцінки ефективності виробництва енергетичних сільськогосподарських культур для біопалива.

Підписано до друку 27.10.2015р. Формат 60×90 1 /16.
Папір офсетний. Ум. друк. арк. 5,0. Обл.-вид.арк. 5,0.

Тираж 500. Зам. № 100493.

Віддруковано ПП «ТД Едельвейс і К»
м. Вінниця, вул.600-річчя, 17. Тел. (0432)550-333

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

Серія ДК № 3736 від 17.03.2010 р.

